

14.964
XVIII. 9.

NYETEMES

REGÉNYTÁR

SZK

Széchenyi Könyvtár

1914

REGENTÁR

OSZK

EGYETTES

VIII

9.

N. M.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVIII. 9

EGYETEMES REGÉNYTÁR

HUNOK HARCZA

REGÉNY, FERENCZ KIRÁLY KORÁBÓL

IRTA

WERNER GYULA

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK

KÖTET.

BUDAPEST

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

Andrássy-út 10.

~~1699.9~~
~~1698.8~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14.964. / XVIII. 9.

~~25.035~~

I. Nyelvtudományi Osztály
1901. évi 444. sz.

XVII.

Tavaszi hullámok.

Teltek, multak az évek, Szirmai Ádám nehéz munkában töltötte el.

Metternich sejtette, de kivüle senki sem, hogy a fiatal tanácsos a császár bizalmasai közül való, a kinek véleménye akárhányszor döntő. A kanczellár maga csak azon csodálkozott, hogy Ferencz egy idő óta a magyar ügyekről oly alaposan van tájékozva.

Ferencz bizalmatlan természetű volt már trónörökös korában. II-ik József császár mindent elkövetett, hogy e gyanakodó, fanyar zárkózottságról leszoktassa, de ez nem sikerült.

Senkiben sem bizott tanácsosai közül, Metternichben a legkevésbé, bár utódjának politikai végrendeletében a szívére kötötte, hogy egyetlen lépést se tegyen Metternich meghallgatása nélkül.

Ő maga szeretett a maga lábán járni. És semmitől sem irtózott inkább, mint annak a látogatásától, hogy tanácsosai vagy rokonai közül valaki befolyásolja.

Ez a két tulajdonsága vezette arra a gondolatra, hogy általa kiszemelt, kisebb állású egyénekek titokban órákig tanácskozzék. Olya-

nokkal, a kiknek becsületességében és hűségében megbizhatott, s akiknek tanácsát követve, megőrizhette a világ előtt az önállóságnak teljes látszatát.

Ezek az ismeretlen, felelősség nélkül való, rejtett tanácsadók, a kikkel titokban jött össze, nem egyszer áthúzták becsületes tanácsukkal a vezető államférfiak számítását. Óraszámra beszélgettek vele, míg a nagyurak és állami főméltóságok gyakran órákig ácsorogtak előszobájában, s napokig nem juthattak színe elé.

Mindazok között, a kikkel Ferencz a schönbrunni meglegházakban vagy a királyi palota félreeső szobáiban bizalmasan tanácskozott, Szirmai Ádám emelkedett legmagasabbra becsülésében.

Már a külseje is megtetszett neki. Szép kék szeme tele volt nyíltsággal és becsületességgel, s férfias hódolata a király személye iránt, a melyben nem volt sem megalázkodás, sem az udvaroncznak sima hizelgése, jó hatással volt Ferencz zárkózott, mogorva természetére.

Sokszor meggyőződött róla, hogy ez az ember önzetlenül szereti, s hogy mindig a teljes igazságot mondja meg.

Szirmai sohasem szépitett előtte semmit. A legkeserűbb igazságot is megmondta, ha Ferencz császár úgy kívánta. A dolgokat és embereket mindig a maguk természetes világításában mutatta be, s nem művészi kiszínezésre, — a valóság feltárására törekedett.

Mint a nagy realista íróknak, különös érzéke volt az élet iránt; de csak az élet iránt. Álomképek politikai terveiben sohasem háborgatták. A politikát a rideg számvetés tudományának tartotta, a hol, mint az óraműben, minden keréknek pontosan össze kell vágni, s a hol egy számítási

hiba az óra későbbi működésében megbosszulja magát.

Hanem hosszú idő kellett hozzá, — két egész esztendő — míg Ferencz bevégezte rajta kísérleteit. Mert a király bizalmasain kísérleteket folytatott, mint a tengeri nyulakon. A bonczoló orvos tudásszomjával vagdalt bennük, hogy apróra megismerje szervezetüket. Kelepczét állított nekik, ha tehette, törbe csalta, s ama belső rugók után kutatott, a melyek cselekvésüket irányítják. Éjjelnappal szemmel tartotta őket, megfigyeltette életmódjukat, minden lépésüket.

S ha a tűzpróbát jól kiállották, akkor ajándékozta meg őket bizalmával. De e bizalom csak arra terjedt, hogy hitelt adott szavuknak és megfogadta tanácsukat; ám a maga véleményét még e kiválasztottak előtt sem árulta el soha. Az volt a legfőbb törekvése, hogy senkit se engedjen belátni lelkébe. Inkább együgyűnek tetette magát, mintsem hogy elárulta volna gondolatait.

Olyan emberismerőnek, mint Szirmai, nem volt nehéz kibetűzni azt a szeszélyes, elmosódott írást, a melyet Ferencz király természetének hívtak. Valódi szanszkrit betűk, igazi szórejtyélek voltak Ferencz benső tulajdonságai sok ember szemében, de Szirmai előtt nem.

Eleinte csalódott ő is a király megítélésében. Néha, mint a rossz vizsla, hamis nyomon járt. Egyszer-másszor felült. Megtörtént, hogy nem is mert eljutni a végső következtetésig; hanem ez csak fél esztendeig tartott.

Félesztendő mulva nyitott könyv volt előtte az uralkodó. S épen azért, mert minden ízében megismerte, még kellemetlen tulajdonságai megett is reátalált lényének legjellemzőbb vonására: jószívűségére, a melyet a franczia forradalom és a

napoleoni háborúk minden súlyos megpróbáltatása sem tudott megrontani, s a mely politikájának, az atyáskodó abszolutizmus rendszerének egyedüli oka, magyarázata, mentsége, rugója volt.

A fejedelem bizalmával Szirmai sohasem élt vissza. Sohasem gondolt arra, hogy földi javakat, magas állást, hatalmat és befolyást, hirnevet és dicsőséget szerezzen általa akár magának, akár családjának.

A zajtalan, csöndes, felelősség nélkül való, de hasznos munkásság évei, egyik a másik után, leperegtek a nélkül, hogy valami nagyobb változást okoztak volna Szirmai életében.

Anyja még élt és boldog volt, ha egy-egy hosszú levelet kapott a fiától. Niczky, a ki időközben belső titkos tanácsos lett, s a kire Pető azt mondta a megyegyűlésen, hogy olyan, mint a kéményseprő, minél magasabbra mászik, annál jobban bepiszkolja magát a hatalom szolgálatában, — még mindig jó ismeretséget tartott vele. Elza grófné védőszárnyai alá vette a szalonokban, de Szirmai büszkesége föllázadt e szerep ellen, s ritkábban kezdett járni hozzájuk. Hiába magyarázta a grófné, hogy asszonyok barátsága nélkül nem fog boldogulni a politikában, s hiába nevezte őt el gunyosan magányos üstökösnek, a ki társak nélkül akarja megfutni kiszabott pályáját.

Pontosan osztotta be idejét. Gondja volt rá, hogy társadalmi kötelezettséget lehetőleg keveset vállaljon. A társaságban való élésre s a mi azzal együtt jár, az árral való uszásra nem ért volna rá. És soha még embert nem bámult jobban Metternichnél, a ki Európa politikájának élén állott, s a ki mindenütt ott volt, a hol szórakozni, mulatni, csillogni, az időt agyonütni kellett. Hogy a kanczellár mindenre ráért, még arra is, hogy

leánya tánczóráin megjelenjék, Szirmai ezt csodálta benne legjobban.

Volt különben Szirmai ez életmódjában számítás is. Közte és Ferencz között ezekben az években szövődtek a bizalmas viszony szálai. S ő tudta, hogy Ferencz semmit sem utál jobban, mint Metternich életmódját.

Bár a tekintély elvét képviselte, eltűrte, hogy Metternich oly szini előadásokon, a melyekben ő is ott volt, a szomszéd páholyban szeretőivel jelenjék meg. Szemet hunyt a herczeg tékozló, ledér, könnyelmű életmódja előtt, mert szüksége volt fényes tehetségére. Sőt hallgatag megállapodás volt köztük abban a tekintetben, hogy bizonyos dolgokat a császár nem feszeget. Csakhogy ez a mágallapodás nehezeire esett a szigorú, erkölcsös Ferencznek és Szirmai jól látta, hogy olykor valóságos kinszenvedés reá nézve.

A bécsi kongresszus óta a szalonok ugyis rossz hirbe keveredtek. Megszokták a bécsiek ama napok óta, hogy minden szép asszonyban politikai kémeket, az állami politika játékszerét lássák.

Ferencz ugyan nem bánta, hogy az ő nagy-szerűen szervezett titkos rendőrsége, az asszonyi nádasok susogásából tudjon meg egyet-mást, a mit tudni kívánt; de bizalmasait féltette, sőt óvta a szalonok bűvös hálójától. Mindig attól tartott, hogy a kiben bizik, szerelmes fővel elárulja.

Szirmai visszavonult életmódja csak növelte iránta Ferencz bizodalmát. Ő maga néha mégis érezte keserves egyedülvalóságát. Voltak napjai, mikor könyve és írása mellől, Faust módjára, az élet örömeire vágyakozott. Mikor szeretete volna rábizni magát, — mint valami napsütött hullámra, — a véletlenre, hogy vigye magával, ragadja el

messze, messze és dobja ki valahol a szerelem virágos partján...

Egyik délután (vasárnap volt) unta magát. Fejét nehéznek érezte, nem volt kedve szellemi munkához. Ilyenkor lovagolni szokott, vivni, vagy csónakázni a Dunán. Szóval testileg jól kifárasztotta magát.

Most azonban nem tudta, hogy mihez fogjon. Ugy hitte, a fejét ki kell szellőztetni. Ki kell nyitni ajtaját, ablakát, hogy átjárja az élet friss levegője, szele, zápora, verőfénye.

Huszárjának azt mondta, csak öreg este jön haza, s utját a külvárosoknak vette. Átment a Wien folyó hidján. Ebben a pillanatban — még öreg ember korában is tisztán emlékezett rá — senki sem volt a hidon rajta kívül. Csak egy leány, karcsu, szapora járásu, s a hogy hátulról kivehetette, szőke haju.

Előtte ment, árnyéka rávetődött a napsütött hidra. Valami polgárleány lehetett, mert egyszerű, fehér kartonruha volt rajta s könnyű szalmakalap, repkedő szalagokkal.

Ahogy Szirmai elhaladt mellette, a leány féloldalt reá pillantott. Azután elkapta róla a mosolygó szemét.

Szirmai megakadt az ártatlan, kíváncsi nézésen, mint ruhája a csipkerózsa ágában. A szó teljes értelmében megakadt. Idő kellett hozzá, míg elszabadította magát a leány szemétől.

Föltette, hogy utána megy. Talán meg is szólítja, ha alkalom nyílik rá. Mindenütt nyomában járt, mint az árnyéka. Azért a leány nem ment se gyorsabban, se lassabban. Tudta, érezte, hogy követi valaki, de ahoz ő ily nagy városban már hozzá volt szokva. Hallotta háta mögött a Szirmai sarkantyujának halk pengését. Még mo-

solygott is rajta, hamvas fiatal arczán két gödröcske képződött a mosolygástól.

Aranyos kontya mindenütt előtte ragyogott. S ahogy ruháját fölemelte, Szirmai meglátta karcsu bokáját, ingerlő, hófehér harisnyáját.

Egyszer nagy, sárgára festett bárka szakította el őket egymástól: a bécsi társaskocsi. Vasárnapi kirándulókkal volt tele a kocsi belseje, s a tetejéről, a hová mint a tengeri hajó fedélzetére, kanyargós meredek lépcső vezetett, megelégedett polgárok hitették el magukkal, hogy ők most hamisítatlan alpesi levegőt szívnak.

Szirmai attól tartott, hogy mire szabad lesz előtte az ut, a leány eltűnik, mint az álom, valamelyik mogorva polgárház kapuján, vagy valamelyik utczaszegleten.

De az megvárta. Meglassította lépését, sőt talán meg is állott egy pillanatra, mielőtt befordult volna utcájukba.

Csöndes, tiszta, szűk utca volt, a hová befordultak. Szirmai sohasem látott még ily kedves kis utcát életében. Csupa apró, egyemeletes polgárház volt benne. Régi kőházak, meredek tetővel, minden ablak tele virággal. Hófehér függönyök voltak az ablakon, a kapuk rézkilincse fénylett, mint az arany. A lépcsők tisztára sikálva s behintve kőporral. Tiszta vizü csatorna folyt a házak előtt, deszkával végig boltozva. Itt-ott fölvették a deszkát s a gyermekek papiros hajókat eregettek rajta. Nyilván azt gondolták, legalább is a csöndes oczeán zajlik előttök, bűvös, csodás, távoli szigetekre hajtvá nagy fáradsággal készült hadihajóikat...

A kapuboltozat sötét, hosszú volt mindenütt. Két-háromszáz esztendeje építették, csakhogy

komlóval, vadszölővel futtatták be az emberek, megenyhítve a falak történelmi mogorvaságát.

Egyszer csak a leány megállott. Lassan, gondolkodva lépett be a kapun, s féloldalt reá nézett üldözőjére. Mikorra Szirmai odaért, már nem látta a homályos boltozat alatt. Eltünt nyom nélkül. Semmi sem maradt utána. Csak egy vert vasból készült nyolczszegletű lámpát pillantott meg, a mely, mint akármelyik velencei palotában, vashorgon függött a kapuboltozat közepén. Szirmai várta, hogy a lámpa megvilágosodjék; hogy az eltünt szőke leány kitekintsen reá fényes láng képében.

Jól megnézte kívülről a házat. A megbarnult falakból barátságos, derült alakok csillogtak a járókelőkre. Olyan volt így a ház, mint egy ranczos öreg anyóka arcza, akinek még mindig szép szemei vannak. A kapun felírás hirdette, hogy a ház 1602-ben épült, s hogy Hans Füller mézeskalácsosé.

Alig bandukolt tiz lépésnyire, az első emeleten kinyitottak egy ablakot. Vagy talán a forgó szél csapta ki s azután nyomtalanul elsuhant a meredek háztetőn.

— Nyitott ablak, kinyilt szív, — így vigasztalta magát Szirmai. S csakugyan, szőke leányfej jelent meg a muskátli és a szuró kaktusz között.

Föl akart köszönni, mikor fekete főköttő bukkant föl az ablakban, s egy éles hang szidta a leányt, mint a bokrot, hogy olyan szelesen nyitott ablakot.

— Talán valaki után leskelődsz, Katicza? Nagyon illik pedig ezen a szent vasárnapon.

A fekete főköttő árnyékából két éles vénleány szem fürkészte az utcát és szerencsésen

megakadt Szirmain, éppen mikor sóvárogva az ablakra nézett.

— Ah, egy ur. Finom, előkelő magyar ur. Bizonyosan mágnás. S egészen a kapuig kísért. ...Majd ad neked apád, Katicza... Összetöri a csontodat... Az én koromban a leányok azt sem tudták, mi fán terem a gavallér... S te még kinyitod neki az ablakodat... Teremtő Isten, mily rossz világ van most...

Szirmai nem hallott többet, mert az ablakot becsukták. Odább állott, mintha leforrázták volna. El akart menni, de valami érzés marasztotta. Bevonult az utca másik oldalán egy elhagyott kapu alá, s onnét leste az ablakot. De hiába leste. Az ablak nem nyílt ki, akár hogy szerette volna.

Föltette, hogy nem tágit. Nem akar a leánynyal többször beszélni, csak egyszer. Bocsánatot kér tőle, hogy bajba hozta. S megmondja neki, hogy olyan aranyos kontya van, mint Elza grófnőnek. Avval a különbséggel, hogy a grófné kontyát sohasem követte nyomon külvárosi utcákon... Vagy ha követte, ma már nem emlékszik rá... Ami egyre megy a dolog lényegére nézve...

Teljes másfél óráig volt leánylesben. A ház előtt is elment nehányszor, fel is nézett merően az ablakra. De csak az öreg néni fekete főkötőjét látta, ahogy őrhelyén gunyasztott éberen és fáradhatatlanul.

Végre elunta a mulatságot. Meg azután megdoolta, hogy a leány helyzetét súlyosbbitja makacsságával. Miért tegye ki az apja haragjának? A nénje ugyls azzal fenyegette meg, hogy Hans Füller összetöri a csontját. A miből kitetszik, hogy a mézeskalácsos, mesterségével ellentétben, — mérges, indulatos ember.

Elszontyolodott s megindult hazafelé. Csak-hogy nem jutott tovább az utczaszögletnél. Az utczaszögleten vendéglőbe botlott. Kis, háromszobás spelunka volt, tisztán tartva, mint a pohár. A ház előtt is voltak asztalok, kádakban zöldelő leanderek között.

Szirmai szomjuságot érzett. Leült az egyik asztalhoz és bort rendelt. Mázos kőkorsóban tettek eléje az italt, s mert a legdrágább borból rendelt, maga a vendéglős hozta és le is ült mellé mindjárt egy kis barátságos beszélgetésre.

Bent a szobák tele voltak vendéggel. Sört ittak, erősen pipáztak és politizáltak.

Kint, a szomszéd asztalnál három mesterember idogált. Leritt a megelégedett pirospozsgás képükről, hogy jól megy dolguk. Mégis panaszkodtak. Sokalták az adót, szidták a kommunítást, tiszteletlenül beszéltek Metternichről. Csak a császárról szóltak szeretettel. Ugy, a hogy gondos, jó atyáról szokás, a kinek elnézik sokféle rigolyáit.

A három közül az egyik, — a többiek Hansnak szólították, — nagyon szabadszáju volt. Azt az időt emlegette, mikor francia csapatok lepték el Bécset. Dicsérte Károly főherczeget, az osztrák hadsereg egyetlen hadvezérét, akivel hálátlanul bánt Ausztria, s a ki egyik félreeső kastélyába vonulva, örökre lemondott róla, hogy részt vegyen a birodalom ügyeinek vezetésében. Elve eltemette magát, s valóban nem szép „Franzl”-tól, hogy nem siet kiengesztelni. Különben ő, — Hans Füller — biztosan tudja, egy udvari ember mondta neki, hogy a császár mindig görbe szemmel nézte a Károly főherczeg katonai dicsőségét. Irigykedett rá.

A többiek mindent aláírtak, amit mondott, csak Ferenczet nem hagyták. Annál inkább pa-

naszkodtak azonban a nehéz időkre. Pénz nincs, az állam hitele olyan, mint a kiapadt tó: csak néhány meggazdagodott börziáner érzi jól magát benne. A kormány pazarló. Tele marokkal szórja a pénzt minden ostobaságra. S míg a nép szegény, Metternichnek minden börzeműveletből roppant összegek jutnak... A szeretők és kegyenczek divata járja, mint Franciaországban XV-ik Lajos idejében. De XV-ik Lajos után XVI-ik Lajos következett. A Dubarryk után a nyaktiló...

Észrevették a figyelő Szirmait, csöndesebben beszélgettek, úgy, hogy csak egyes töredezett szavakat hallott azontul beszédükből.

Már fizetni készült, mikor Katicza belépett. Nagykendő volt rajta, könnyű, török selyemkendő, bizonyára még a nagyanyjától maradt rá.

Nem látta Szirmait, ura apját kereste. A hogy észrevette, letelepedett melljük az asztalhoz s szíves jóestét kívánt.

— A néni küldött. Azt üzeni, ne igyék sokat apuska. Szigoruan rám parancsolt, ne menjek el innét, míg haza nem jön velem.

A többiek nevettek, de a mézeskalácsos öklével az asztalra ütött.

— Nagyon rámkapott az a boszorkány. Mióta szegény feleségem meghalt, ugyancsak ránczbaszedne bennünket az „öreg skatulya“... Még megiszunk, galambom, egy-egy meszely bort Ülj le addig, s légy öreg apádhoz türelemmel.

Sötétedett. A fogadós gyertyákat gyújtott, s minden asztalra oda tett egyet. Odabent énekeltek s megszólalt a kétes hangu sipláda A leanderekre, hogy világosabb legyen, színes papírlámpásokat akasztottak.

Katicza, szőke fejét kezére támasztva, az énekre figyelt. Kalap nem volt rajta, s így a gyertya

ráeső fényében oly tisztán és élesen meglátszott kedves, fiatal arcának minden vonala, mint a császárnők képe a római arany pénzekén.

Szirmai nézte, s elnézte volna, ki tudja meddig, ha egyszer csak a leány felé nem fordul. Nagy zavarba jött, ahogy megismerte. Kezének hirtelen mozdulatával feldöntötte az apja poharát.

— Jaj, de szeles vagy, Katicza. Mi lelt?

Mi lelte! Féloldalt ült, hogy Szirmai jól láthassa. Ugy tett, mintha a beszélgetésre ügyelne, pedig ragyogó szeme lopva az ismeretlen ifjura szállt, aki délután hazáig követte.

Mit akarhat tőle? Hogy talált ide, a félreeső spelunkába? S hogy tudta meg, micsoda égi jelből, hogy ő még ma az apjáért ide jön? S hogy épen a nagynénje küldi ide a veszedelem torkába, aki azt szeretné, hogy üveg-harang alatt őrizze meg a legyektől és darazsaktól, mintha sütemény és nem szerelemre alkotott, fiatal leány volna?...

A darázs bizony körülötte dongott. Talán hozzá is ütődött Katiczához, s még sem ő maga, hanem a leány kábult el tőle.

Nagykendője lecsuszott válláról. Szőke hajának bágyadt fénye volt a fogyatékos estéli világításban. Az a színe volt, ami a mezőn az érett kalásznak, holdvilágos éjszakán...

A leanderek levele csendesesen mozgott az esteli szélben. A gyertya és a színes lámpások nyugtalanul égtek. Nyugtalanul, mint a Katicza szíve... Tekintete mind bátrabban szállott át a Szirmai asztalához...

— — — Harmadnap Szirmai a királynál járt. A várpalotában fogadta, dolgozószobájában. Ferencznek jó kedve volt. Nem rég jött meg a reggeli miséről, s már átolvasta a titkos rendőrség különféle jelentését.

Mikor dolgát elvégezte, a császár nem bocsátotta el, mint ahogy máskor szokta, barátságos kézmozdulattal. A rendőrség jelentései között keresgélt, azután sovány ujjával kihalászott közülök egyet, s hosszúra hagyott körmével aláhuzott benne néhány sort.

— Ugy-e, Szirmai, ön nem házas?

— Legényember vagyok, felség.

— Házasodjék meg.

Szirmai megütődve nézett rá. A király elnevette magát s kezét bizalmas tanácsosának a vállára tette.

— Nekem csak erényes emberek szolgálhatnak, — na természetesen, Metternich kivételével. — Maga is kezd, hogy is mondjam csak? elromlani... Hol volt tegnap?... Ugy-e szoknya után szaladt? Azután a „zöld koszorú“-ban nyugodtan végighallgatta, hogy szidják nyugtalan vérű polgárok az állam rendjét... Igaz, csak Metternichet gyalázták, engem nem... De a forradalomról is beszélgettek, és családi dolgaimba ütötték bele az orrukát... Lecsukatom a három bugrist egy-egy hétre, hadd elmélkedjenek, a világ állapotáról... Mindez azonban mellékes és nem vonatkozik önre. Ami önre vonatkozik, az a Hans Füller leánya... Tetszik, ugy-e? Muló szerelmi kalandra alkalmas volna?. Csakhogy, gondolja meg, hova vezet ez? Maga is bele kerül az asszonyok hálójába. Ledér lesz maga is, hitvány, szoknyahős, mint... mint mások... Félemler lesz önből is, pedig nekem egész emberre van szükségem. S a félembernek félbizalom jár, pedig én egész bizalmamat helyezem önbe. Házasodjék csak meg, édes Szirmai... Mert: *periculum in mora*.

Kegyesen nyújtotta kezét, ami Ferencznél nagy kitüntetés számba ment. Szirmai mélyen

meghajolt, de nem csókolta meg a király ujjait, mint ahogy Metternich szokta.

Mikor lement a lépcsőn, s valami hátulsó ajtón szerencsésen kivezették, elgondolkozott azon, amit Ferencz neki mondott.

— Nehéz szolgálni az államot, — sóhajtá fél tréfásan, fél busongással. — Még Katiczáról is lemondjak a „legfelsőbb szolgálat“ érdekében? Ez egy kicsit mégis sok a jóból... No de se baj. Több is veszett Mohácsnál, ahogy oda haza mondják...

Ebben a pillanatban erős, égető honvágyat érzett. A szép magyar földet látta képzeletében...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVIII.

Anya és flu.

A nagyasszony szokása szerint, korán fölkel. Alig volt öt óra, mikor botjára támaszkodva, végigkopogott az udvaron.

A fiáról álmodott. Gyakran esett ez meg vele ; ami nem is csoda, mikor éjjel-nappal róla gondolkozott.

Azt álmodta : Ádám öt éves. Kék szemü, szőke haju, piros képü flucska, eleven, mint a halcsik. Szakasztott olyannak látta álmában, aminő a valóságban volt öt éves korában.

Előtte való nap Niczkyné járt nála. Még mindig szép asszony, sőt talán most a legszebb. Megvan benne az érett szőlőnek minden édessége és illatos volta, s minden duzzadtsága. Ugyancsak őrizni kell ebben a veszedelmes korban az asszonyt a seregélyektől ! Niczky, — a nagyasszony úgy látta, — nem nagyon őrzi. Még csak egy sovány, vörös angol guvernántot sem tűz ki szőlőéres idején a földjére — madárijesztőnek.

Niczkyné szabad, mint a madár. Az ura nem ügyel rája. Elhanyagolja, csupa udvariasságból. Minek lábatlankodnék körülötte, hogy azokat riaszsa el, akikkel a grófnő szívesen érintkezik ?

Niczkyné sokat beszélt a fiáról, a fia bécsi életéről. Nem úgy beszélt róla mint azelőtt, nem gyulladt ki az arcza s a szeme nem ragyogott oly veszedelmesen. Nyugodtan, minden zavar nélkül emlegette, hűvös szeretettel.

— Nem történt köztük semmi, épen semmi, — biztatta magát a nagyasszony. Nem az én fiam a seregély, amely kikezdi a más szőlőjét. Másokkal pedig nekem semmi dolgom. Vagy pedig már tul estek rajta...

Mikor delet harangoztak, az ebédlőben egymágra teritettek a nagyasszonynak. Mint a leesett hó, olyan fehér volt az abrosz. Tányér, az ezüst evőeszköz, a friss vízzel megtöltött kristály-palaczk már mind ott illogott-villogott az asztalon. S a nagyasszony kedves szalvétatartója, boldogult urának figyelmes ajándéka.

A nagy ebédlőben csend volt. Csak a lábas óra ingája járt fel és alá csodálatos egykedvűséggel. S a lebocsátott zöld zsalugáter körül legyek döngicséltek. Ugy sem döngenek soká, a porcellán tányérra kitett légy-papiros néhány percz mulva halálra mérgezi őket.

Odakint meleg volt. Sehol semmi szél. A juliusi forróság vakitón tűzött le Baranyavárra. Még a fák árnyéka sem igen nyújtott menedéket.

Szirmainé asztalhoz akart ülni, mikor berontott az ispánné.

— Jézus-Mária, az urfi.

— Mi van a fiammal?

— Most ugrott le a parasztkocsiról a kapu előtt. Szirmainé csöndesen rázta a fejét.

— Káprázott a szemed, leányom. Se nem irta, se nem üzente, hogy megjön.

De azért ablakhoz lépett s a zsalugáter rései között kikukucskált. Majd elfulladt a váratlan örömtől: csakugyan a fia érkezett meg.

— Hamar, leányom, még egy teritéket. Azután szaladj a konyhába. Nézz utána, hogy hirtelen még süssenek-főzzenek valamit... Csakugyan megjött a drága fiam, nem hiába álmodtam róla...

Ahogy fájós lábától telt, kiment a tornácra. Akkor már sietett fel a lépcsőn Ádám. Az udvar valamennyi kutyája hozzádörgölődött, reá ugrott az útjába állott, vinnyogott és nyafogot törömében.

— Csiba te, — hajtotta el a nagyasszony a komondorokat. Ő maga egy darabig nem tudott szólni, csak ölelte, csókolta, könyeivel áztatta.

Ádám bágyadtnak látszott. A nagyasszony azzal vigasztalta magát, hogy a hosszú ut fárasztotta ki.

Hiába tartóztatták, kisietett a konyhába, s a kocsist leküldte a pinczébe, hogy hozzon fel bort a javából.

Ebéd alatt száz kérdést intézet hozzá: a fia nem győzött felelni. Csak egyet nem kérdezett tőle: hogy miért jött haza ily váratlanul? Majd megmondja, ha megmondhatja, gondolá. S ha nem mondhatja meg, ha valami státus-titok, miért faggatnám szegényt?

Mindegyik cseléd szerette volna látni a fiatal urat. A szakácsné úgy segített rajta, hogy minden tál ételt más-más cseléddel küldött be. Más vitte be a bort, a savanyuvizet, a hámozott kovászos uborkát, a vékony szeletekre vágott nyári retket.

Ádámnak mindegyikhez volt nyájas szava. Mint egy-egy szem cseresznyét, evés közben elejtett egy-egy jó szót. Azok kaptak utána, lehajoltak érte. Azután ragyogó arczczal, megelégedetten mentek dolgukra.

Odakint azután összedugták a fejüket s az „ifju ur“ színét bírálgatták.

Ugy találták, hogy megnyult az arcza, hogy a színe nem olyan szép piros, mint azelőtt, s hogy erőltetve, nem a szívéből nevet.

— Nincs annak semmi baja, — fakad ki az ispánné. — Csak városi színe van a lelkemnek.

Mit akarnak? Nagy ur ám Bécsben őkigyelme. Sok a gondja.

A kocsis, aki egy pókhálós palaczkkal vesződött, (sárga tokaji aszu volt benne) mérgesen mondá:

— Elég nagy ur a nagyságos urfi itthon is. Hogy nagy ur legyen, nem kell neki azért Bécsbe fáradni...

Szirmainé ezalatt fáradhatatlan volt a kérdezgetésben. Főleg a császár érdekelte. („Király az anyám, nem császár.“)

Megöregedett-e? A szép fiatal királyné hogy érzi magát — tisztelettel legyen mondva, — az az öreg fa árnyékában? Mi a mulatsága? Csakugyan oly mesésen szépek-e az öltözékei? S nem szóbeszéd-e, hogy maga Ferencz a fukarságig egyszerűen él, pecsétes, viseltes kabátokban járva, mint Nagy Frigyes? S a mi fő, jó szívvvel viseltetik-e hozzá ő felsége?

Szirmai mind e kérdésre sietett válaszolni. Szeretettel és csodálattal szólott a magyarok királyáról. De bevallotta, hogy a szép Mária Ludovikát alig ismeri.

Szirmainé a fejét csóválta. Nem találta ezt a dolgot rendénvalónak. S mikor erre Ádám megmagyarázta, hogy ő Ferenczczel csak szerelmesek módjára titokban találkozik, hogy a király bizalmát rejtegetni kell a világ előtt, a nagyasszony összeránczolta nemes, ezüstös homlokát.

— Egy magyar nemessel máskép bánhatna ő felsége.

Szirmai elpirult.

— Már ezen nem segíthetünk anyuskám. A felség szereti a titkolódzást. Bizalmatlan nagyon, s nem lehet csodálni. Sok megpróbáltatáson ment keresztül. Átélté a franczia forradalom borzalmait, s Napoleon szélvész módjára rázta meg ősei trón-

ját... De azért ne értsd félre sem őt, sem engem. Nem vagyok kémje, se besugója...

A nagyasszony megrémült. Csöndesítette fiát, kedveskedő szavakkal szólt hozzá, mint kis gyermek korában.

— Drága, egyetlen fiam, csak nem értesz félre? Az életemet adnám érted, nemhogy megsértenélek. Hanem, végre is, magyar asszony vagyok. Oly országban élek, a hol nyílt ajtók mellett, a nyilvánosság napfényében történik minden. Nálunk nem titkolódzik senki. S államtitok az, a melyről a verebek is csiripelnek... A politika magas régióiba, hol te meg ő felsége terveket szőttök, az én szemem nem lát. S végre is a királyok is emberek, nekik is lehetnek rossz szokásaik...

Szeme tele volt gyöngéd rábeszéléssel, a hogy a fiát nézte, de a hangjában még valami lapangó hidegség érzett. Valami észrevétlen, finom léghuzam, a melytől a fia szive egy pillanatra megborzongott.

— Ime, — gondolá — mily idegen világrész ez a Magyarország. Mintha tengerek választanak el Bécstől, mintha más naprendszerbe tartoznék, egymás szokását és politikai erkölceit annyira nem ismerik. A min a nagyasszony egyszerű magyar szive megütközik, azt ő már nem érzi. Hogy a királylyal való viszonyában van valami szokatlan, ha nem is lealázó, azt most olvasta le először anyja összeránczolt, szigorú homlokáról...

Akármily világfi volt is, elkedvetlenedését nem tudta elrejteni. Csakhogy a nagyasszony anyai szive kicsordult a túláradó szeretettől, s jóvá tette, a mit fia ellen akaratlanul vétett.

Ebéd végén már szent volt köztük a béke. Szirmai, azon ürügy alatt, hogy a hosszú ut

kifárasztotta, lepihent. A maga szobájában feküdt le, alacsony, széles diványra, a mely felett fegyverek függtek, s a hol oly sok szép és magasztos tervet szőtt fiatalabb korában. Beteltek-e az álmok? Bizony még nem teltek be. Az ő vetései csak most zsendülnek a hires császárváros politikai köreiben, s lesz-e belőlük érett kalász: azt csak az Isten tudja.

Nyitott szemmel feküdt így az elsötétített, hüvös szobában. Lassanként megszokta szeme a félhomályt, s egyenként vette észre a régi, kedves, egyszerű butorokat. Az íróasztal még a nagypapjáé volt. Sokféle fufangos fiók és titkos rejték volt benne. Azokban tartotta első verseit, meg egy tizennégyéves polgárleánynak hozzá intézett szerelmes levelét. A levelek most is megvoltak valahol. Piros szalaggal kötözte össze, s jól megöntözte őket patchulival, hogy penészszagot ne kapjanak titokteljes sirboltjukban...

A könyvszekrény is régi helyén volt. Zöld vászon függöny mögött sorakoztak atyja könyvei. A Corpus Juris s a diéták végzései, a latin és görög klasszikusok. Meg a Páriz-Pápai nagy szótára. Ezekből telt ki atyjának összes tudománya, pedig nagy tudós hírében állott ő kigyelme a maga idejében.

Az üvegszekrény is szemébe ötlött. Ezüst gyertyatartók, aranyozott kelyhek, smaragddal kirakott karpereczek, karcsu velencei poharak és finom, festett fayence csészék világítottak reá — ragyogó leányszemek módjára — a félhomályban. Hányszor világítottak így reá máskor is, mintha le akarnák olvasni homlokáról, nem egy vidám, nem egy szomorú gondolatát...

Minden úgy van itt, a hogy elhagyta. Még a hegymászó botja is ott van, a hová legutoljára

letette. Görbe kertészskése ott piheni ki fáradoalmait, s mélységes unalmában ott rozsdásodott meg, a hol a kezéből kihullott.

Csak ő változott meg. Egyedül az ő szívében, az ő agyában hagytak hátra nyomot az emberek és az idő. Olyan volt, mint a kiszáradt folyomány. Csak a lerakodott homokrétegek árulják el, mily sokszor végigrohantak benne az életnek üde, napfényes hullámai...

Sokáig gondolkozott, míg végre elnyomta a buzgóság. Jó másfél órát alhatott így, szokása szerint oly csöndben pihegve, mintha halott volna, mikor két szemnek delejes sugara fölébresztette. E bűvös szemsugár áthatott a kemény homlokcsonton, befuródott agyvelejébe és öntudatra ébresztette. Az anyja szeme függött rajta, tele megható, még a köveket is megindító szeretettel.

A szoba pedig világos volt. A zsalugátért kitámasztották, s a nyitott ablakon Szirmai a tisztántartott udvarra látott. A jegenyefákra és az elborult égboltra. Mindezt a szitáló nyári eső fátyolán át látta.

Az anyja szemben ült vele, hófehér főkötőben, kerek pápaszemmel az orrán. Kezében fűrgén járt a kötőtű.

Szirmai kitörülte szeméből az álmat, szét nézett az alacsony zsámoly után, mint azelőtt, mikor bizalmas beszélni valója volt, leült a nagyasszony lábaihoz.

— Még nem is kérdezte, anyuskám, hogy mennyi időre jöttem?

— Mennyire? Hát legalább is egy hónapra.

— Annál is többre. Ugy jöttem haza, hogy el se menjek innen többé.

Szirmainé kezében megállott a kötőtű.

— Nem tudom örüljek-e annak, a mit mon-

dasz. Nekem boldogság volna az itthonmaradásod, de neked hivatalod van, előkelő állásod. Ott akarod hagyni?

Szirmai bánatosan mosolygott.

— Nem te vetted el a kedvemmet, légy nyugodt, anyám. De a kanczellária, tanácsom ellenére hátam megett veszélyes rendeletet adott ki. Ez a rendelet fel fogja gyujtani mind a négy sarkán Magyarországot.

Szirmainé letette a kötést, úgy nézett ijedten a fiára.

— Micsoda rendeletről beszélsz?

— Az udvari kanczellária minden megyéhez azt a rendeletet küldte, hogy állítsa ki az ujjonczt, s az önkényesen felemelt adót hajtsa be. Ez a rendelet, ha a vármegyékhez lejön, pedig lejön, nagy viharokat támaszt. Az országgyűlés nincs összehíva, s így nem szavazott meg se adót, se ujjonczt. Mikor a kanczellária a meg nem szavazott adók behajtását és meg nem szavazott ujjoncztok előállítását rendeli el, alkotmánylevelünket szakítja szét és forradalomnak egyengeti az útját.

A nagyasszony, kezét a fia fejére tette.

— Te ellenezted?

— A végsőkéig, de mi vagyok én? Felelősségnélkül való tanácsadó. A mérleg egyik csészéjébe beletettem az én apró befolyásomat, a másikba beletette Metternich Kelemen herczeg a magáét: s te még csodálkozol, hogy ő győzött? A mellett a király fél minden alkotmánytól. Spanyolfalnak nézi, a mely mögött guillottinet és forradalmakat szimatol... Pedig oly szép álmokat szőttem. Mint kincsét a fősvény, garasonként gyűjtöttem ő fel-sége hozzám való bizalmának apró ezüst pénzeit. Egyszerre akartam kiadni, egy nagy célra, nemzetem érdekében... Ha azt mondanám, anyám,

hogy szívesen maradok itthon, hogy boldog leszek, ha kis birtokunkat művelhetem, s hogy nem okoz fájdalmat eltemetni ama reményeket, a melyeket a királyhoz való személyes viszonyunkhoz fűztem: akkor magamat ámitanám és téged akarnálak megcsalni... Ám végre is mit tehettem volna mást? Hallgatag bűnrészese legyek én is a Metternich szerencsétlen politikájának, a mely ebben a sokat szenvedett hazában fölkelti sirjából Rákóczy szellemét?

— S mit mond elhatározásodhoz a felség? Oly könnyű szívvvel meg tudott válni tőled?

— Írásban adtam be a kancelláriának lemondásomat, egészségi okokra hivatkoztam. Meg se vártam a döntést, legott utra keltem. Mikorra a felség lemondásomat megtudta, — ha ugyan megtudta, — akkor már Pozsonyban jártam... Köd előttem, köd mögöttem...

A nagyasszony sóhajtott.

— Ugy cselekedtél fiam, a hogy magyar nemeshez illik, a ki hü jobbágya a fejedelemnek, de tiszteli az alkotmányt. Nem kárhoztalak érte, bár belátom, hogy eleresztetted (pedig már erősen fogtad) a szerencse aranyos üstökét... Megélünk mi itthon a magunk emberségéből... Ez a tenyérnyi birtok eltart bennünket... Sőt eltart ráadásul egy szép fiatal asszonyt is, s egy fészekalja porontyot... Valami jó gazda nem vagy, de miért ne válhatnék belőled? Sok nemes, jó tulajdonság kiolvad az emberből a megpróbáltatásnak s a szenvedésnek lobogó tüzében... Isten hozott, édes fiam. Akár mennyire óhajtottalak is magas állásokban, s bármiként munkálnám földi szerencsédet, Isten hozott... Aztán ki tudja, szüksége lehet még rád a császárnak, akarom mondani, a magyar királynak...

Szirmai arczát az anyja kezére hajtotta, azután fölnézett rá. Szeméből határozottság és önbizalom sugárzott. Pillanatnyi busongásának és elérzékenyülésének nyoma veszett. Mintha abból, hogy az anyja megértette őt, új erőt meritene.

— A mit mondtam, az kettőnk titka, anyám. Nem szeretném, hogy hazajöve telemnek igazi oka kiszivároгjon. Nagy hazafit csinálnának belőlem menten, ikertestvére volnék Petőnek a népszerűségben. Pedig nem volna egy nyugodt perczem, ha nevemet — párolt vaddisznófő módjára — megtalálná koszoruzni polgártársaim kegyelete . . . Brr, fázom, ha tettem következményeire gondolok . . .

Nyugodt nézésű szemében sziporkázott a guny. A jó és nemes emberek öngunyolása és emberszerető humora.

— Ugy bizony, anyuskám . . . Szántunk, vetünk, szüretelünk, turjuk az édes anyaföldet. S ha néha elfog a nagyravágyás, a dicsvágy ördöge száll belém, veszem a puskámat és fekete varjakra fogok lövöldözni. Mert a varju a legtörekvőbb madár . . . Repülésben nem tud versenyezni a sassal, de ülni mindig a legmagasabb helyre ül fel: a templomtorony keresztjére . . .

Fölállott s az ablakhoz lépett. Kint még esett az eső; de a Niczky-kastély felől szivárvány látszott.

Szirmai fölvidulva nézte. Kinyujtott kezével a szivárványra mutatott, a melynek ragyogó küllője az égbolt felét átfogta, a mely szakadó esőben is szép napokat ígért, — s a nélkül, hogy tudta volna miért, remény költözött szívébe.

XIX.

A vármegyék megmozdulnak.

Ne bántsa senki a vármegyét. A vármegye nélkül beolvasztott tartomány volnánk, mint Ausztria országai; nyelvünk, kulturánk, államunk, szabadságunk oda veszett volna...

Bécsben is tisztában voltak a megyék nemzetfentartó hivatásával, azért határozta el Metternich, hogy örök időre megtöri hatalmukat.

Nem kerülték hát, keresték az összeütközést a Magyarország elnémetesítésére és beolvasztására igyekvő politikusok. Az a rendelet, a melyért Szirmai hátat fordított Bécsnek, arra volt szánva, hogy kipróbálja a megyék ellenállási képességét. Ha türik és végrehajtják: akkor jöhet bátran az alkotmány elkobzása. Nem akad senki, a ki a hatalommal szembeszálljon.

Ha meg nem türik el, ha a rendeletet „tisztellel félreteszik“, ha végrehajtását megtagadják, sőt nyíltan ellenállnak: no akkor annál jobb. Legalább itt lesz a kedvező alkalom vaskézzel lökni félre a rozzant megyei közigazgatást a Metternich európai terveinek útjából.

A vármegye szálla volt mindig a bécsi politika szemében. Hogy leszámoljanak vele, arra az időt nagyon jól választották meg.

Napoleon hatalma megtört. A szabadság és

az emberi jogok szélvészei elültek. Franciaországot, a forradalmi tanok fészkrét, mint a ragályos beteget elzárták, az „egészséges“ Európától. A szent szövetségbe összeállott császárok minden szabadabb mozgást elfojtottak. Mocczanni sem mertek a népek, mert nagy állandó hadseregek, szemfüles rendőrség, atyáskodó kormány tartották lefogva kezüket-lábukat.

Meg azután ki is volt merülve Európa. A napoleoni háborúk mély sebeket ütöttek az országokon, azokat gyógyitgatták. Vagyonok és existenciák veszttek el a hosszú hadviselés tüzes örvényében. Sok vért vesztett mindenki, pihenésre, nyugalomra, erőgyűjtésre vágytak a népek. A rabság nyugalmat és békét jelentett, a szabadság újabb küzdelmeket. Nem csoda, ha a rabságot választották.

Külső háborúk veszedelme sehol se fenyegetett. A fejedelmek megegyeztek egymás között. Szövetkeztek a nemzetközi béke fentartására, csakhogy otthon, népeik között rendet csináljanak.

Az elernyedésnek, az általános politikai csüggedésnek, a vérvesztett népek el tunya heverésének napjaiban, úgy gondolták, elérkezett az ideje, megjuhászítani és engedelmességre szoktatni Magyarországot.

A rendeletek kibocsájtása tehát nem pillanatnyi politikai ügyetlenség vagy kormányzati baklövés volt, hanem kiszámított első lépés, egyik láncszeme az ország szabadsága ellen intézett általános támadásnak.

Szirmai tudta, látta ezt. Azért állott félre. Nem akart bűnrészesé lenni a Metternich terveinek, a mely hosszú időre megzavarja ismét a viszonyt király és nemzet között. E tervek ellen

nyíltan kiállani nem akart. Megteszik azt a megyék és a rendek nála nélkül is. Tartogatta erejét arra az időre, ha innen is, túl is érezni fogják szükséges voltát a megegyezésnek és kibékülésnek. Addig ő rá görbe szemmel fog nézni mind a két tábor. Egyik se sorolja őt hivei közé. Ellenségének tartja mind a kettő.

Az ország megrohanása mintha sikerült volna. Nem egy vármegye tért ki a harcz elől, más megyék elcsüggedtek, ismét mások tiltakoztak, de az alkotmányértő rendeleteket végrehajtották. Voltak azután olyanok, amelyeket megpuhított a királyi biztos, a felülről jövő szelid nyomás, a nyakukra küldött katonaság. Ezek — így szólt a hivatalos műkifejezés — „engedtek az erőszaknak.“

Az „erőszak“ mindezzel nem törődött. A tiltakozásokat eleresztette a füle mellett, a jegyzőkönyvek jogfentartó mondatait semmibe se vette. Amíg az ellenállás és az engedetlenség papiroson maradt csak és az elméletek körében mozgott, ügyet sem vetett rá. Az a fődolog, hogy úgy dőljön az országgyűlés által meg nem szavazott adó, mint az eső; s hogy úgy menjen a katonaszedés, mint a karikacsapás. Bolondság a többi. Sovány vigasztalása azoknak, a kik a nagy játszmát elvesztették.

Csak hogy nem minden megye volt ilyen. Tizenkilenczben az adószedést és katonaállítást kereken megtagadták. Hiába fenyegetőztek a kiküldött királyi biztosok. Hiába jöttek vissza erős katonakisérettel. Hiába fogták el és zártak be az engedelmességet megtagadó tisztviselőket. Hiába vették körül fegyveres erővel a gyűléstermeket, fenyegették meg a szónokokat, foglalták le a megye pecsétjét, tépték ki erőszakkal a tiltakozó

jegyzőkönyvnek lapjait, — a törvénytelen rendeletet a megyék nem foganatosították. Ellenben az országban nagy lett az izgatottság és az elkeseredés, s az elégületlenség nőttön nőtt.

Maga a nádor, — a kit Metternich környezetében „Rákóczynak“ gunyoltak, s akit fölkérték, hogy a törvénytelen rendeletek visszavonása céljából az uralkodónál közbenjárjon, — hasztalan tette meg előterjesztését. Szava elhangzott a pusztában. Fent azt tartották róla, hogy nincs elég bátorsága a dinasztikus érdekek megvédéséhez, viszont Magyarországon azzal vádolták, hogy összejátszik a bécsi politikusokkal.

Mikor azonban megtudták, hogy személyesen járt fent Bécsben s hogy a Burgban süket fülekre talált, ez az ő füstbe ment küldetése lángralobbantotta a szenvedélyeket, s a megyéket még erősebb ellenállásra sarkalta. A küzdelem már nem az állami rend hívei és annak ellenségei között folyt, s nem a kormányzati tekintély kérdése volt többé, hanem jogosult és szent harcz a megtámadott magyar alkotmányért.

Baranyamegye állásfoglalására mind a két tábor kíváncsi volt. Hová szegődik? Az ellenállásnak melyik módját és mértékét választja? Csak addig a határig megy-e el, a hol beéri jegyzőkönyvi tiltakozással? Vagy pedig a tényleges ellenállástól sem riad vissza a nemzeti alkotmány védelmében?

Niczký gróf aulikus volt világéletében, de magyar ur. Ő nem vállalkozott arra a szerepre, hogy a megyéjét törvénytelen rendeletek végrehajtására kényszerítse. A hatalomnak hű támasza volt mindig, de kopója és vérebe nem akart lenni. Ő nem vállalkozhatik — mint mondá — az üldözött vad lefülelésére.

Igy hát Baranyamegyébe is királyi biztost vártak. S mikor hire futott, hogy Szirmai Bécsből hirtelen megérkezett, szentül meg voltak győződve, hogy ő benne lappang a királyi biztos. Szemmel is tartották a nagyasszony házát, lesve, várva, mikor bujik ki az egyszerű látogató szürke gubájából a csillogó, hatalmaskodó, katonaság felett rendelkező, semmi erőszaktól vissza nem riadó nagy ur.

Pető rajta volt, hogy ez a hit az emberekben mély gyökeret verjen. Különben is érkezettnek látta az időt, hogy híressé tegye nevét, emlékezetessé tetteit, magát pedig a nemességnek, az országnak népszerű hőségévé, bálványává.

Szirmai hallott valamit félfüllel a szállongó hírről, de szokása szerint nem törődött az emberek pletykájával. A gazdasággal foglalkozott, hosszú sétákat tett a szőlőhegyek között, s este francia regényt vagy ujságot olvasott az anyjának.

A nagyasszony élvezte a fia jelenlétét.

Ő is hallott valamit harangozni a fia királyi biztosságáról. Szemrehányást tett neki, hogy előtte eltitkolta. Végre is nagy ur a királyi biztos s nincs rajta mit szégyenleni. Bezzeg ha Pető azzá lehetne, úgy kényeskednék vele az egész városban, mint tollával a páva...

Nemsokára keservesen kellett meggyőződnie a nagyasszonynak, hogy akármilyen nagy urnak tartja is a királyi biztost, veszedelmes dolog annak hírébe keveredni.

Házát egy idő óta sok kisebb-nagyobb kelemetlenség érte. Egyik reggel bepiszkolták a fehérre meszelt háza elejét. Másnap döglött macskákat dobáltak virágos kertjébe. A macskák kravátlijára ez volt írva nyájas üzenetképen: „Isten hozta a királyi biztost.” Harmadnap reggel meg-

etette valaki a pávás galambjait, egyik a másik után fordult fel a háztetőn, vagy a galambduczban. Negyedik nap hajnalban felgyújtották a szérüskertben három kazal szénáját. Odaégett annak az esztendőnek a szénatermése. Amellett a láng csaknem belekapott a gazdasági épületekbe. Ötödnap, éjfél tájban, csunya macskazenét csaptak az ablaka alatt. Szirmai ki akart löni, úgy fogták le mind a két kezét. Hatodik nap reggel semmi se történt. Szirmainé föllélegzett. Azt hitte, elült már a Pető haragja, — mert mindezen csinyek értelmi szerzőjének Szirmai őt tartotta, — mikor déltájban a nagyasszony névtelen levelet kapott. Ebben a levélben arra figyelmeztette valamelyik ismeretlen jóakarója, hogy mihelyt besötétedik, illanjon el a fia a kerteken, szőlőkön keresztül, különben holnap házára tör a febőszült bocskoros nemesség, s vérét veszi, gulyáshust aprít belőle.

Mikor a nagyasszony ezt a levelet fiának megmutatta, Szirmaiból kitört a nehezen eldugaszolt harag. Vérbeborult szemmel a kardját kereste, hogy azon melegében kérdőre vonja Petőt.

— Ez már alávalóság — kiabálta reszketve a méregtől. — Kikutatom a levél íróját, ha maga Belzebub volna is. Tüvé teszem érte a várost, kardommal nyitok kaput a beste lelkének...

A nagyasszony alig tudta lecsillapítani.

De bizony másnap a bocskoros nemesség dühe irányt változtatott. Mindenfelé megtudták, hogy Baranyavármegyébe Iványit küldték le királyi biztosnak, s hogy három nap múlva itt lesz négy század drangonyossal, kipróbálhatják rajta a híres vitézségüket.

Pető is abban hagyta az apró ungorkodást.

Érezte, hogy ilyen hitvány pókhálók szövése nem illik most az ő nagy képességeihez. A pókhálót leseprík, előbb-utóbb az a sorsa. S az apró töröket és hurkokat, a melyekkel csak verebeket lehet fogni, még sem hagyhatja az utókorra, mint nagy eszének egyedüli alkotását.

A cselvetésre, az ellenfele megbosszantására és felingerlésére való hajlam, természetének leg-rutabb és legértéktelenebb tulajdonságaiból fakadt. De vannak nagy tulajdonságai is. Sohasem lesz kedvezőbb alkalma a mostaninál, hogy ami benne nemes, értékes és maradandó, napfényre hozza és tettekre, nagy elhatározásokra váltsa fel.

Nagyravágyó lelkét az elhatározó pillanat lehellete érintette. A dicsőség istenasszonya elment mellette, s bűvös szoknyája hozzá ért... Ha most nem fordul utána, s nem fogja meg a kezét, — eszének, akaratának, nagyratörő lelkének minden kincsével ott fog heverni a névtelenség porában, nem lesz, a ki felhozza onnan többé...

Boglyas fekete fejét a kezére támasztva, órákig elgondolkozott és álmodozott. A megye mozgalmának vezetését kezébe akarta ragadni. Azt szerette volna, hogy országszerte híresek legyenek a baranyamegyei határozatok, hogy irányt és lökést adjanak a további eseményeknek.

— Be akarok nyulni — magyarázgatta nejének, — az ország sorsának kerekébe. Meglása, szivem, hogy most az egyszer sikerülni fog...

Ahogy a királyi biztos kinevezésének hire ment, Pető, a vármegye egyik követe és alispánja, gyűlésre hívta össze a nemességet.

Össze is gyűltek mindenfelől. De a legnagyobb feltűnést Szirmai megjelenése keltette.

Sötét, lilaszín magyar ruha volt rajta. Összefont karokkal, gondolatokba merülve állott a terem egyik sarkában, arcza halvány volt, a szemét félig lehunyta, nehogy idő előtt elárulja gondolatait.

Az ismerősök zavarban voltak, mit csinálnak vele? Üdvözljék-e, megrázzák-e magyaros szivességgel a kezét vagy várják, míg lehull róla a lepel, a míg megtudják, miért jött haza és mit rejteget a Mária-Terézia korabeli, lilaselyem dolmány alatt?

Az urak kisebb csoportokban izgatottan beszéltek meg a nap eseményét. Mindenik tudott valamit, a mi haragjukat lángra lobbantotta.

A megyék egymásközt váltott levelezéseit elfogták és fölbontották. A tisztviselők házához katonákat szállásoltak. Nyitrán az alispánt és főszolgabírókat lánczra vertek. A megye pecsétje sehol sem volt biztonságban. A jegyzőkönyvre adott tiltakozásokat kitepték. A tanácsstermek ajtóit elzárták, s a bejáratokat megrakták katonasággal.

Némelyik vármegye beadta a derekát, meghajolt az erőszaknak. Békésben Wenkheim megvette a megye vagyontalan rendeit, s e megvásárolt lelkek „megnyugvással” vették tudomásul a törvénytíró királyi rendeleteket...

Mint az erdő, úgy zugott a tömeg. S mint az erdőben, nagy különbség van fa és fa között, oly elűtő természetű emberek szorongtak itt egymás mellett.

Egyik-másik szilárd és nyugodt volt, mint a tölgy. Mások haragos zöldek és szurósak, mint a tűlevelű fenyőfa. Rezgő nyárfa módjára szepegett és remegett bizony az urak közül egyik-másik, a kinek a szíve nincs a helyén. Az a kövér, jól

táplált táblabíró, a ki tubákszin mentében az ablakmélyedésbe huzódik, valami öreg cserfához hasonlít. Fészket vertek ágain a kételynek, balsejtelemnek fekete madarai...

Szirmai, a ki a megyegyűlést erdőhöz hasonlította, most a karzatra nézett. Szép, fiatal asszonyok és leányok tekintettek onnan le. Virágba borult almafák, egyenes, sudár jegenyék, kedves, gömbölyű kis kökénybokrok, s a közepén egy fehér ruhás karcsu, gyöngéd alak, olyan, mintha fehérkér-gü ezüst nyárfa volna... A Bécsből kiceppent nagyság, maga sem tudta miért, a szemét sokáig rajta felejtette...

Az érdeklődés a megye első alispánjára fordult. Pető feállott, hogy elmondja beszédét. Élesen metszett, olajbarna arcza, villogó szeme, hatalmas válla uralkodtak a tömegben. Erős, izmos kezével a kardja markolatját szorongatta. Oly mozdulat, a mely felforralta az emberek vérét, még mielőtt a száját szóra nyitotta volna.

Csakhogy mérsékelte magát. Meglátszott rajta, hogy erőszakkal fékezi indulatát. Halkan, szárazon kezdte, mintha óvatosan, lábujjhegyen járna a teremben, nehogy fölkeltse az emberek lelkében a pusztító szenvedélyeket.

A hogy így magamagát legyőzve, szónoki erejét lánczra verve, indulat nélkül, nyugodtan és okosan beszélt, nagy hatást tett mindenkire. Még Szirmaira is, a ki csak nézte, nézte, a vetélytársa mire képes.

Pető a francia háborukon kezdte. Idézte a fejedelemnek kiáltványát, a melyben fegyverbe szólítják népeiket — a zsarnok ellen. Igen a zsarnok ellen. Akkor szabadságért rajongtak Európa fejedelmei, mert egy erősebb akarat szolgálká tette őket.

A népek föltámadtak. Megmentették az ingadozó trónusokat. S a fejedelmek pénzt verettek a fölszabadulás emlékére. „Pro libertate“ ez volt a pénzekre írva...

S most mivel hálálják meg az értük kiontott vért? Mi a jutalma a népek hűségének? Hogy tartják be esküjüket Európa királyai?...

Mint mikor hangfogót tesz a művész hegedűjére, s halk muzsikával ejti rabul a sziveket: Pető Pál oly mérsékelten szólott a törvényellenes királyi rendeletekről.

Nem okolta a fejedelmet. Végre is nem a hatalom kötelessége, hogy oltalmazza a népek szabadságát. De hol voltak tanácsosai? Mit tettek Bécsben a befolyásos állásokban élő magyarok, hogy nemzetük fejről az alkotmány veszedelmét elhárítsák?...

Mikor Pető ezt mondta, az élő világért sem tekintett volna Szirmaira. Pedig őt akarta sujtani, az egész vármegye előtt.

Sokan fürkésztek e pillanatban Szirmai arcát. De egy izma sem rándult meg. Mintha kőből volna, oly nyugodtan állott szemközt gyermekkori ellenségével.

Pető beszédében különben ez volt az egyetlen mérges fullánk. Azontul magasra emelkedett szónoklata. A nők sirtak, a férfiak föllelkessedtek, mikor a magyar alkotmányt emlegette. Olyan az, mint az erényes asszony, mentül kevesebbet kell róla beszélni. De most kell. Mentől többet kell. Ha nem használ a szép szó, karddal is kell.

A nemesség riadó tetszéssel jutalmazta az első alispán minden mondatát. Mint a hogy lövésnél előbb fényes láng lobban föl, s a dörgés csak azután támad utána: úgy lobbantak ki Pető

eszének szikrái; s úgy zuhogott utána a tetszés, az éljenzés és taps.

Szirmait mindez nem érdekelte. Egyszerűen fizikai gyönyörűséget érzett, mint valami szép hangu orgona hallatára. Őt a tények érdekelték. Arra volt kíváncsi, bizik-e Pető a nemzeti ügy sikerében? Vannak-e tervei a győzelem kivívására? S mily tervei vannak? Tanujelét adja-e e termekben államférfiui hivatásának?

Pető a megyére váró nehéz feladatokat mesteri világossággal rajzolta meg.

A királyi biztos néhány nap múlva megérkezik.

(Megöljük, rivalgott a bocskoros nemesség. Leütjük, mint a kutyát, ha beteszi ide a lábát.)

Pető gunyosan mosolygott.

— Nem ölik bizony, atyámfia. Miért rothadnának a tömlöczben érte? Ha megjelenik a megye határán, nem fog kapni előfogatot, mert nem lesz tisztviselő, a ki azt megrendelje...

A rendek arcza földerült. Nagyon szerették, hogy mindjárt a megye határán lesz módjukban borsot törni a király küldöttjének orra alá.

Pető folytatta:

— Nem kerülte el figyelmüket bizonyára, hogy a testvér vármegyék egyike-másika a védekezésre nem a helyes utat választotta. Ha nincs levegő, hogy repüljön a madár? Ha nincs víz, miben nőjön nagyra a potyka? Ha nincs tisztikar, kire erőszkolja rá a hatalom a maga törvénytelen akaratát?

Indítványozom a tekintetes vármegyének a következőket, érett megfontolásnak eredményeit:

A megye tisztikara köszönjön le. Ime én jó példával járok elől. Hivatalomat leteszem a tekin-

tetes vármegye kezébe. Ha a királyi biztos kárhatalommal megérkezik, ne találjon senkit, a kinek parancsoljon...

A hivatalos pecsétet e gyűlés végeztével helyezzük el a megye levéltárába. A megyeházat csukjuk be, kulcsait helyezzük el a pécsi káptalannak, a király oltalma alatt álló hiteles helynek a leveles házában.

A tekintetes táblabírák közül válaszszunk egy bizottságot. Ezt a bizottságot hatalmazza föl a tekintetes közgyűlés arra, hogy a belső barátságot tartsa fel a megye területén. A megye területére szállított katonaság számára, (a mennyire a megye meglevő pénztári készlete megengedi) szerezzen be eleséget és takarmányt. A megyéhez érkező leveleket bontsa fel, ezentul azonban ne terjedjen ki hatalma semmire. Annál kevésbé ujjonczállításra és adók beszédésére...

A táblabírókból választott bizottság a királyi biztossal szóba ne álljon, hanem a maga hatóságát szüntesse be azon a napon, a mikor a királyi biztos megérkezik.

Ha a királyi biztos gyűlést hiv össze, arra senki fia ne jelenjék meg. S ha akadna mégis nyúlshívü, a ki azon a törvénytelen gyűlésen megjelenék, már most nyilatkoztassa ki a vármegye, hogy azt a gyűlést törvénytelennek, végzéseit érvénytelennek, jó eleve semmisnek, meg nem történtnek tekinti. S végül, küldjenek még egyszer feliratot a nádorhoz s ő felségéhez, a ki ha atyai szive sugallatát s nem a német tanácsosainak gonosz tanácsait követné, — egy pillanatra sem haboznék régi fényébe állítani vissza Magyarországot ősi alkotmányát...

Ha pedig a királyi biztos valamelyik erőszakos intézkedése következtében mégis szüksé-

gesnek látszanék a megyegyűlést összehívni, ne ide hívjuk össze, a hol a fegyveres erő szemmel tarthatja és befolyásolhatja elhatározásunkat, hanem a szomszéd községben, a fűzfák alá. Az Isten szabad ege alatt fogunk gyűlést tartani, mint a hét vezér Pusztaszeren...

Mindezen előterjesztéseket a rendek egyhangulag elfogadták. Szirmai fenyő szemekkel hallgatta. Okos, eszélyes. jól átgondolt javaslatok voltak. S az volt a nagy előnyük, hogy a törvényesség talaját nem hagyták el. Támadás, a hatalom ingerlése, lázítás nem volt bennük semmi. Férfias és méltóságos önvédelem volt csupán, alkotmányos érzésű emberekhez méltó.

Mikor Pető szónoki hévvel, az uralkodóba vetett bizalom meleg kifejezésével végezte szavait, zugó éljenzés támadt. Mindenki hozzásietett, hogy kezét szorítson vele. A karzaton a leányok és asszonyok kendőt lobogtattak. Az ifjuság harmadfücsikó módjára, tombolt a lelkesedéstől.

Szirmai is előre sietett, hogy hozzáférköhessék. Mind a két kezét feléje nyújtotta.

— Gratulálok Pál. Amiket javasoltál, azokat egytől-egyig aláírom. Leveszem a kalapomat nagy tehetséged előtt. Az a legnagyobb érdemed, hogy le tudtad győzni a szenvedélyes természetedet.

Pető veritékes homlokát törölgette. Bár hangjával nem élt vissza, úgy látszott, mintha fáradt volna. Székre kellett leülni, mert teste remegett a felindulástól. Érdekes arcza, szeme, mosolya olyan volt, mint a vidék, a melyen zivatar vonult keresztül...

— Jól esik Szirmai, hogy te is meg vagy velem elégedve. De abban igazad van, hogy emberfeletti dolog volt leküzdeni haragomat és lánczra verni indulataimat... Perzselő látát sze-

rettem volna ontani; izzó vas módjára szenvedélyes szavakkal szerettem volna megsütni a hatalmasok bőrét; és a saját kezeimmal tudtam volna megfojtani a nyomorultat, a ki hóhérszolgálatra vállalkozott, s királyi megbizatással fog idejönni az alkotmány elkobzására. De forradalomra gyöngék és készületlenek vagyunk, a jogos és törvényes védelem mesgyéjén nem szabad átlépniünk...

Nehezen lélegzett, melle zihált a megfékezett indulattól.

Csak egy asszony maradt egykedvű a karzaton. Őt Pető nem ragadta el. Fekete hajával, fekete szemével és fehér arczával mozdulatlanul, hidegen ült a lelkesedő asszonyok és leányok között, ő volt az egyetlen, a ki nem nyult látcsövéhez.

Később utána nyult ő is. Lassan vette ki bőrtokjából, a szeméhez igazította s egy pillanatra, de csak egyetlen pillanatra, Szirmaira nézett.

Aztán elvette a látcsövet szemétől, s keztyüs kezét a könyöklőn egymásra tette.

— Ki az a gyönyörű leány? — kérdezte Szirmai Petőtől.

— Nem leány az, de gyönyörűnek gyönyörű teremtés.

— Nem látszik rajta, hogy asszony.

— Pedig asszony. Abból meg, hogy ő az egyetlen, a ki beszédem alatt nem esett egyik elragadtatásból a másikba, mint a többi, könyv nélkül is tudhatnád, hogy ő az én feleségem... Sembery Beáta.

XX.

Egy nagy ember pongyolában.

Petőné rosszul élt a férjével. Azért ült oly egykedvűen a megyeház karzatán, mert egy szavát se hitte se a családi életben, se a politikában.

Másoknak kedves lehetett a nagy hazaí. Minden hegy szép kéknek látszik messziről. De ő közélről látta, szemébe ötlött minden természeti fogyatkozása.

Leánykorában sem volt szerelmes belé. Inkább csak elkábult tőle, mint mikor napfényes időben a katicza-bogár a garádba ütődik. Elszédül, le is hull talán, még se lesz örökös rabja a kerítésnek. Mihelyt a kábultság megszűnik, föleszmél és tovább repül...

Pető Beátát nem szerette. Tetszett neki, hízelt a mérhetetlen hiuságának, hogy az elszédült, fiatal asszonytól imádatlathatta magát. Arra sohasem gondolt, hogy a legerősebb és legédesebb szédülés sem tarthat örökké. Csak az igazi szerelemből nincs ébredés, a szív s az érzékek minden egyéb tévedésének keserves ébredés a vége.

Ő erre nem gondolt. Mint rendesen, nagy dolgok foglalkoztatták. Nem ért rá elemezni a felesége szívét. Sőt nem is rejtegette előtte kellemtelen tulajdonságait.

Ezért volt, hogy míg a leányok és asszo-

nyok szép kéknek látták Petőt messziről, Beáta látcső nélkül is tisztában volt a hegyoldal kopárságával, kigyózó ösvényeivel, jellemének tátongó szakadékaival és szívének kőkeményiségével. Hogy mindez a láthatárral összeolvad, és kéknek látszik messziről: ez a szemnek csalódása.

Pető csapodár volt. Alig félesztendő házas korában már is más asszonyok körül legyeskedett. Mintha ki akarná pótolni, a mit nagyravágyó tervezgetések és a dicsőség keresése miatt ezen a téren mulasztott, abban lelte kedvét, hogy minden szemrevaló nőnek udvaroljon.

Beáta nem volt szenvedélyesen szerelmes az urába, a kivel a kölcsönös káprázat egy óvatlan pillanatban összekötötte a sorsát, a Pető szakadatlan udvarlásai mégis kihozták sodrából.

Pető maga tréfásan „vénasszonyok nyarának” nevezte el a szívbeli állapotát, s igyekezett menteni és magyarázgatni apró hűtlenségeit.

— Ne vedd rossz néven, galambom. Enget magamat is meglep viselkedésem. Sohasem voltam így. Nem is értem volna rá soha, hogy örökké szerelmeskedjem; hogy szívem lángján az éjszaka vagy a nappal bármely órájában meglehessen főzni — egy hig tojást. Hogy most ilyen vagyok, abban van valami megnyugtató s valami aggasztó. A megnyugtató az, hogy a ki, mint én, minden csinos arczu nőhöz udvarias, az nem lesz szerelmes egybe sem. Hogy hű vagyok hozzád, — ebből láthatod. Az aggasztó pedig az, hogy ezek az apró, ártatlan udvarlások a szívbeli öregedésnek kétségtelen jelei. Nagyon szeretnék a kedvedért fiatalnak maradni. Attól tartok, hogy bár férfikorom delén vagyok, napról-napra öregszem. Csoda-e, ha szeretném eltitkolni előtted? Csoda-e, ha leplezgetem, ahogy tudom? S mivel

leplezhetném tovább ezt a hőesés gyanánt rám nehezedő öregséget, mint azzal, hogy nők iránt oly érdeklődést fitogtatok, a minővel irántok már régtől fogva nem viseltetem? Ez nem fiatalság többé, csak színlelése a fiatalságnak. Világbolondítás. Ennek legalább te ne ülj fel, édes...

Ez a magyarázat és vigasztalás bántotta Beátát. Szónoklási gyakorlatnak tartotta férje beszédét s volt valami rejtett guny abban, mikor ez a fiatal férfi öregségről beszélt.

Péter-Pál napján sok vendége volt Petőnek. A gazda névnapját minden esztendőben két-három napig tartó vendégséggel ülték meg. A fél vármegye eljött erre a napra. Senki sem maradt volna el a népszerű viczispán uri házából.

A jól nevelt, szerény, szemérmes, tartózkodó nemes asszonyok közül úgy kiritt Ormai Piroska, mint a pipacs a gabonatóblából. Rézvörös haja volt, mint Niczkynek: pipacs volt annál inkább.

Alig egy éve hagyta oda a nevelőintézetet, már is nagy hire volt a férfivilágban. Merész föllépése, tartózkodás nélkül való szókimondása, az önállóság, amelylyel fittyet hányva az emberek ítéletének, a maga útján járt, visszatetszést keltett a nénémasszonyok és hugomasszonyok között. Szerencséjére valami sógorság-komaság révén, távoli atyafia volt Petőnek, s mert kaczérságával eddig még nem tett kárt sem másokban, sem magában: nyiltan nem mert föllépni ellene senki.

Piroska különös kedvvel forgatta el a házas emberek fejét. Az asszonyok gyűlölték is, de Petőné mindenütt védte. Azt hajtogatta folyton, hogy a férfiás, szilaj, kemény kéreg alatt leányos szemérem és szüzies ártatlanság rejtezik, mint a mandula édes, fehér bele a csontkemény héj alatt...

Ezen a névnap i estén azonban ő is meg-

sokalta, mily feltűnően foglalkozott Piroska az urával.

De ami asszonyi szívét megremegtette, az Piroska megváltozott magaviselete volt. Némán, elkomolyodva, tekintetét kerülve fogadta a Pető udvarlását. Olyan volt, mint a mező, amelyről a napsütés fénye hirtelen eltűnt, amelyre rejtelmes árnyak ereszkednek...

Petőné a vendégeivel volt elfoglalva Százféle apró gondja és apró kötelessége volt. Járt-kelt, intézkedett, utána nézett a konyhának, s így csak vacsora után jutott hozzá, hogy az urát és Piroskát szemmel tartsa. Mig százféle kérdésre és megjegyzésre felelt, félfüllel az ő beszédjüket hallgatta.

A leány hátradőlt székében s ama szellemes szópárbajok egyikét vivta Petővel, amelynek mindig nagy hallgatósága van, s amely nem volt oly tisztán akadémikus értékű, aminőnek ők feltűntetni szeretnek. Több volt ez két éles elme mérkőzésénél. Beáta megérezte, hogy mindez a fénylő beszéd-hullám egy irányba siet, mint mikor két folyó egyesül... A társaság figyelme — azoké a boldogtalanoké, akik se nem kártyáztak, se nem ittak, — feléjük fordult.

Az áldozat nagyságáról beszéltek, amit egy férfi nőért hozhat.

— Ah, áldozatok! Ne beszéljenek önök áldozatról, mert arra csak a nő képes. Mit áldozhatnak föl önök a nőkért? Hirnevüket, társadalmi állásukat vagy becses ártatlanságukat? Néha elvesztik az eszöket, s elpazarolnak egy jókora vagyont valamelyik tánczosnő vagy fölkapott színésznő kedvéért. De édes Istenem, a pénz elköltése is áldozat?

Egy dolog bizonyos. Maguk, — s ebben a

tekintetben maga sem jobb a Deákné vásznánál, kedves rokon — egyik botrányt és visszaélést a másik után követik el. Egyik asszony után a másikat vezetik orránál fogva, s kalapjuk és keztyűjük módjára változtatják, cserélgetik az... ideáljukat. De azt kérdezem: mi hátrányos következménye lehet mindennek az önök társadalmi állására, népszerűségére, becsületére?

Nem talpra esnek-e önök minden újabb botlás után, mint a macska? Elveszti-e maguk közül csak egy is a barátai becsülését azért, mert elcsábítja a legjobb barátja feleségét?

Melyik kifogástalan gavallér vonakodnék önök közül kezét nyújtani annak, aki hamisan esküdött egy nőnek? Aki, vakmerő utonálló módjára, megrabolja szívét, s ha megunt, odább áll, mint egy gyáva tolvaj?

Pető gyöngéden, álmodozva mosolygott.

— Hol tanulta ezt a beszédet? Hisz ez betanult dikció. S hogy izgat a szegény férfiak ellen! Maga kis forradalmár.

Piroska a kötekedésre nem válaszolt. Nem jött ki a beszéde sodrából. Folytatta.

— Kit golyóztak ki maguk közül azért, mert becsstelenül viselkedett egy nővel szemben? A maguk becsület-kódexében mért nincs benne, hogy nőnek sem szabad hazudni, nőt sem szabad megcsalni, nő ellen sem szabad hitvány árulást elkövetni?

Bezzeg, ha közülünk botlik meg valakinek a lába a kisértés ezernyi kövében, a szende megbotrántkozásnak mily hangversenye támad! A levegő tele lesz azoknak a férfiaknak siránkozásával, akik szeretnének a szerencsés csábító helyében lenni. Kereken kimondva: nevetségesnek tartom, ha a férfi áldozatról beszél, holott a teremtés első reg-

gele óta egyetlen szánandó áldozata van a szerelemnek: a nő...

A régi nemes asszonyok világában kinos feltűnést keltett az ilyen beszéd. Bár nem lehet tagadni, hogy a francia forradalom óta ez a hang sem volt idegen a főuri, főleg a pesti és bécsi szalonokban; de Baranyaváron nem volt helyén. El is párologtak a néném- és hugomasszonyok Ormai Piroska mellől, csak Petőné maradt ott s egy idősbb anyámasszony, aki süket volt, mint a föld.

A leány észrevette, mily üresség támadt körülötte.

— Ez magas nekik, — mondá vállat vonva. — Szabad beszédemért maholnap kiátkoznak a társaságukból.

Pető még mindig mosolygott.

— Szóval, Piroska, magácska abban a szent meggyőződésben él, hogy a szerelem háborujában a férfi semmit sem kockáztat és semmitsem veszít; hogy mindig a nő az, aki holtakban, sebesültekben és (hogy katonai képpel éljek), podgyászban óriási veszteséget szenved? Különben nekem meg van a magam véleménye az ön érdekes elméletéről.

— Kivételesen kíváncsi vagyok rá.

— A dolog magyarázata egyszerű. Ön még gyermek. Szépségének még nincsenek (vagy legalább azt hiszi, hogy nincsenek) nehéz sebesültjei és halottai. Még nem is tudja talán; szépségében és fiatalságában mily romboló erők rejlenek. Aranyvörös hajával és tejfehér arczával olyan most, mint a hajnali fellegek. Nem is sejti, mily rombolásra képes. Hogy mennyi jégeső, villám, pusztító fergeteg szunyadhat önben...

Piroska megrázta kaczer kis fejét.

— Csalódik, kedves barátom. Ismerem ma-

gamat. Sejtem, hogy elemi erők szunnyadnak bennem. De nem erről van szó.

— Hát miről?

— Ön áldozatokat említett. Hát micsoda áldozatot hozna értem, ha (csak a vitatkozás okáért teszem föl) belém szeretne?

— Nem vagyok oly udvariatlan, hogy az én kis hugommal szemben áldozatról tudnék szólni.

— Igazán nagylelkű. Hanem ez nem felelet. Sőt, kitérés előle. Újra kérdem, mit tenne értem?

— Mindent.

— Minden: az semmi. Határozott, világos feleletet adjon. Megváltoztatná-e értem politikai elveit?

— A szerelemnek nincs köze a politikához.

— Elhagyná-e értem a feleségét, aki legjobb barátnőm? Mikor a nevelőintézetet elhagyta (csak két évvel előbb hagyta el mint én), örök hűséget esküdtünk egymásnak.

— Azt még meggondolnám.

— Tudna-e lemondani állásáról, s követne-e minden poklokon keresztül?

— Angyalok nem járhatnak a pokol utjain. S maga — reménylem — angyal.

— Lenne-e rabszolgám, akarat nélkül való csecsebecsem? Olyan, mint a fali órák, amelyet ujjam hegye bármikor elállíthat s bármikor mozgásba hozhat?

— Ez egy kicsit nehéz volna. Nem mutatom, inkább csinálom az időt. Különben lennék óra is az éjjeli szekrényén.

Piroska nevetve tette ezeket a kérdéseket, Pető nyugodt kötekedéssel felelt rá. Beáta mégis rosszul érezte magát. A társalgásnak ez a hangja szokatlan dolog volt még akkor Magyarországon.

Neki az volt az érzése, hogy az ura s ez a szel-
lemes leány a tüzzel játszik...

Piroska sejtette, mi megy végbe Petőné szívé-
ben. Fölállott és véget vetett a kényes társalgásnak.

Kezének és szemének egyetlen intésével
elbocsátotta Petőt, mintha született királynő voina
s vörös haját oly méltósággal viselte, mintha csil-
logó arany korona volna a fején. Beátához lépett,
szorosan mellé ült és gyöngéden megsimogatta
arczát.

— Te gyanutlan, édes, szép asszony. Mivel
engeszteljelek ki, hogy az uradnak egy kissé
udvaroltam?

Beáta komoly maradt. Nehezőre esett volna
hasonló tréfás hangon válaszolni.

— Nem az uramat féltem, Piroska, egyedül
téged. Minek akarsz rosszabbnak látszani, mint
aminő vagy? Nem élünk Párizsban, se Bécsben.
A mi patriarchális csendes, mozdulatlan hagyo-
mányokhoz kötött világunkban, te, egymagad nem
csinálhatsz forradalmat. Nem forgathatsz fel régi,
megcsontosodott felfogásokat. Aminő leánynak te
magadat feltünteted, az a szabadszájú, felvilágo-
sodott, tulművelt leány, homlokegyenest ellenke-
zik a magyar nő fogalmával. Érdekessé teheted
magadat ezen az uton, de tiszteletet nem szer-
zesz vele... Udvarlód akad így elég, de egy
leánynak az a hivatása, hogy jó férjre tegyen szert.

— Olyanra, mint te tettél?

Beáta szeme elborult.

— Pető nem rossz férj. Nincs más hibája,
csak az, hogy „nagy ember“. S minél nagyobb a
fa, annál nagyobb az árnyéka... De miket beszél-
tél te ma össze-vissza, Piroskám? Leány létedre
messzire mentél. Ugy a hogy te, elvált asszonyok
beszélnek. Olyan asszonyok, akiknek első házas-

sága boldogtalan volt, s akik másodszor is férjhez szeretnének menni.

Ormai Piroska daczosan nézett a barátnője szemébe.

— Nem mennék férjhez, az élő világért sem. Nem adom el senkinek a szabadságomat.

Petőné hangjában, mint valami távoli bús hegedüszó, megzendült életének gondosan rejtgetett szomorúsága.

— A szabadságodat? Hiszen ha azt megmenthetnéd. De miből áll a leányok szabadsága? Azt csak akkor tudjuk meg, amikor már, haj, — örökre elvesztettük...

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXI.

Rejtett fészek.

Petőnek sok dolga volt. Sokat járt a székvárosba, míg Beáta Remetelakon, a nagyapja birtokán töltötte a nyarat.

A vidék balzsamos levegőjére, napsütésére, nyugalomra és unalmára szüksége volt.

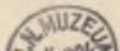
Csendesen, mélázva, álmodozva töltötte el a hosszú aranyos nyári napokat. Komoly, zárkózott volt a lelki világa, mint a szerzetesé.

Ezekben a napokban megfélekedett férje apró hűtlenségeiről. A féltékenység hangyacsipése nem gyötörte. Ormai Piroska képe sem jelent meg előtte rozsdaszín felhő alakjában, szelet jósolva és jégveréssel fenyegetve.

Annyit hallott róla, hogy ő is falun tölti a nyarat, ahol dragonyostisztek fáradoznak abban, hogy szívéről elűzzék az unalom ködét. Egyszer irt is neki Beáta, de nem kapott választ. Jó dolga van, nem ér rá levelet írni, — gondolá. Előszeregettel foglalkozott Beáta avval a gondolattal, hogy a szép kis vörös sátán kezét a nyáron megkéri valaki. Teljes szívéből azt kívánta, hogy a házasságban nagyon boldog legyen. Boldogabb, mint ő.

Pető minden héten bejött Remetelakra „tisztát” váltani, ahogy tréfásan mondá.

Szemmeláthatólag megőrlték a megyei és

állami ügyek. Olyan volt, mint az érett körte, amelyet a darazsak kikezdtek. Beáta azt hitte, a munka és a gondok darazsai... Pedig egészen másféle darazsak döngték körül érdekes fejét s ostromolták meg.

A Pető nyári foglalkozásának titka azonban hamar kipattant.

Egyik délután Beáta a nap heve elől az árnyékos kerti lakásba menekült. Lebocsátott redőnyök mögött ült a homályban. Odakint az elviselhetetlen hőségben s a vakító nyári napfényben kintrekedt dongók és szunyogok ostromolták az ablaküveget.

Később szél támadt. Gyöngye déli szél, a fák lombjai eltikkadva hajoltak meg mindenütt útjában.

Beáta elaludt, főfájása, amely egész délelőtt kinozta, megszűnt. Férfiak beszéde és hangos nevetése ijesztette fel álmából.

Az ispánnak vendégei voltak. Kisebb megyei urak. Fiatal, tejfelesképű esküdtek, akik behűtött bort ittak az ebédnél. Most pityókosan kint beszélgettek a nyári lak verandáján, nem is sejtve, hogy a bezárt, lefügönyzött ablakok megett ül és akaratlanul hallja minden legkisebb szavukat az alispán felesége.

— Ki ismeri közületek Ormai Piroskát?

— A vöröshajút?

— A szeplős, fehér bőrűt?

— Aki versenyt tud inni a dragonyos tisztekkel?

— S úgy megüli a lovat, mint akármelyikünk?

Mindnyájan emlékeztek reá.

— Nos, — folytatta az elbeszélő, lassan, tempósan, mint aki apró kortyokban iszsza a borát, hogy annál tovább élvezhesse, — nos, mit gondoltak, kinek a szeretője ez a szép kisleány, a ki

után reménytelenül futkostak mindnyájan? Ki az a boldog kópé, — kire gyanakodtok, — aki elkaparította őt az orrotok elől?

— Akárki volt, maga a megtestesült ördög, — mondá az egyik, dühös szitkot nyomva el.

Az elbeszélő itt meghalkított hangját, de azért Petőné tisztán meghallotta a végzetes szót.

— A viczispán urra nem gyanakodtok ugy-e? Hogy gyanakodnátok, mikor szép, fiatal felesége van?

A hitetlenség, a leplezetlen kétely, a gúnyos megjegyzések egész tömege szállott rá ez elejtett szóra, mint ahogy elejtett fűrjre rámennek a legyek és hangyák.

— Hol jártok ti, hogy ennyire elmaradtatok a világtól? Micsoda esküdtek vagytok ti, hogy nem vagytok tisztában az alispánok izlésével? — folytatta az előbbi hang. — Olyan ügyefogyottan néztek rám, mintha Hátsó-Indiából jöttetek volna meg, ahová nem jutott el a szépleány elesésének hire, akit mindannyian megpróbáltatok a hálótokba keríteni, és aki legyezőjével mindeniketeknek a körmére koppintott.

A társaság bámuló, dühös, irigy felkiáltásaitól, epés megjegyzéseitől háborgatva, alig tudta elbeszélni a csinos botrányt, amelyet pedig mohón fogadtak mindnyájan.

— Pető, Pécshez közel, egy kis erdei kastélyban tölti a mézesheteket. Abban bizva, hogy az előkelő világ kastélyokban és fürdőkben tölti a nyarat, minden tartózkodás nélkül jár-kelel a városban vele. De azért óvatos. Minden héten meglátogatja feleségét magányában, s elhiteti vele, hogy szörnyű sok a dolga. Ami — átvitt értelemben — igaz is...

Hangosan nevettek.

A fiatal asszony kövéválva hallgatta mind-

ezt. Sirni szeretett volna, hangosan felkiáltani, mint akit hirtelen szíven szurnak. Átkozta a véletlent, amely őt ma a nyárilakba hozta. Mert már késő volt távozni. Fenekéig ki kellett inni a méregpoharat.

Azok ott kint a Pető szerencsését tárgyalták.

— Közel jár a negyvenhez, — kiáltá egyikük — és elforgatja a tizenhatsz éves leányok fejét.

— Valami boszorkányság van a dologban, — tépelődött a másik. — Nem hiszem, hogy nem varázsitallal itatja meg a kiszemelt áldozatait.

— Ostobaság, — mondá egy harmadik. — Az esze teszi, nem a varázsitál. A menkő nagy esze, meg az ékesszólása. Az olyan aranyszáju szent Jánosok, mint ő, könnyen boldogulnak az asszonyokkal. Meg vagyok győződve, hogy az öreg Demosthénésnek is átkozott szerencséje volt a szép görög leányok körül. Azonkívül Pető viczispán. Vezére egy országos politikai pártnak. A hatalom fája már rávetette árnyékát. S melyik szép nő tudna ellenállani, a lángésszel párosult hatalomnak? ... Amelyik asszony háza előtt a Caezár kocsija megáll, az a szép nő el van veszve.

Az ispán jött, jó homoki bort inni hívta őket.

— Igyunk annak a csinos „állami ügy“-nek az egészségére, ami a viczispánt a füle hegyétől a köszvényes bokájáig elfoglalja. Magam is szeretnék ilyen fehérbőrű, fiatal, ragyogó vállu megyei előterjesztésnek az előadója lenni. ...

Szétmentek. Petőné föltette kalapját. Mene-külni akart onnan, ahol a levegő az uráról szóló botrányos szerelmi történet hírével van tele.

Ez hát a férje nagy elfoglaltságának titka. Nem állami gondok, nem a közjó, nem a megye érdeke vonja el tőle, hogy hetenként csak egyszer jár haza „tisztát venni“ — hanem bűnös szerelem. Nem a párthiveivel tanácskozik, hanem azt a bol-

dogtalan, fehér bőrű, szenvedélyes rossz leányt zárja a karjaiba.

És — az esküdtek és patvaristák szerint — szemérmetlenül mutogatják a világnak tiltott szerelmüket. Meghurczolják fényes nappal az utcákon, nem hogy elrejteneék földalatti sötét pinczékben. Tele van botrányokkal Pécs minden nyilvános tere, mint a piacz a rodhadt alma szagával. .

Kinyitotta az ajtót és kilépett a fák árnyékába. Lenézett a vidékre, ahol eleven, napsütött volt minden. Könnyű felhők árnyéka feküdt a halmokon ; vitorán csillogott a folyó ; a város nyakig merült el a friss, világos zöld lombtengerbe ; látta a fehér, karcsu kéményeket ; most nem jött hivogató füst belőlük.

A könnyek végigperegtek arczán, keservesen sirt. Sokat sirt és bánkódott éjjel is.

Lassan telt el ez a nehéz éjszaka. Végre pitymallott. Valami tompa, elfojtott boszuvágy arra késztette, hogy utazzék el nyomban és lepje meg őket.

Néhány órai kocsizás után Pécsen volt. Ott más kocsira ült. Azt mondta a kocsisnak, hajtson az erdei kastélyhoz. Ugy látszik, ismert hely volt, mert a fuvaros azonnal elérte.

Mikor az erdőhöz ért, a kocsit kifizette és elküldte. Egy helyben állott, míg csak el nem tűnt szeme elől. Aztán körülnézett, nem követi-e valaki, és sebesen megindult. Nem sokára az erdei ház kapujánál állott.

A kapu tárva nyitva volt, nem őrizte senki. Már ez az egyszervű körülmény is kihozta sodrából. Mily arczátlanok, még csak nem is védekeznek meglepetések ellen !

Az udvaron a lovász két háttas lovat vezetett kantáron. A nemes vérű állatok ki voltak melegedve.

Finom, vékony bőrükön — mint rosszul épült ház falán, — kis foltokban át ütött az izzadtság. Az egyik lovon női nyereg volt, — bizonyára most jöttek sétalovaglásukból. S mikor ő szeretett volna lovagolni, Pető, a nagy demokrata, lebeszélte róla. Azt mondta, hogy ez csak a mágnás asszonyok mulatsága. S minek majmolná Beáta a mágnás asszonyokat? (Feltette, ezentul ő is megtanul lovagolni.)

A lovász, ujjonon fogadott cseléd, nem ismerte meg. Közönyös pillantást vetett rá és tovább vezette a gyönyörű állatokat a kerítés keskeny árnyékában.

A még hátralevő utat gyorsan megtette a fiatal asszony. Elment a pirosra festett galambház előtt. A gondosan elhintett tiszta porondon pávás galambok tipegtek föl és alá méltóságosan. Kettő közülök a galambducz tetején turbékolt, kicsi, rózsaszín csőrüket összeértetve, mintha csókolóznának.

A feljárat előtt a virágágyak égő, piros verbénával és teljes szegfűvel voltak teleültetve. A terráson selyemsátor volt japáni legyező módjára kifeszítve. Alatta kis asztal, rajta néhány könyv, egy gyöngyháznyelű kés, s az egyik szék karján, hanyagul oda vetve, illatos, csipkés női kendő.

Keresztül ment az ebédlőn. Egy sötétzöld női derék a földre volt hajítva, mintha valaki, anagy melegen, sebtiben igyekezett volna szabadulni tőle.

A lebocsátott redőnyök hűvösséget tartottak és szerelmeskedésre alkalmas, bűvös homályba borították a szobákat. De a szél olykor behatolt a nyílásokon, a külső, szőke világosság keskeny vonalakban tódult be utána.

Még néhány szoba következett. Valamennyi mesés fényüzéssel volt bebutorozva. Mindenütt meglátszott egy kedves, fiatal, a ház gazdája által kényeztetett asszonynak a jelenléte."

Végre férje dolgozószobájához ért. Az íróasztalnál egy kis selyem-papucsot pillantott meg. Bizonyára ott felejtették. Az asztalon megkezdett levél. Beáta szeme reátévedt.

„Édes egyetlen Beátám!

Meglepetésül nagyszerű fényüzéssel butoroztam be egy erdei lakot, amelyet számodra kéz alatt vettem.

A komoly munka napjai elmúltak. Jőjj mielőbb és vedd át e gonddal, szeretettel készített puha fészket... Néhány nap óta esős napok járnak. Ugy illenek ezek a szürke, fázós napok a szívem állapotához. Nagyon szomorú vagyok, vágyódom utánad... Elepedek...”

Itt félbe volt szakítva a hazug, gyalázatos levél. Az itt felejtett női papucs tele torokkal hirdette, mi szakithatta félbe a feleségének írt szerelmes levelet: egy más nő szerelmes csókjai. S mikor Pető azt írta: „vágyódom utánad“, nem távollevő nejére gondolt, hanem a másikra, aki az ölében ült, s csókjaival megakadályozta a férfit abban, hogy a türelmes levélpapírra még több hazugságot írjon.

Petőné összegyűrte a be nem végzett levelet és megvető arczczal dobta a papirkosárba.

Az utolsó ajtó előtt állott. Bent a férfi szerelmes dalokat énekelt, a nőnek ingerlő, enyelgő kacagása felelt reá.

Benyitotta az ajtót. Háttal ültek felé, a férje és Ormai Piroska. Az asztal meg volt rakva minden földi jóval, amit a szemük, szájuk kívánt. Ezüst vállrojtos, selyemharisnyás inas, oldalt állva azon fáradozott, hogy kinyisson egy üveg francia pezsgőt. A kiugró dugó nagyot szólt, mintha pisztolylyal lőttek volna.

A leány szétbomlott, vörösszőke hajával be-

takarta a Pető, oroszlánsörényes, nagy, csontos fejét.

— A testemmel fedezlek, Pali. Féltékenységből rád lőtt a feleséged.

Az inas kiöntötte a pezsgőt, kocczintottak.

— Éljen ez a szerelmi fészek, amelyet egy hét mulva átadunk jogos urnőjének, — mondá a leány nevetve, s fiatal csupasz karjával átfogta a Pető nyakát.

— Itt vagyok és átveszem, ami az enyém, — hangzott egy komoly szó az ajtóból, s az ijedten fölugrott szeretők között bánatosan, de emberfeletti erővel, elfojtva a szívéből föltörő, kétségbeesett zokogást, ott állott a megcsalt feleség, a kigunyolt hitves.

Petőné rájuk sem nézett. Engedte, hogy magukhoz térjenek halálos ijedelmükből.

A leány tért először magához. Nem szólt semmit, de gonosz diadaltól, vakmerő szenvedélytől csillogó szemét nem vette le a Beáta nyugodt, szomorú arczáról. Azután egy leirhatatlan hetyke mozdulattal vállat vont és kifelé indult.

Petőné végignézett szétbomlott haján, egyik alabástrom fehér lábán, amelyről a papucs lemaradt és fogyatékos, szellős öltözetén.

— Menjen és hozza rendbe magát. Hátha vendégek jönnek? Mit szólnának, ha ilyen öltözetben látnák, — az uram házában.

Metsző hidegséggel, megvetést tükröző arcz-czal mondta ezt, azután leült az asztalhoz és sokáig, nagyon sokáig az ablakra nézett.

Pető arczáról eltűnt az ijesztő halványság. Beszélt valamit. Bocsánatot, feledést, meghalást, és több efélét emlegetett. Beáta nem hallgatott rá, azt sem tudta, mit beszél. Fülében, fejében és szívében oly zugás volt, mintha sebes, ra-

gadó folyó hullámai boritanák el és folynának át rajta.

Lassan fordította el tekintetét az ablaktól, s gépiesen nézett körül. Mintha ezer meg ezer égő pont villogna e szobák szenvedélyes, bágyadt, jázminillattól terhes levegőjében, ahol férje egy fiatal leánynyal kötött szerelem első mámoros heteit élte át. Ezer meg ezer izzó pontot látott, mint mikor szent János bogarak fénylenek az égő erdő rejtekeiben...

Kínos, hosszú, örökkévalóságnak tetsző negyedóra mult el így. Pető hasztalan kérlete a feleségét. Pedig alázatos, nagyon is alázatos volt, mint a megvert kutya.

De jelleme kiszámíthatatlan volt és szeszélyes. Egy darabig tűrte a megaláztatást, neje semmibevevését, kérlete, ahogy csak tőle telt.

Egyszerre azonban türelmének vékony fonala elszakadt. Homlokát összeránczolta, barna arcza, szeme, szája, mint megannyi vizárok, megtelt a gunynak, a kevély dacznak, szilaj férfiindulatnak hullámaival.

— Nem hallgat meg? Nos hát jól van. Márton — fordult az inashoz, aki selyem bugyogójában úgy reszketett, mint a nyárfalevél, — hozzon még egy terítéket az alispánné asszonynak.

Beáta ránézett.

— Azt akarja, hogy önökkel üljek le egy asztalhoz?

Pető összefont karral, daczosan állott meg előtte.

— Miért ne ülne? Most nincs helye családi jeleneteknek. Azt elvégezhetjük otthon is, várjon kérem.

Kiment s néhány pillanat mulva karonfogva vezette be Ormai Piroskát.

Piroska sirára fésült hajjal, magas, nyakig zárt, világos színű batiszt ruhában jött be. Lesütött szemmel, szende, komoly arczczal, alázatos magatartással lépdelt a Pető oldalán. Mintha maga volna a szüzi ártatlanság...

Beáta felszakította az ajtót és kimenekült a házból, ahol nemcsak hogy megcsalták, de meg is szégyenítették halálosan...

... Ez a dolog néhány hónappal előbb történt, Pető azon nagy diadalánál, amely mindenkit elragadott, s amely még Szirmait is kielégítette, Ki csodálná ezek után, hogy a vármegyeház karzatán csak egyetlen asszonyi szívet hagyott hidegen a nagy ember sikere: a feleségét?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXII.

Gazdátlan levelek.

Szörényi gróf, a Metternich titkára, leveleket olvasgatott. E leveleket, mielőtt kézbesítették volna, bizonyára a „cabinet noir“ vette jóindulatu pártfogásába, s tartalmuk alighanem előbb esett a Ferencz császár tudomására, mint sem azt Szörényi kibetűzhette.

Mint afféla diplomata, aki Európa legnagyobb mesterénél járt politikai iskolába, e levelekben nem látott egyebet könnyű, kellemes olvasmánynál. Mintha Gil Blasnak valamelyik regényét olvasta volna.

Az igazat megvallva, kicsit naivaknak találta barátja leveleit. Mint magában megjegyzé, a falu kakukfü-illata, a szív együgyűségének zománcza nagyon is megérzett rajtuk. S volt bennük valami az iskolás fiu félénk szerelmi kísérleteiből.

Szörényi gróf, mint általában az életet s az emberek dolgait, büszke madártávlatból nézte Szirmai vergődését.

E madártávlatból, ahonnan hangyazsombék-nak látszanak a városok, vörös és fekete hangyáknak, — még pedig nagyon éhes hangyáknak, — az emberek, azt az egyet jól látta, sőt tudta, hogy Szirmai regénye előbb véget ér, mintsem ő maga is sejtené. Mert Metternich utasítást kapott a császár-

tól, hogy Szirmait rendelje be szolgálattételre, s a rendelet már elküldésre készen áll a Szörényi asztalfiókjában.

Sajnálta barátját. Mindazáltal bizonyos megnyugvást érzett, mint mindenkor, mikor gyermekkorában kiszabadított egy-egy törbeesett legyecskét a pók finom, erős hálójából. A legyecske egyideig még rosszul érzi magát, szárnyát nem bírja, repülése meg van bénítva, de azután magához jön, egy kis verőfény lábra állítja s vigan repül tovább, mintha mi sem történt volna. Megfeledkezik a hálóról is, meg a kézről is, amely kiszabadította...

Az öt levél, amelyeket Szörényi vékony szalaggal átkötött, s amelyeknek olvasása aznap délután fölmentette őt attól, hogy Gil Blas valamelyik divatos regényéből néhány oldalt elolvasson, a következő volt.

Első levél.

Rosszul teszed, barátom, hogy még mindig Bécsben ülsz, a politikai élet nagy szövőszékénél, ügyelve az ezer meg ezer összefutó szálnak mozgására. Látod én „procul negotiis“ jól érzem magam. S várom az eseményeket, amelyek Metternich ur politikáját zavarba hozzák... Kinos zavarba, annyit mondhatok Sajnálom a királyt, akinek mégis vissza kell térni az én politikám elhagyott útjára...

Különben tegnap szüreteltem. A fél megye várta, hogy meghívást kap erre a szüretre. Hanem én torkig vagyok a zajos mulatsággal, s „népszerűségemet“ sem akarom gyarapítani, hát magam szüreteltem. Saját uri kezemmel kopogtattam meg minden hordót, hogy tele szürték-e már? Sugárzó arcczal olvasgattam őket: egy, kettő, három,

négy... egész hatvanötig. Hatvanöt hordó Baranya-vári asztalibor: nagy vagyon ez. A Horácius bájos lakomáinak serlegeibe elég lesz, míg odakint havazni fog, s a szenteskedő Cloé nyakam köré fonja fehér karját, tölteni fog és koczczintani... De, a halhatatlan istenekre, hol vegyek Cloét, mikor nincs?

Ezen töprenkedve kinéztem a borházból. A szomszéd hegyen is szüreteltek. A szedők hosszú sora, színes, hajlékony kigyó módjára mozgott a barázdák között.

A hegytetőn, a lemenő nap fényének és az alkonyi világosságnak teljességében, fiatal asszony állott. Kék kötő volt előtte. Ruhaujját feltűrve a völgy egy pontjára nézett, ahol ökörszekerek jöttek felénk.

Beáta volt, a Pető felesége. Az ura — nagyon jó gazda, én legalább annak tartom, — estére is ott akart maradni a must szürésnél. Beláthatod, hogy nem tehettem egyebet: felajánlottam, hogy haza kísérem.

Pedig, — elhiheted, — nehezemre esett megválni a hegytől, ahol este a munkások rőzséből nagy tüzeket raknak. Homályba borul ilyenkor a vidék. Mély csend van mindenütt, csak a tűz körül van eleven sürgés-forgás. Olyan a tűz, mint egy nagy barna arcban a szem: középpontja az élet fényének. S ha a lángba új meg új rőzseköteget dobnak, amelytől az vidáman fellobog: a szemre gondolok, amelyben hirtelen örömek villannak fel...

Ez alatt a szurokfenyűket meggyújtották s lovainkat elővezették. Felültünk.

Két paraszt gyerek világított előttünk szurokfáklyával. Az ut eleinte oly rossz volt, hogy csak lépést koczoghattunk rajta. Amennyire a bizonytalan, vörös fényben kivehettem, Beáta folyton

előre nézett. Hosszu ideig tartott a kölcsönös hallgatás, mert lovunkkal voltunk elfoglalva.

Az utsalí fák hosszan megnyult árnyékukkal, csodálkozva nézhettek utánunk. A fáklyafény fölzararta az alvó madarakat, ijedten repkedtek. Idő kellett hozzá, míg a fölvert bokrok megcsendesültek, mint a szivnek, mely ismeretlen, visszás érzések hatása alatt áll...

Az ut nehezebb részét megtettük. Előtünk sík rétek nyultak el. A vidék aludni látszott.

Csöszök az utsalí árokban megvonulva őrizték a gondjukra bizott tengeri földet; mélyen aludtak. A tilos luczernatáblában lovak legeltek, sima hátuk ragyogott, ahogy a fáklyafény rájuk esett. A hegyek, amelyek mögöl, félórai lovaglás után a holdvilág feljött, oly közel látszottak, mint a boldogság, — mely pedig oly messze van!

Kiértünk az országútra, Beáta megcsapkodta lovát. Pár száz lépésre a fák közül felénk csillogtak Baranyavár ablakai.

Ajkamra hideg, közönyös szavak tódultak, bár fel voltam izgatva. Ő is kurtán felelt. Pedig a két fáklyavivő fiu elmaradt tőlünk, s így bizalmasabban beszélgethettünk volna.

Elértük házukat. Beáta megállította lovát, s mielőtt segíthettem volna, leszállott róla. Néma főhajtással fogadta köszönésemet. Egy álmos lovász előbotorkált s átvette tőle lóva kantárját.

Ennyi az egész. Reggel első dolgom volt, mindezt hiven, szépitési és regényes színezet nélkül megírni neked.

Második levél.

Tegnap — tikkadt, forró délután, — a hirtelen keletkező zivatar elől bemenekültem a Beáta apjának villájába. Az öreg ur nem volt otthon, csak Beáta.

Az ablakban állva néztük a vihart. A szélről örökös mozgásban volt minden; a fák ága, a levelek. A rozsdástaréju, szürke jégfelhőkből, a melyek sebesen, összegomolyodva közeledtek, villámok cikáztak. Valahol, messze, már esett. A sárgás vonal eltűnt a láthatárról, s a vidékre nagy, általános szürkesség borult. Az első esőcseppek üde suhogása hallatszott, a szél mind erősebben cibálta a fákat, az ágak mindjobban hajladoztak, könnyen hasadó fiatal akácok derékban törtek ketté. A zápor néha teljesen megállott a nagy szélben, mint akinek akadozik a lélekzete, azután ujult erővel kezdett neki. A szélről vert eső sziporkázva szaladt végig a nyárilak kemény kőkerítésén, mintha széttöredezett üveggyöngy hullna szerte.

Hatalmasan esett. Az egész völgy tele lett köddel és párával. Halmok, szántóföldek, falvak eltűntek a nedves, szürke fátyol mögött. A levegő lehült.

Amig kint esett, nagyon kedves volt bent a szobában. A fehér függönyök árnyékában egy egész életet el lehetne tölteni álmodozva... Az esőnek szürke fátyolán át nézve a világot, Beatát sem láttam már tisztán. Alakja, nézése, hangja, mindene egy más nőre emlékeztetett. Olyan nőre, aki sohasem volt a — másé...

„Nini, a patak megnőtt,” — mondá Beáta, a másik ablakhoz intve, kezének és szemének mozdulatával.

A hegyi patak, amelynek kiszáradt medre nagyon hasonlít a politikusok kiszáradt szívéhez, most színültig megtelt vízzel Köveket, gyökerestől kitépett fákat hozott magával a hegyekből. Nyilsebesen rohant le a hegyoldalon, elszédültem, ahogy sokáig, — talán egy kicsit nagyon sokáig, — néztem bele rohanó hullámaiba.

Ha egyszer beleszeretnék valakibe, — így tűnődtem, Beáta mellett állva, elnézve bájos alakját, barna kis fejét, kellemes, ritmikus mozdulatait, — úgy járna-e szívem, mint a hegyi patak medre? Hirtelen megtelnék a szerelem hullámaival, s épen oly hirtelen kiapadna masnap?...

De semmi sem tarthat örökké. Az eső sem. A felhők elvonultak, újra világosodott.

A nap kisütött. Bucsut véve Petőnétől megköszöntem a szállást. Vadgesztenyefák alatt mentem hazafelé. A napsugár alig tudott áthatolni a tömött, világoszöld lombokon. Fejem felett megrázta a szél a gallyakat, a levelekről napfényben szikrázó, kövér esőcseppek váltak le. Kabátomra is ráesett néhány csepp, nedves folt támadt utána a világos szöveten. Kicsi, könnyű folt, amely hamar megszárad, mint az asszonyok könye... Mert Beáta szomorú... Azt beszélik, — nem tudom, mi igaz belőle, — a férje megcsalta. De kit nem csálnak meg a nagy szónokok, — magukat sem véve ki?...

Harmadik levél.

Az őszi szántásokat bevégeztem. A gazdaság körül nincs dolgom. Agarászom hát, úgy ütöm agyon az időt. Én szerencsétlen vadász! Minden pillanatban megállít a haldokló természet szépsége. Ha egy tenyérynyi, naptól beragyogott völgyrészletet látok, egész lelkem az övé. Azt hiszem, szét vagyok

osztva a mindenségben, s a legvékonyabb, szélben rezgő ág mozdulása is visszhangzik bennem...

Szép őszünk van. Melegéről ítélve, nyár, mert a nap, — mint a lázas beteg csókja, — csaknem izzó. Óh, ez már nem a vér fiatalsága...

A házi szárnyasokon és verebeken kívül, a velük házközösségben élő (porban fürdő) parasztgyerekek is hozzám szoktak már.

Az utcán először megfutottak tőlem. Azután messziről követtek. Majd, — szájukba dugott ujjal, — szepegő bátorsággal meghuzódtak a kapuban, amelynél elmentem. Később szemecskéjük, (élénk és fekete, mint az érett cseresznye) a kerítésünk résein kandikált be hozzám. S most itt zajongnak a nagy platánfa alatt, amelynek kiugró ágára hintát kötöttem föl.

Ugy-e bolondos egy látvány lehet a te politikus barátod, amint ismeretes jégarcza fölenged, parasztgyerekek játékától?

Manó vigye a politikát. Én most költeményeket és regényeket olvasok.

Hanem tegnap a kertbe menekültem olvasmányaimtól. Mily jó volna néha fejünket, mint valami szobát, befüggönyözni, hogy ne találjon oda utat egyetlen fénysugár sem. Jó volna hűvössé tenni forró levegőjét s kiüzni a benne örökösen züm-mögő fekete legyeket: a töprenkedést.

Csakhogy nem megy az. Az olvasott gondolatok ott tánczolnak a verőfényben, ott szitálnak az esőben, ott sikoltoznak a szélben. A lángész roppant zsarnoksága üldöz mindenütt...

Csak a társaság menthetne meg, s kis pajtásaim épen ma nem jönnek.

A vénasszonyok nyaratól kiszáradt, forró országuton sehol egy élő lélek

A kapuban Bodri az igazak álmát aluszsza.

Fölveszek egy rögöt s felé dobom. Fülét érem, amely megmozdul kissé, mint a ti elegáns hölgyeitek japáni legyezője... A második dobás a fejéről elhajtott két nagy, kékszárnnyú dongót. A harmadik... azt a fülhasogató dühös ugatást, amit az álmából fölvert Bodri művelt, leírni nem tudom.

Hanem célomat elértem. (Mindenben szentesíti a cél az eszközöket, nemcsak Metternich politikájában.) Csakhamar megtelnek az apró, fonott sövénykapuk barátaimmal, s pár percz múlva ugyancsak leng alattuk a platánfára kötött hinta.

A fecsegő zaj, az egészséges nevetgélés, a meztelen karok legyőzik Goethét, s Mefistofeles sötét gunyja — ahogy szememmel a hinta mozgását követem, — elszáll, egyenletesen eloszlik a halványkék, napfénytől sugárzó mindenségben...

Most egy hintó robogott el, a hintóban egy női kalapnak repkedő szalagjai.

Mintha a szép, fiatal, bánatos arcz egy pillanatra felém fordulna, s mintha két nagy fekete aszszonyszem csodálkozva pihenne az élemedő Szirmai-Fauston, aki parasztgyerekeket hintáztat, tehát emberi felfogás szerint, kezdi elveszíteni a józan esztét.

Beáta volt.

A mulatságnak azonban kurtán véget vetettem. Valami behajtott a fák közül a füledt szobába; Goethe újra a nyakamon ült. Ott vergődtem ismét verseinek páratlan zenéjében...

Az alkonyat aranyos csilláma futkosott végig a szobán. Kint nyárfák susogtak, águkat a szél ablakomhoz verte. Ugy hangzott, mint valami félénk, óvatos kopogtatás.

Nem... nem eresztelek be! Nem ismerlek, nem is akarlak ismerni! Azok a repkedő kalap-szalagok? Az a szomorú madonna arcz? Mi közöm mindehez? S ezek a behizelgő versek. Ütemeik-

ben, — úgy tetszik, — kocsizörgést hallok. Az ő hintója kerekének a zörgését.

De milyen nevetséges vagyok. Magam is érzem s hangosan nevetek — magamon. Oly hangosan, hogy az anyám madara megáll fürdésében s a szárnya hegyével egy csepp vizet pocsol homlokomra.

Milyen jól esik ez a kis hideg víz, mindenható Isten!

Negyedik levél.

Tegnap Petőéknél voltam. Beátával sokat beszéltem, de kevés eredménnyel. Mennyire neki készültem pedig hogy kifürkészem életét. Egy-egy finoman vetett tűr volt minden szavam. Átgondoltam mindent és nagy műgonddal kidolgoztam; de mihelyt szemközt ültem vele, elpárologtak terveim.

Ebéd után megnéztük Pető méhesét. Itt gondolja ki Danton gyújtó szónoklatait. Itt szokta aludni délutáni álmát, latin és görög klasszikusok társaságában. Szatirikus megjegyzései itt röpködnek, mint „egy-egy lángoló gyilok“...

Hanem délután czudar idő lett. Két óra hosszáig esett a hideg őszi eső. Kint meglágyultak az utak, sáros lett az udvar, megáztak a szalmakazalok. Az istállók szűk ablakán meleg pára tódult ki. Ácsorgó bérese, lélek nélkül való farczzal; megázott házfedelek, amelyeknek rézcsatornájából dőlt az esővíz; fészületlen fehérchselédek, akik kiabálva beszélnek, az ajtót csapkodják, s akiknek nyihogása, — mint a csikó-nyerítés, — behallatszik a posztóval béelt ajtók nyílásain; és szürke, ólomszinű égbolt, amely komor árnyékba borít mindent... Szemben velem a szép asszony, világos ruhában, verőfényes fekete szemmel, aki

megszépit mindent, még ezt az esős októberi délutánt is.

Mit akarok én vele? Ki vagyok én? Szerelmes iskolás fiú, aki szemet vetett a szomszéd eperfájára, vagy érett férfi, aki most duzzog és henyél, s akiről Metternich megfélekedezett, de akire mégis egy ország gondja vár!

Boszusan és elégedetlenül lovagoltam este hazafelé. Az eső elvonult, a távoli hegyek ormát a lenyugvó nap világítja meg. Vérpiros tányérja hol föllángolt, hol elhalványodott. Végre lebukott.

Szürke, egykedvű világosság maradt utána. Csak néhány sárga, aranyos folton látszik, hol ment le a nap.

Sarkantyúmat lovam vékonyába vágтам. Északi szél fújt szemközt velem. A szélről eszembe jutott szívem állapota. Valóban szerelmes volnék? Ki tudja azt megmondani? Lám, a szél, mely szemközt fú, nem egyéb a levegő mozgásánál. Ugyanazon levegő mozgása, amely néhány pillanattal előbb még csendes és mozdulatlan volt. A szívben is megvan a képesség a szerelemre. A szerelmes ember megváltozott ember, ahogy a szél megváltozott levegő. A szerelem csak változás...

Az őszi köd mindjobban leszállt a vidékre. Mint mozgó szürke fal szaladt el előlem, négy-öt lépésre, hogy azután összezáródjék mögöttem.

Annyira elveszítettem önuralmammat, ahogy még soha. Belekiabáltam a ködbe és a fákat megfenyegettem lovagostorommal.

A szél mind erősebb rohamokban zugott el felettem. A fák úgy siránkoztak a szélben, mintha panaszos emberi és állati hangokat hallanék.

Kimerülve, átizzadva, jókora főfájással értem haza...

Ötödik levél.

Leesett az első hó.

Korán van, oly korán, hogy a hajnali csillag még látszik. Az éjszaka megfagyott, s a vizárok jegén, — mintha hárfának hurját érintené, — halk zengést támasztva szalad végig a szél.

Vakitó fehérbe öltözött a föld. De nem az a meleg, sugárzó fehérség ez, ami fehér ruhás menyasszonyra emlékezteti az embert, hanem hideg, fagyos fehérség, halott leány szemfedőjére emlékeztető.

Végiglovagolok az álombamerült kisvárosi házak között, s a Beátáék portája felé tartok.

Mikor az országutra kiérek, feljön a nap. Rózsás fény fut végig a havon, s a befagyott folyó jégtáblái piros tűzben égnek.

Messziről csengő szánok zaja hallatszik. (Emlékszel még schönbrunni szánkázásunkra, a bécsi kongresszus idején?) Fölemelkedem nyergemben. Körülhordozom szememet e sugárzó, fehér végtelenségen, a királyi napon, amely szinte megfiatalítja a földet és — szívemet.

Ez az ut volt az, amelyen néhány hete oly levert érzések között lovagoltam a ködben? Ezeket a fákat fenyegettem meg lovagostorommal? Itt kiabáltam rekedten a Beáta nevét?

Lovam megáll csöndesen a Pető házának vaskapuja előtt. Orrlyuka gőzölög, remegés fut át hosszu, szép nyakán...

... Én volnék a legszerencsétlenebb flótás, ha Metternich most hirtelen kibékülne velem s ha szolgálattételre berendelne... Vagy most tudnék csak igazán nagy dolgokat véghezvinni, mint azok a kóbor lovagok, akik, hölgyeik színét viselve, betöltötték a félvilágot dicsőségük hírével?

Jobbá teszi-e az embert a szerelem vagy rosszabbá? Ez a kérdések kérdése...

XXIII.

Kabinet noir az állam szolgálatában.

A „Himmelforts“ utca szegletén két, köpenyegbe burkolt férfi lépdelt. Kalapjukat mélyen a szemükbe huzzák, s nehogy valaki a járókelők közül a hangjukról megismerje, némák voltak, mint a hal.

Hideg deczemberi éjszaka volt. A kísértetek, zshiványok és szerelmesek órája: éjfél.

A szűk utcában beleütköztek néhány jókedvű diákba. Egy rendőr apró tolvajlámpáját reájuk villantotta. Azután kitért utjokból és ravaszul mosolygott. Ez a mosoly körülbelül azt jelentette, hogy a kalandokra induló nagyurak hiába bujnak el köpenyegükbe az orruk hegyéig s hasztalan titkolóznak. Hiuz szemek kémlelik észrevétlenül minden lépésüket, s reggel a császár jóizüket nevet, mikor a rendőrfőnök jelentéséből megtud mindent. Megtudja apróra és hiven azt is, melyik férjnek raktak szarvakat a homlokára a hosszú téli éjszakán. A száz meg száz Rómeónak és Juliának nincs hova lenni féltett szerelmi titkával. Mintha csak üvegházban történnék mindaz, amit van okuk rejtegetni a világ elől. Szedlniczky, a bécsi rendőrség feje, s az ő jelentéseiből látja a császár a szerelmeskedő világváros minden legkisebb mozdulatát.

A Neuer Markton az egyik férfi megállott.

— Nézz körül, Ádám, nem követ-e valaki?

Szirmai Ádámnak jó szeme volt. Vadászatoknál, éjszakai utazásoknál szeme hozzászokott, hogy sötétben is lásson, mint a macska.

— A kutnál settenkedik valaki. Meglapult a kőmedenczénél.

Szörényi gróf halkán nevetett.

— Olyanok, mint a béka; dögöltnek tetik magukat; elnyulnak, ha az ember észreveszi őket. Mindjárt megtisztítom a levegőt. Szedlniczkynek nem szabad megtudni, hogy éjjeli vádaszatot tartunk az ő vadász kertjében.

Fütyöntett, mint a rigó. A fütyöntésre elvált egy árnyék a kut párkányától s Szirmaiékhöz sietett. Szörényi elébe ment, és megállott az utcázalámpa gyér világánál. Nem szólt a fogdmegnek semmit, csak szétvetette mellén a köpenyegét. A titkos rendőr alázatosan meghajolt és úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

— A rendőrfőnök nagy ur, de Metternich még nagyobb. Bármily ügyes és szemfüles is ez a lengyel kalandor, s bármily félelmetes hatalom: semmit sem tud meg az embereitől, ha a herczeg akarja... De célhoz értünk.

Szörényi megállott egy magas, meredek tetejű, teljesen kihaltnak látszó épület előtt. Botjával háromszor megkopogtatta a nehéz, faragott fából való ajtót, amely nyomban kinyílt.

Metternich titkára néhány szót sugott a kapusnak, aki engedelmissége jeléül a földig hajolt, azután a tiz fontos vaslakatot újra reá tette a kapura.

Még mindig sötét volt. Nemcsak a hosszú kapuboltozat volt elhagyatott, de az udvar és a lépcsőház is. Ahogy azonban az első emeletre föl-

érték, eleven élet folyt mindenfelé a kivilágított folyosókon és a kivilágított szobákban.

— Itt vagyunk a Szedlniczky műhelyében. Tartsd nyitva a szemedet és füledet. Az atyáskodó abszolutizmus szívkamrájába szépen beláthatsz itt, s tanulhatsz egy kis közigazgatást. A köpenyegünket kint hagyjuk. Meleged lesz ugyanis, Izzadni fog az üstököd. Ki fog ütni a veriték a homlokodon és a lelleden... Bocsáss meg, hogy elől megyek, én itt jobban tudom a járást.

Mindezt jókedvűen, kedélyesen csicseregte el a Metternich-iskola finom diplomatája, arczán azzal az örökös mosolylyal, amelyet — mint a diófa ereit — legyalulni sem lehetne onnan.

Benyitottak egy nagy, boltozott terembe. Hosszu asztalok felett füstölgő mécsek égtek, s az asztalokon levelek ezreit bontotta fel és betűzte végig néhány ügyes ember.

Szörényi, hogy ne értsék, francziául szólott Szirmaihoz.

— Ime, a mai posta. Nem tűnt fel neked soha, hogy a Bécsben feladott levelek félnapi késedelemmel repülnek szét a szélrózsa minden irányában? Most már láthatod: miért. Egy levél se megy ki Bécsből, amit a fekete kabinetban szakavatott kézzel föl ne bontanának. Így bizd levelekre titkaidat... A nap folyamán feladott leveleket éjszaka ide hozzák, hogy megismerjék tartalmukat... Nincs az az ügyes zsebmetsző, aki finomabban és észrevétlenebbül fosztogassa ki zsebeidet, mint ahogy a kabinet noirban kifosztogatják a polgárok bizalmas titkait. Akire czimezve van, észre sem veszi, hogy előtte elvette már valaki a levelek szüzességét...

Szirmai ingerülten tovább akart menni, de Szörényi tartóztatta.

— Mi az? Talán nincs inyedre a magánlevelek fetbontása? Micsoda égi ártatlanság! A nép kiskoru, gyámság alatt, apai hatalom alatt áll. Mint gyámnak és apának, nincs-e jogod felbontani kiskoru gyermeked leveleit? Engedheted-e, hogy rózsaszín papíron szerelmet valljanak neki, vagy hogy tapasztalt örömleányok behálózzák?

— A levéltitok szent, szabad országokban. Nincs köze hozzá senkinek, épen úgy mint ahoz, hogy hensőmben mit gondolok? Felbontanád-e, mint gavallér, mások leveleit?

— Mint gavallér, nem; mint politikus, igen. A francia forradalom sohasem tört volna ki és sohasem borította volna lángba Európát, ha XVI-ik Lajos miniszterei gondosan ellenőrzik a szanszkülottak levelezéseit.

— A szanszkülottak nem leveleznek. Nem bizzák gondolataikat, gyűlöletüket, vérszomjukat rózsaszín билет doux-kra... Ők csak rabolnak és gyilkolnak, ha a keserűség kelyhe kicsordul... Szedlniczky nagyon kíváncsi ur...

Szörényi nevetett, fehér fogsora ragyogott a félhomályban.

— Ja, neki mindent tudni kell, — ez a kötelessége. Olyan ő, mint az orvos, aki mindig a betegének üterén tartja ujjait. Minden perczben méri, nincs-e láza, rendes-e a szivverése? Neki észre kell venni minden legkisebb változást a pácziense egészségi állapotában. Nem pusztá kíváncsiságból, hanem azért, hogy komolyabb bajoknak elejét vegye... Ezt nevezik, édesem, megelőző kormányzásnak...

Szirmai vállat vont.

— Azt hiszed, a levelek fölbontása czélhoz vezet? A polgárságnak is van magához való esze.

Legfőlebb óvatosabb lesz, annyi az egész. Mit sem mondó egyszerű szavakat ír le, a melyeknek rejtett értelme van. Megállapodnak abban, hogy ez a szó ezt meg azt teszi. Vagy titkos irással élnek mint a kabinetek egymás között?

Szörényi nem szólt semmit, hanem barátját egy másik szobába vezette,

Olyan volt ez szoba, mint a középkorban az aranycsinálók műhelye. A vastáblák be voltak zárva, a függönyök leeresztve. Különböző lángok felett, rézüstökben forrt a „bűvös keverék“. Lombikok, minden színű üvegek, erős szagu folyadékok és titkos szerek voltak a polczokon. Egész gyógyszerára a méregnek és vegyi elemeknek.

Két munkás dolgozott itt a Faust műhelyében. Szürke vászon köpenyeg volt rajtuk, mint az operációt végző orvosokon, szemükön zöld ernyő, hogy jobban lássanak.

— Nincs az a titkos írás, barátom, amit itt ki ne találnának. A gyanus leveleket odakint lemásolják, itt meg kibetűzik és elkészítik. Ha titkos írás van rajtuk, láthatatlan tintával irt üzenetek, napvilágra hozzák, légy meggyőződve. A vegytan minden új és szellemes találmányát ismerik és fölhasználják. A kabinet noir lépést tart a tudomány haladásával. Nincs titok e két ügyes ember előtt. A hallgatag levelek, meztelenre vetköztetve, elárulják e ficzkóknak legféltettebb titkukat. Meggyónnak mindent. Ha van valami titkolni valójuk, elpirulnak, mint a szép leány arcza, a rendőrség e két vegyészének fürkésző pillantására... S hogy tudnak ez urak hamisítani!

— Hamisítani?

— Nos igen. Egyik-másik levél csodálatos változáson megy keresztül. Különösen az idegen hatalmak nagyköveteinek jelentései... Bekerülnek

ide, de nem úgy mennek ki innét, mint ahogy bejöttek. Hogy is mondja Göethe? „Bement a leány, de mint leány, többé nem jöve ki.“ ... Az óvatos diplomaták nem is küldenek fontos ügyekben kormányaiknak írásbeli jelentéseket. Balsejtelem gyötri, hogy az osztrák posta olyan, mint a hűtlen szerető: kijátsza őket...

Szirmai arcza elsötétült.

— Gyönyörűséges eszközei vannak Metternich politikájának! Még talán a gyóntatószék sincs biztonságban. Az sem őrizheti meg titkait.

— Már hogyan őrizhetné? Az államot nem minden gyónás érdekli.

— Ez azt teszi, hogy egyik másik gyónás érdekli mégis! Hogy még a gyóntatószék is szolgálja Szedlniczky ur kíváncsiságát!

Szőrényi leült egy alacsony, sárga faládára. Térdét fölhozta, s fejét hátravetve, derült, gunyos tekintetét nem vette le barátjáról.

— Látszik, hogy megyei politikus vagy, mert a kémkedést valami bectelen dolognak tartod. Az állami spionage, az alattvalók életének, minden lépésének szemmeltartása époly jogosult eszköze a politikának, mint a Pető barátod gyönyörű szónoklatai... A kormányok atyai hatalmából folyik, hogy a népre örökösen felügyeljenek. A pásztor őrzi a nyáját, őrizni kell a népet is. Máskülönben eltéved vagy zsákmányul esik a forradalom éhes bestiáinak.

Szirmai összefont karokkal hallgatta barátja beszédét, míg szeme figyelemmel kísért a két munkás pepecselését.

— Föl kell ügyelni a népre, abban igazad van. Nem vonom kétségbe azt sem, hogy a rendőrségnek értesülve kell lenni sok mindenről. De a mit Szedlniczky csinál, az már tulmegy a meg-

engedhetőség határán. Az már megrontja a nép erkölcsét... Hiszen Bécs egész társadalma a kémkedésre van berendezve. Az előkelő dámák öltözőszobája, a kávések, vendéglősök, boltosok, munkások: mindezek a rendőrségnek állanak szolgálatában. Besugnak mindent, mint Velenczében, mikor a tizek tanácsa kitétette a nyitott száju oroszlanfejet, hogy megkönnyitse a feljelentők dolgát. Amit a szalonokban beszélnek, a mi otthon, családi körben előfordul, a mi szerelmi légyott és galáns ballépés történik: mindezt Szedlniczky másnap tudja. S tőle megtudja a király. Névtelen följelentések ezrei vannak felhalmozva a rendőrségen, még csak el sem égetik. Az aljasság és emberi romlottság e szomorú bizonyítékát megőrzik, — mintha drága történelmi ereklyék volnának, az utókor számára... Nincs biztonságban senki, sem a családban, sem a barátja házában, sem a kedvese karjai között. Szeme és füle van a köveknek is. Az utcák szegletkövei is kihallgatásra járnak Szedlniczky urhoz... S a tiszteletre méltó, százados kémények feljelentő leveleket irogatnak... Egy kicsit mégis sok talán a jóból?

Szőrényi még mindig a sárga ládán ült, s ráadásul a másik térdét is felhuzta. Ugy gunyasztott, mint a halász, aki a folyó partján türelmesen ügyeli, mikor akad meg horgán valami vigyázatlan pisztráng?

— Hogy a rendőrfőnököknek úgy megnőttek a szárnyai, az a herczegnek sincs inyére. Egyben-másban a tanítvány a mester nyakára nőtt... A polgárságnak ezt az éber szemmeltartását különben nem kell félreérteni és félremagyarázni. Ez csak a nagy szeretet bizonyítéka.

— Vagy a nagy bizalmatlanságé

— Jól van: hát a bizalmatlanságé. De nincs-e okunk bizalmatlanságra? A franczia forrodalom

nem fertőztette-e meg a nemzetek vérét? Nem fenyegette-e összeomlással a trónokat? Nem tette-e hatalommá, s nem vetette-e felszínre a társadalom iszapját és szennyét: a csőcseléket? Metternich a trónok gondviselése. Amíg ő él, nem lesz több forradalom Európában... Különben nem azért hoztalak ide, hogy kétes értékű vitákat folytassunk. Azért hivatalak el, mert meg akartam mutatni neked egy följelentést. Azt hiszem róla, hogy érdekelt... Hé!

A barátságos „hé” az egyik munkásnak szólt. Főlnézett rá óvatos munkájáról.

— A szolgálattevő rendőrtisztet kéretem.

A szürke zubbonyos ember levette homlokáról a zöld ernyőt, kezét kötényében megtörölte, s a harmadik szoba ajtajában eltűnt.

Néhány pillanat múlva sietős lépéseket hallott Szirmai. Az ügyeletes rendőrtiszt jött ki, kezében egy csomó levéllel.

Szörényi kinyújtotta egyik lábát, de a másik térdét még mindig felhuzva tartotta.

— Ismer engem?

— Ki ne ismerné méltóságodat?

— Itt van az írásbeli rendelet. Metternich herczeg nevében felszólítom, adja át a holnapi jelentéseket.

Kabátja oldalzsebéből összehajtott írást vett ki. A rendőrtiszt átvette, figyelmesen megnézte rajta a pecsétet és az aláírást. Azután, engedelmesége jeléül, meghajtotta magát.

— Tessék, a jelentések.

— Ezeket olvassa holnap ő felsége?

— Mindjárt reggel... A hajnali mise után ez az első dolga...

Szirmai keményen ránézett a rendőrtisztre. De annak egy vonása sem mozdult meg, hiába

kereste szemében és ajka körül az incselkedő guny pajkos koboldját...

Szörényi felhuzott térddel gunyasztva a falán, átfutotta a jelentéseket,

— Ez az, a mit keresek. Olvasd el.

Szirmai, kezében az irással, közelebb lépett a lámpához.

Amit olvasott, az följelentés volt. Valaki azzal vádolta Pető Pált, Baranyavármegye követét és első alispánját, hogy olyan köriratot intézett a társvármegyékhez, amelyben felségsértő kitételek foglaltatnak. A följelentéshez csatolta az ismerekien a körirat szövegét, aláhuzva a felségsértő sorokat.

Szirmai nézte az írást. Nem ismerte meg, kinek a keze írása.

Szörényi egykedvűen nézte. Láta, mint változik el a szép, férfias arc, mint szalad fejébe a vér, hogy sápad el halálosan utána.

— Magyar kém! Szólj, hisz magyar vagy te is, sok ily följelentés jön Magyarországból?

Szörényi megértette a fajbüszkeség felloobbanását.

— Nyugodj meg. Az ilyesmi ritka, mint a fehér holló.

— Csak megtudnám, ki volt az a nyomorult gazember!... Persze ez irat holnap ő felsége szeme elé kerül?

Szörényi viisszasülyedt gunyos, fagyos egykedvűségébe.

— Oda.

— Nem lehet ezen segíteni?

— Mit gondolsz? Elég, ha előre figyelmeztettek... Kezedben van sorsa annak az embernek, aki téged legjobban gyűlöl. S aki férje annak a nőnek, akibe, szegény barátom, fülig szerelmes

vagy. A kezében van sorsa. Hisz reád a császár nagyon hallgat.

Szirmai felriadt sötét töprenkedéséből. Arcza lángba borult.

— Csak nem teszed fel rólam?

— Mit?

— Hogy boszut állok rajta?

Szörényi a kezével tagadólag intett

— Oly rossz emberismerő nem vagyok. Azt akartam mondani, de te nem engedted kibeszélni az embert, hogy megmentheted őt. Ez szép is lesz tőled, meg azután bizonyos romantikus fénynyel veszi körül alakodat a szép asszony szemében.

Szirmai szó nélkül visszaadta az irást, s köpenyegüket magukra öltve, úgy, ahogy jöttek, észrevétlenül elhagyták a fekete kabinet helyiségeit.

Mikor kiértek az épület másik kapuján, amely egy szűk utcára nyílt, egymásután gördültek ki a postakocsik. Vitték az átfürkészett leveleket a postaépületbe, hogy reggel onnét szétküldjék mindenfelé, gyanutlan polgárok ezereinek

Szirmai megvárta, míg az utolsó postakocsi lámpája is eltűnt szemük elől, s kalapját a szemébe huzva, gondolatokba mélyedve követte társát a sötét, csöndes bécsi utcák tömkelegében.

XXIV.

A Pető Pál szép szeméért.

Szirmai a Pető esetén tündökölt. Reggeli két óra volt, mire haza került, le se feküdt többet, fel és alá járt szobájában, nagyon felizgatta a följelentő levél.

Nem is értette a dolgot. Pető annyi mérsékléssel és okossággal intézte Baranyamegye mozgalmát, a mely őt nagyon meglepte. Mi ütött hozzá, hogy egy szenvedélyes hangú körirattal elrontson mindent?

— Kiszámíthatatlan ember, — dünnyögte kedvetlenül. — Szeszélyes, mint egy asszony. Oly érett, férfias volt, amit a multkor tett, s ez a felségsértő körirat oly éretlen és gyermekes. A felség meg fog haragudni. Megijed, hogy e körirat hangja megett a forradalom lappang. Eltelik újra bizalmatlansággal irántunk. Ugyis oly zárkózott és gyanakodó. Szedlniczky ur is ennek köszönheti minden hatalmát. Ugy hiszi, az épít biztosan, aki a fejedelmek rossz tulajdonságára épít...

Jól tudta, hogy a Pető-eset nagy hullámokat fog verni. Reggel a király elolvassa a följelentést és a köriratot és haragra lobban. Megrendeli a királyi fiskusnak, hogy a körirat aláírója ellen indítson felségsértési pert. S ez a per, egy „nagy hazafi“-nak ez a „kegyetlen üldözése“ lángra

lobbantja az elégedetlenséget Magyarországon. Ugyis csak egy szikra kell, hogy a lőporos hor-dók felrobbanjanak...

Erezte, hogy a kibékítés politikája holt pontra jutott. Át kell e ponton segíteni, különben három-száz esztendőnek szerencsétlen rendszere újra kiujul. Magyarország kurucz lesz ismét, Bécs újra zsarnok.

Tisztában volt magával, hogy itt csak gyors elhatározás segíthet.

A siker attól függött, hogy kész tervvel járuljon a király elé. Olyannal, amelybe Metternich is belenyugodhat. S amely fátyol gyanánt elfedi az ő igaz szándékát. Nem szabad korán elárulni, hogy a bűnösök megmentésére törekszik. Ez a terv hajótörést szenvedne Ferencz szigorán, aki királyi hatalmát Istentől eredettnek tartván, a felség-sértést nem hagyja megtorlatlanul.

Hosszu töprengés és fejtörés után meg-állapodott a következő eljárásban. Ha a királyi fiskus felségsértés czimén pert kíván indítani, s ha ehez a minisztertanács hozzájárul, ő közvetítő javaslatot tesz Ferencznek. Azt, hogy a per csak az esetben indíttassék meg, ha a körirat kinyoma-tott és szétküldetett.

Ebben mindenki megnyugodhat. Mert hisz minden megyei köriratot kinyomnak és szétkülde-nek. Ez se lesz tehát kivétel. A fiskus nem is fogja gyanítani, mi rejlik ez álláspont mögött. Azt legkevésbé, hogy ezzel az egy szál kötéllel ki-huzza Petőt abból a mély kutból, amelybe hiu-ságból és föltünési viszketegből belé esett.

Mihelyt tervével készen volt, izgatottsága lecsillapodott. Ruhástul végigfeküdt a diványon. Mint otthon, vadászatok idején, mikor a pusztá

föld volt az ágya s a csillagos égbolt a takarója. Édesdeden aludt, mint a tej.

Délután Ferencz hívatta. Jókedvűen jött meg a Burgból, a fiskus nem látott át a szitán, csak Metternich mosolygott csendes gunynyal: ő körülbelül sejtette, Szirmai miben sántikál. Csak-hogy — gondolta magában, — elkésik jó szándékával.

Szirmai egyenesen a magyar kancelláriába ment és négy napi szabadságot kért. Vadászni szeretne menni egyik barátjához. A szoba-levegő árt neki, úgy érzi magát, mintha el volna temetve fiatalon, penészes iratcsomók, és bebalzsamozott állami ügyek dohos sirboltjába.

Koháry, a kancellár, joviális öreg ur, még biztatta. Amig szívбайos nem lett, neki is a vadászat, a hajtás öröme, a lesben állás izgalma, az elejtés vérszomja volt legfőbb szenvedélye.

Hazamenve könnyű utazó ládába bepakolt. Lábzsákot és bundát készíttetett ki a legényével s a látszat kedvéért két rendbeli vadászfegyvert.

Mig legénye kocsiórt járt, két ezüst veretű török pisztolyt keresett elő, hogy Szörényinek küldje, baráti figyelméért.

Ahogy alkonyodott, elhagyta Bécset. A legelső állomáson jelentkezett a postahivatalnál, s váltott lovakon száguldott egész álló éjszaka. Viradatkor elérte a magyar határt. Innen kezdve „gyors paraszttal“ utazott tovább.

Éjszaka, mint a kinek meleg a bundája és jó a lelkiismerete, pompásan aludt. Pedig a delisáncz döcögős uton járt, s kétszer-háromszor majd felfordult.

Idegen embernek a lelkét is kirázta volna ez az alkalmatosság, de Szirmai megszokta a magyar szekerek rázását, gyermekkora óta.

Ahogy a határon a gyors paraszt kocsjába beült, elszállott szeméről az álom. Gondolkozott s a vidéket nézte.

Nagy hó volt mindenütt, a szántóföldek és a szőlők hó alatt feküdtek. A tanyák és falvak körül hósánczokat hányt éjjel a fogvaczogtató éjszaki szél.

A dunántuli országutak mentén topolyafa volt mindenütt. Azok mutatták az utat, csak nem volt szabad közel hajtani hozzájuk. Mert a hóval megtöltött mély árokban a ló is, a szekér is, meg az utas is elsüpped nyomtalanul.

A vidéken sűrű köd feküdt. A templomok tornya elsuhannt mellettük, elmaradtak a hóborított erdők. A téli napfény még nem világította meg a vidék egyhangú, komor szürkességét. Csak egy lompos farkas ügetett el a közelükben, egyedül, társtalanul, lesütött fővel. Sovány, száraz, sunyi pofáját feléjük sem merte fordítani. Valószínűleg nem azért, mintha emberbaráti érzések gyötörnék, inkább azért, mert megijesztette az ostorpattogás, s a lovak csengőjének éles csilingelése.

Szirmai felállott a szekérben. Szeretett volna rálőni. Az erdészlak ablakai alatt sohasem vonított volna többé, ha puskáját reá fogja.

— Hadd fusson — gondolta magában. — Mit vétett nekem szegény? Pető többet vétett, mégis szélnek ereszttem...

Nagynehezen a nap átküzdötte magát a ködön. Utat tört magának a decemberi reggel nedves, szürke páráján és homályán mint ahogy kíváncsi és szájtató emberek tömegén utat csinál magának a rózsaszinruhába öltözött, fiatal menyasszony...

Sopronnál neki hajtott a kocsis egy kotlós

tyúknak. (Kotlós tyúknak hívja a nép az utkaparók kavics-halmazait.) A szekér feldőlt, Szirmai kiesett belőle, csakugy nyekkent.

Ácsnál elvesztették az utat. A kocsis neki hajtott valami befagyott víznek, a jég beszakadt alattuk. Csak az isten csodája mentette meg, hogy oda nem veszték. Mig a jégben tart, hűvös sirboltban pihentek volna tavaszig. Tavaszkor, mikor a hó elolvad és a jégzajlás megindul, kifogták volna valahol holttestüket. Talán épen a baranyavári füzeseknél az öreg urasszony kertje alatt. Micsoda rettenetes viszontlátás lett volna anya és fiu között.

De minderre Szirmai nem gondolt. Elmaradt veszély, nem veszély. Sokkal szebb és kedvesebb gondolatai voltak a halálnál. Petőné fordult meg az eszébe s hozzája való tiltott szerelme. De csak úgy, ahogy egy fényes szemű, fehér egérke hirtelen átszalad a szobán. Ideje sem volt rárohanni a morál és a tépelődés éhes macskájának...

Hanem a szekerüket megrongálta a felfordulás. Nem lehetett benne tovább menni. Nehéz sebesült módjára, aki sok vért vesztett, valahogy elvánszorgott a szomszéd faluig, ott szánkával cserélték fel, s még áldották az istenüket. Mert a nagy havon úgy fog repülni a megvasalt talpu szán, mint a madár.

A délebédet a szánkán költötték el. Szalámit ettek, meg szalonnát, fenyőfa dobozból friss őszi turót. Mikor jól laktak, Szirmai elővette a vadászcsutoráját, amiben két itcze veres bor kotyogott és jót huzott belőle. Megtörülte a kulacs száját és odanyujtotta a kocsisnak. A kocsis rá köszöntötte és kiitta egy cseppig, ami még benne maradt.

Este tíz órakor érkeztek Csornára. A barátkolostor már sötét volt. Csak a kápolna góthikus

ablakán szűrődött át az örökmécs fénye, s az ebédlő ablakai voltak világosak. Bizonyára az apát poharazott ott valami elkésett vendéggel...

A fogadóban megszálltak. Szirmai néhány harapást evett, azután lefeküdt. Hajnalban ébredt fel, amikor a szán utra készen állott. Négy pihent, friss ló volt elébe fogva.

A második napon nagy utat tettek meg. Alkonyat tájban a Balatonnál jártak. A Balaton be volt fagyva, de jege még nem volt erős. A szekeres nem mert ráhajtani, bár Szirmai váltig biztatta.

Piros tűzben ragyogott a mértföldekig terjedő befagyott tó. Azután a nap lebukott. Vele eltűnt a színek élénksége. Szürke, bágyadt, mogorva lett minden. Fakó lett a hóborított síkság, szinte elsápadt. Pedig mig fent volt a nap, ragyogó meleg fehérsége volt a hónak, mint a Beáta nyakának...

Beátára sokat gondolt Szirmai a hosszú utban. Találkozik-e vele? Megtudja-e valaha, mily nagy utat tett meg, hogy az urát megmentse? Mit fog sejteni e nagy szolgálatkészség leple megett? Nem villan-e meg eszében, hogy érte tette, holott a szívnél és barátsátságnál több része volt elhatározásában a politikának?

De Beáta asszony. Ha a csillagos eget látja, nem elmélkedik azon, mily titkos, hatalmas világok keringenek ott örök pályájukon. Nem akar behatolni az ismeretlen világok titkaiba. A csillagokban ő csak fénypontokat lát, amelyek arany-szemükkel leméláznak a földre és széppé, poétikussá teszik a nyári éjszakákat. Ugy tartja, hogy ez a csillagok rendeltetése.

A Szirmai tettében se fogja keresni a politika hatalmas, titkos erőit. Csak egy nemes és

érző férfi-szív fényét, amelyre, mint a csillagra sóhajtya feltekint...

Éjjel az idő hirtelen megenyhült. A magyarországi tél, szokása szerint, sarkon fordult, s hó helyett esett az ólmos eső. Déli szelek jártak, az égen nagy felhőgomolygás támadt. Mintha tavasz volna, oly nyugtalan és kiszámíthatatlan volt az ég s a föld.

Harmadnap tul kellett adni a szánon, mert Pécs környékén már viz alatt állott az országút. Az uttest alig látszott ki a zavaros, iszapos hóléből.

Késő este ért Baranyavárra. Egy lélek sem ismerhette meg, ahogy a főispán ajtaja előtt megállott.

Megzörgette a kilincset. A kutyaugatásra előcsoszogott valaki.

Kinyitotta a kaput, de csak annyira, hogy a résen kinézhetett. Kezében egy szál faggyugyertya volt; tenyerével védte, nehogy a szélben elaludjon. Puhatalpu szőrcsizma volt rajta s nagyon szelős öltözet. Látszott rajta, hogy az ágyból ugrott ki s első álmából verték fel.

— Itthon van az urad?

— Nincs.

— Hát hol van?

— Tudja a kő.

— Ne bolondozzék János. Nem ismer meg?

A kapus rávilágított az arczára. Ugy lekapta a süvegét, mintha sohasem lett volna a fején.

— Jaj nagy jó uram, csókolom a kezét. Tessék beljebb kerülni. A méltóságos ur kiment ötödmagával a vadászkastélyába.

— Kimegyek nyomban utána.

— Nem lehet szekérrel. Sötét is van, meg rossz erdei utakon kell járni.

— Tudja mit? Nyergeltessen fel egy háts lovát. Addig bemegyek magához, megiszom egy pohár bort.

— Olyan sietős a dolga, nagy jó uram? Ha valamelyik lovászt kiküldenénk, reggelre megjönne az ur. Addig legalább kialudná magát.

— Nem lehet, János. Ne rezonirozzon, tegye meg, a mit parancsoltam. A szekeresemnek jó gondját viselje. Nagy utat tettünk, reá fér a jó vacsora meg az alvás.

Az udvarban mozgás támadt. A kapus fölverte az egyik álmos lovászt. Néhány percz múlva a Stellát kivezették. Szirmai fölült reá s kiügetett a kapun.

A ló megcsuszott néhányszor a nedves talajon, s mig szeme meg nem szokta a sötétséget, néhány bizonytalan lépést tett. Azután megindult a jól ismert uton, a mely a vadászlakhoz vezet.

Petőék kertje alatt vitt el a Szirmai utja. Sötét volt az egész ház. Egyetlen ablakában sem látszott gyertyavilág. Még a komondorok is aludtak, nem vakkantotta el magát közülök egy sem. Pedig elég szokatlan volt ebben az időben a lödobogás.

Szirmai szive, mint reggel a téli idő, megenyhült. Déli szelek olvasztgatták kedélye jegét. Felhők jöttek, felhők mentek a gondolatában. A tavasz nyugtalanságát érezte, ahogy a néma csendes ház előtt ellovagolt...

Még fent voltak, ittak és kártyáztak a vadászkastélyban, mikor a legénye a grófnak fülébe sugott valamit. Halomban feküdt az asztalon az arany. A bankot éppen ő tartotta.

— Vesztettem. Vegye át helyemet valamilyetek. Egy perczre ki kell mennem.

Bár mindenre gondolhatott, csak arra nem,

hogy Szirmait ma itt látja, egykedvű arcán nem látszott meglepetés. Vagy ha meg is volt lepve, nem mutatta.

— Velem kell jönnöd, mondta neki Szirmai, amig kezét fogtak.

— Most mindjárt?

— Nincs egy perczünk sem veszteni való.

Anélkül hogy bármit is kérdezett volna, intett a legényének.

— Mondd az uraknak, hogy lefeküdtem. Add rám a báránybőrös kabátomat, két lovat nyergeltess meg. S legyen rá gondod, hogy az urak bora el ne fogyjon...

Már az erdőben lovagoltak, mikor Niczky megszólalt.

— Most hát beszélj. Nem hallja senki a fákon kívül. Mi járatban vagy? Miért ez a titokteljes éjjeli ut? Ahelyett, hogy leültél volna kártyázni és inni velünk, mért kell nekünk éjszakának idején egymás mellett lovagolni, ázni, fázni, s egyáltalában, miben lehetek szolgálatodra?

Szirmai elmondott neki mindent. Niczky figyelmesen hallgatta.

— Félek, hogy elkéstél. A körirat nyomdában van. Talán szét is küldték.

Szirmai végigvágta lovát, s ahogy az az ütésre idegesen megugrott, kemény kézzel megfékezte.

— Akkor nagy baj lesz belőle.

Niczky szárazan nevetett.

— Nagy baj! Micsoda nagy baj? Az, hogy Danton urat annak rendje és módja szerint nyakoncsipik? Hát aztán? Nem is értem, miért avatkoztál bele. Sok okod van szeretni és kebleden melengetni Danton urat? Egy csésze levešemet nem hagynám kihűlni érte, nemhogy télviz

idején lóhalálban iramodjam le Bécsből azért, hogy a becses irháját megmenthessem...

Szirmai türelmetlenül válaszolt.

— Mit bánom én Petőt! Hiszen semmit sem tettem érte. Ellenkezőleg, dühös lesz rám, amiért elhesegettem válláról a politikai vértanuságnak pirostollu madarát!... Én az országot sajnálom. Nem szeretném, hogy újra viszályba keveredjünk a fejedelemmel. Örült a szívem, mikor a megyék az alkotmányért sikra szállottak, férfiasan és okosan. De a Felsőség személye szent. A napipolitika tajtékja őt el nem érheti. Aki őt támadja, azt támadja meg benne, ami minden országnak legdrágább: a nemzeti szuverenitást.

Niczky keztyüs kezével megveregette lova nyakát, s nyelvével csettentett, hogy a nemesvérű paripát buzdítsa.

— Tudod, hogy megteszek a kedvedért mindent, azért hát ne tüzeskedjél, édes Ádi... A világ azonban korántsem ideálista. Az emberek rosszak és gyanakvók. Abban, hogy egy jelentéktelen ügyben sebbel-lobbal leutaztál; nyaktörő veszedelemnek tetted ki magadat; holott mindezt egy rendőrbiztos bátran elvégezhetette volna: nem országos érdemet fognak keresni, hanem azt, ami a kíváncsi világot mindig érdekli és izgatja — asszonyt.

— Mit akarsz ezzel mondani?

— Semmit. A szép Petőné megérdemli, hogy a kedvéért szolgálatot tégy az urának...

— Feri!

— Nos?

— Akarsz-e barátom maradni ezentul is, ahogy eddig voltál?

— Ne érzelegj. Hogyne akarnék!

— Akkor a Petőné nevét előttem ne ejtsd ki többé.

Niczky hallgatott. Már közel értek a városhoz, mikor megszólalt.

— Én sohasem fogtam föl tragikusan, ha másnak a feleségébe beleszerettem. És sohasem furdalt a lelkiismeret, ha megszédtem a más szőlőjét... Te más vagy Van valami benned, a drámai hős végzetéből. Azok közül az emberek közül való vagy, akik arra igyekeznek, hogy az életüket megnehezítsék. Pedig, hidd el, anélkül is nehéz az élet...

Beérték a városba. A szél elállott. A felhők szakadatlanul hömpölyögtek észak felé. A holdvilág föltünedezett a tovavonuló felhőkben, mint ahogy fölbukkan az uszó ember feje a hullámok között.

A két lovas megállott egy kis ház előtt. Szerény, falusi nyomda volt. Fölverték álmából Guttenberg meglepett tanítványát, s keresték a felségsértő köriratot. Már ki volt szedve, s ki volt nyomva. Ha huszonnégy órával elkésnek, Pető irata bekopogtat minden vármegye ajtaján.

Szirmai tüzet rakatott a nagy fehér bubosban. Mikor lobogva égett a láng, beledobta a körirat kinyomtatott példányaait, Niczkynek átadva az eredeti kéziratot. Azután széthányta a betűket és elszélesztette a szedőszekrény fiókjaiban.

Niczky azalatt a padkán ült és vörös barkóját simogatta, mintha mit sem törődnék avval, ami körülötte történik. Csak mikor az iratok elhamvadtak, akkor adott életjelt magáról.

A megszeppent nyomdásznak a markába csusztatott öt darab körmöczi aranyat s előkelő dűnnyögéssel kérdezte tőle, Szirmaira mutatva:

— Ki ez az ur? Ismeri-e felebarátom?

— Már hogyan ismerném Szirmai urat? Az édesapját is jól ismertem. Szakasztott olyan, mint az apja.

— Ismeri a fészkes fülemülét. Sohasem volt ő Szirmai. Ha valaki előtt kiszalasztja száján ezt a bolondságot, s ha azt meri állítani, hogy Szirmait látta: huszonötöt vágatok a mesterlevelére. Csakhogy a levelet először rátétem a fundusára... Megértett?

A nyomdász nem ijedt meg. Bizalmasan hunyorgott a főispánra.

— Értem, méltóságos uram. Hogyan érteném? Nem láttam én semmit, nem járt nálam senki, még az se igaz, hogy a világon vagyok... Azt se tudom, fiu vagyok-e vagy leány. Nagyon rossz az emlékezőtehetségem. Olyan a fejem, mint a rossz szita, — áthull rajta minden. Nem emlékszem én semmire. Beszélni is elfelejtettem már. Süket-néma vagyok, pedig meg se ütött a szél. De higgye meg, kérem szeretettel, nem az öt aranyáért. A nagyasszony — Szirmai urnak az édesanyja, — sok jót tett velem. Áldja meg az Isten mind a két kezével. Ő érte hallgatok mint a sir!...

XXV.

Históriai álláspontok.

Egy derült, napfényes áprilisi reggel Szirmai a szokottnál korábban ébredt. Egészséges szervezete oly pontos volt, mint az óra. Mindig ugyanazon időben ébredt föl s ugyanazon időben tért nyugovóra. Kereste az okát: miért nyitotta föl a szemét ma korábban egy órával?

Hamar reájött: Ferencz Schönbrunnba rendelte. Először azóta, hogy a télen Bécsből nyakrafőre elutazva, Petőt kiszabadította a hurokból.

Csöpp izgatottságot sem érzett. Pedig ismerte a királyt. Jól tudta, hogy beavatkozásáért jól megmossa a fejét. De bizalommal nézett a találkozás elé. Egy pillanatig sem törte rajta a fejét, hogy fog védekezni. Mindezt szerencséjére bizta s a pillanat sugallatára.

Előbb megmosdott jéghideg vízben, s a legénye egy nagy szivacsos, a hátát megdörzsölte. Piros lett tőle, mint a főtt rák. Azután gyorsan felöltözött.

Reggelijét, — mely tejből, vajból, mézből és hideg sültből állott — elköltötte. Azután elindult a vivómesterhez. Fölvette a fejkosarat, de plas-tront nem öltött magára. Selyemingben vivott, hogy a ki nem védett ütések pusztá testét ériék.

Kardvivásban nem mozdult helyéről egy tapodtat sem. Megállott mint a szikla. Csak akkor ment előre óvatosan, ha ellenfele hátrált.

Jól vivott és kiméletlenül. A vivómester, aki szintén selyemingben volt, nem egyszer kemény ütésekert kapott tőle.

A vivást s a pisztolylövést nem csak a mozgás és a gyakorlat kedvéért folytatta. El akarta vonni gondolatát a hivatalos ügyektől. Tiszta, kipihent fejvel akart megjeleneni hivatalában.

S valóban, mind a vivás, mind a czéllövés alkalmas volt arra, hogy lekösse figyelmét, éberségét.

Fél nyolcz elmúlt, mikor a máriahilfi uton gyalog megindult Schönbrunn felé. Elég ideje volt, ennélfogva lassan ödöngött. Apróra megnézett mindent, főleg a kirakatokat. A járókelők érdekelték. Egy-egy fiatal arcz, hajlékony termet, ringó, ritmikus járás a fejébe ütött. Kék szeme ragyogott az életkedvtől s a vidámságtól. Mindez a sok nő, csak egyre emlékeztette. Beátára gondolt.

Egy tejes szekér majd legázolt egy öreg urat. Az öreg ur megijedt. Lábai elkezdtek reszketni. Hosszu, kávésszinü kabátjában maga volt a megtestesült rémület. Szirmai megszólította:

— Üljön le, öreg ur, arra a kőpadkára. Nagyobb ijedelem volt az, mikor az első francia gránátos Bécs földjére tette a lábát.

Az öreg ur ráhagyta, hogy bizony akkor jobban megijedt. Bezárkózott a házába minden jóra való polgár. S akinek szép leánya, felesége volt, eldugdosta a francziák szemé elől. Aki bolondul a pinczébe rejtette el, az megjárta szegény. A borát is megitták, a feleségét is elszerették. Egy kár helyett kettő.

Egy órai gyaloglás után elérte a schönbrunni

hid kőoroszlánjait. Átment a hidon és belépett a vert vasból készült kapun. Két. érczből való sas gubbaszkodott a karcsu obeliszek tetején. Akkor is így gubbaszkodott, s akkor sem szállott el nehézkés röpüléssel, mikor néhány év előtt belovagolt alatta fehér lovon egy elhízott kis ember, keresztbetett kalappal, szürke köpenyegben, a franczia gárda piroshajtókás kabátjában. A fénytelen érczgombok közül kettő, a mellén nyitva volt. . .

A gyönyörű, egyenesre nyirott fasorok már kizöldültek. A hallgatag, zöld fülkékből szobrok kandikáltak elő. A gloriett karcsu, dór oszlopa fehérén ragyogott. A kilátás onnan elragadó. A schönbrunni parknak, — mintha fiatal nő volna, oly fiatal és szép mint Beáta, — egész Bécs hódolattal a lába előtt fekszik.

Az üveges előcsarnokban gárdisták állottak, s hadsegédek ácsorogtak. Egy öreg, parókás udvari cseléd valakire várakozott.

Ahogy Szirmait meglátta, lassan levette félrecsapott, bolyhos kalapját, s jóltáplált, piros arcza barátságosan mosolygott rá.

— Jó reggelt, Herr von Szirmai. A Majestét várja. Ballábbal kelt föl. Tessék vigyázni.

E baráti figyelmeztetés után, a melytől Szirmainak még csak a szempillája sem rezdült meg, kinyitotta előtte az ajtót, azután a lépcsőn elébe került.

Kulcsait egy szijon, ide-oda lóbálva, nyugodt, csöndes léptekkel haladt az öreg. Szirmai a járását nézte, a csöndes vizekben evező hajóéhoz hasonló mozgását, s a frakkjának aranyos gombjait. Tizenkét ily apró, aranyos gombot olvasott meg hátul rajta.

Makacsul vonakodott arra gondolni, hogy

mit fog mondani a császárnak, ha szembe kerül vele. Hat, szebbnél-szebb szobán mentek át. Szirmai jól megnézett mindent, mintha e szobákat sohasem látta volna.

Az első szoba az volt, ahol később a reichstadti herczeg lakott. A második a goblénes terem, avval a hat karosszékkal, a melynek darabja tiz ezer forintba került. A harmadik az ugynevezett „milliós szoba“. Mária Terézia készíttette, kerek egy millió forintért a belső berendezését. A falak rózsafából valók, gazdag, vert arany diszítésekkel. A negyedik szoba majolika utánzat fából. A fehér és halványkék színű falburkolat rászedi az ember szemét és érzékeit, mint a görög festő festett szőlőfürtje, a melyre a madarak rászálltak. Az ötödik szobának — chinai szoba — minden fala bőrrel van bevonva. Finom, művészi értékű kézifestéssel tele hintve. Ezer meg ezer apró chinai alak nyüzsög rajta. Nappal az emberkéek feje krétaszínű, de ha fölgyújtják a velencei csillárt, a falak meg-elevenednek, az emberkéek arcza rózsaszínűvé válik s majd kicsattan az élettől az esteli világításban.

A hatodik szobához értek. Piros aranyhímzésű kabátban, hófehér nadrágban és térden felül érő lakkcsizmában, lószőrforogós ezüstveretű sisakban, sveiczi testőr állott őrt az ajtónál.

A lakáj ujját a szájára tette. Hátra fordult Szirmaihoz és nesztelen léptekkel eltűnt a magas, faragott ajtó nehéz függönyének árnyékában.

Szirmai az ablakhoz lépett. Látta a parkot, Európa legszebb és legnagyobb parkját, a nyirott, zöld lombfalakat, a roppant virágágyakat, a szökőkutak fénylő vizsugarát. Hallgatag, csöndes ösvényeket látott, ahol holdvilágos estéken egymagában jár-kei a császár. Azután — anélkül, hogy megfordulna, — félszemmel a testőrt ügylte meg.

Olyan volt, mint a szálfá. Alabárdjára támaszkodva, álmódzni látszott. Szirmai a bércki fenyőre gondolt. Az is őrt áll, mint ez, az is ki van téve a verőfénynek, az enyelgő szelek járásának, s ezen is, azon is fészket raknak a muló szerelemnek madarai...

Valahol, messze, óraütés hallatszott. Tizenegy óra volt. A meghatározott idő, amelyet a császár pontosan betart. Sehonnán sem késik el, s nem is gyűlöl jobban semmit, mintha valaki, a kit magához rendelt, későn érkezik meg.

— Ő felsége várja, — mondá a lakáj, ebben a pillanatban, fölemelve előtte az ajtó függönyét.

Szirmai belépett.

Ferencz íróasztalától kelt föl. Ideges és rosszkedvű volt. Élesen nézett rá belépő tanácsosára.

— Tudja-e, fiatal ember, hogy maga rossz fát tett a tüzre?

A „fiatal ember“ Ferencz kedves szólása volt, főleg ha mérgelődött. Szirmai nyílt kék szeme kereste és hosszas kísérlet után elfogta a császár tétovázó tekintetét.

— Tudom, felség.

— Tudja? Hogy merte akkor megtenni?

— Mint mindig: most is felséged szolgálataiban.

Ferencz összeránczolta homlokát.

— Az én szolgálatomban? Na persze. Azért mesterkedett a felségsértők megmentésében. Ügyesebben védelmezhetné magát.

— Nem védelmezem, felség. Eloltottam a szikrát, nehogy nagyobb tűz támadjon belőle. Nem érdem ez, de nem is bűn.

A király közelebb jött Szirmaihoz. Sovány, eres, fehér kezét a vállára tette.

— Nem helyeselhetem eljárását, Szirmai...

Veszedelemes példa, ha egy vármegye büntetlenül sértheti meg az uralkodót. Így készítik elő a forradalmakat.

Szirmai, mint aki egy hirtelen fordulatnál kőfalba ütközik, szemközt találta magával Ferencz rögeszméjét. Azt, a melyhez egész életében legszívósabban és legkövetkezetesebben ragaszkodott: az örökös félelmet, a francia forradalom véres árnyékától.

— Magyarországon sohasem volt forradalom, felség.

Ferencz szeme kerekre nyilott csodálkozásában. Arczán két piros folt támadt, a közeledő harag jele.

— Hát Bocskai, Bethlen? Hát a Rákóczyak?

— Azok csak fölkelések voltak, felség. A fegyveres ellenállás joga benne volt a magyar törvénykönyvben. Nem csoda, ha megszokta a nemzet, s ha nehezen szokott le róla. De magyar forradalom sohasem volt, mert e fölkelések egyikének éle sem irányult az uralkodóház ellen... Az alkotmányért, máskor a protestáns hitért nemzeti fölkelések támadtak. Csakhogy Bocskay visszautasította a koronát, mikor vele megkinálták. Bethlen Gábor győzelmes hadjáratok után, szövetségül igyekezett megnyerni Bécset. S Rákóczynak se jutott eszébe föltenni fejére Szent István koronáját. A magyarnál nincs királypártibb nép Európában. Mária Terézia a magyarok hűségére építette föl trónja biztonságát. S felséged dicső uralkodása alatt történt, hogy Napoleon pozsonyi sziréndala a magyaroknál siket fülekre talált.

Ferencz tekintete megenyhült. Ajka megrándult, a mi mosolyhoz hasonlított.

— Ebben igaza van. A nép jó; de a nép mindenütt jó. Franciaországban is az volt. Én

bizom népeim hűségében. Ám az izgatókkal elbánok. Amig én élek, nem engedem, hogy mint a falubeli kutakat, a nép gondolkozását forradalmi eszmékkel megmérgezzék... Egész életemben a forradalmak és azoknak vészes következményei ellen harczoltam. Pedig megalkudhattam volna vele hisz Napoleon, a ki élén állott a forradalomnak, a vőm volt... Hát azt hiszi, hogy amivel nem alkudtam meg, amikor lábát győzelmesen egész Európa nyakára tette: a forradalom lelkével most békülök meg, mikor az én eszméim szerint kormányozzák egész Európát?

Föl s alá járt a szobában. Szokatlan hévvel beszélt; olyannal, amilyenre őt Szirmai képesnek nem tartotta. Azután megállott oldalt tőle és keményen rászólt.

— Hallgat, ugy-e? Nehéz is volna erre felelni.

Szirmai tiszteletteljesen hajolt meg. Azután nyílt, kék szemével Ferenczre nézett.

— Az én célom is az, ami felségedé. Szeretném, hogy háromszász esztendő felreértésének nehéz számadása, a korona és a nemzet között, örökre lezáródjék. Felségednek nincs hivebb alattvalója nálam, de nemzetemnek sincs odaadóbb szolgálja. Nem tagadom, van valami forrongás és nyugtalanság Magyarországon.

— Csakhogy beösmeri. De mondja meg: miért?

— Miért felség? Azért, mert felséged miniszterei nem mindig jól hajtják végre felséged atyai szándékát. Napoleon ellen — tehát a zsarnok és elnyomó ellen — mikor felséged fegyverbe szólította népeit, szabadságot ígért nekik. Felséged ez ígéretét apránként visszaszedték tanácsosai. S ma már az alkotmányt magát eszi meg a rozsdá, hiszen régóta nem hívják össze országgyűlést.

A király gyanakodva mérte végig Szirmait. Bal szeme pillája idegesen megrándult.

— A világ ma csöndes, de belül, a föld kérge alatt, titkos erők forronganak. Izgatott időkben nem szeretem a konventeket. Minden nemzetgyűlés a forradalom eszméit terjeszti. Előbb a Mirabeauk jönnek, s a Girondisták. Gyönyörűen beszélnek. Azután Marat és Robespier következik. Ők már nem sokat törődnek az ékesszólással, helyettük a nyaktiló szónokol...

Leült egy székre, alakja szinte összeesett, ahogy elmélyedt szörnyű emlékeiben. Mária-Antoinette árnya elvonult szeme előtt e pillanatban.

Szirmai tisztelte e szent fájdalmat.

Hallgatott. Oly nyomasztó csend volt, hogy odakint a sveiczi testőr halk lépését meg lehetett hallani.

A király fehér, fáradt kezét végigvonta homlokán. Azután Szirmaira nézett.

— Hagyjuk ezt. Azért hívtam, hogy mondja el nézetét, mi módon csendesíthetem le Magyarországot?

Megkinálta székkal, de Szirmai megköszönte, s nem fogadta el. Állva maradt.

— Magyarországnak alkotmánya van, felség, több száz éves alkotmánya, azt tehát föltétlenül tiszteletben kell tartani. Mikor felséged tanácsosai századok óta ez alkotmány megdöntésén mesterkednek, akkor felséged legfőbb politikai elvével jönnek ellentétbe: forradalmi térre lépnek. Mert a meglévőt, a fennálló rendet, a törvényeket akarják megdönteni... És ez forradalom felülről. A magyar alkotmány történelmi, mint maga a királyság. Nem meggyöngítése és korlátozása, hanem kiegészítése és ereje annak. Ebben az alkotmányban

semmi sincs, a mi a dinasztikus érzésnek ellensége volt. Sőt — mert ez ősi alkotmány záróköve a koronás magyar király — a királyi jogoknak is bőséges forrása és szilárd foglalata. Magyarország nyugtalan, mert törvény ellenére akarnak adót kivetni és katonát szedni. De minek ez, mikor ez az országgyűlés joga, és mikor alkotmánya birtokában még sohasem tagadta meg a nemzet sem az adót, sem a véradót?

— Mi tehát az ön nézete?

— Össze kell hívni az országgyűlést.

— Ki áll jót érte, hogy az országgyűlés tárgyalásai nem fognak elfajulni, s hogy három napos hideglelés módjára a tisztelt rendeket nem rázza-e ki a forradalmi láz?

Szirmai arcza kigyulladt.

— A fejemmel állok jót érte.

Ferencz elgondolkozott, de sovány, hosszúkás arcza nem derült fel, sőt mindjobban elsötétedett.

— Kormányrendeletet kellene visszavonni. Tudja-e, mi ez? Nagy dolog. A kormányzati tekintély sirját ásnám meg vele.

— Legnagyobb tekintély, felség, a törvény. Törvény parancsolja az országgyűlés összehívását. A törvény nagyobb ur minden rendeletnél. A nagyobb ur előtt meghajolni nem megalázkodás.

A király felállott. Az ablakhoz ment, ahonét valamikor Napoleon a schönbrunni parkot nézte. Szirmai csak most vette észre, hogy a király abba a szobába tétette be íróasztalát, a hol Napoleon Bécs elfoglalása után lakott.

Minden ugy maradt, ahogy akkor volt. A roccoco-stilü spanyolfal mögött, amelyre mosolygó virágfüzérek és röpkedő amorettek voltak festve, még ott volt az ágy, amelyben feküdt. Kövér,

kurta lábát lefekvéskor az ágy szélén lelógatva, bizonyára diadalmas, büszke gondolatokba merült. A schönbrunni park fái félénken, szinte alázatosan suttogtak a világos, széles ablakok alatt. S Napoleon kevély örömmel gondolt rá, hogy rövid három év alatt másodszor ült be a Habsburgok örökébe...

S hová lett a győzhetetlen kis ember? Hatalma, trónja, hadi dicsősége hová lett?

Ám a Habsburgok visszajöttek. S az a törődött, beteges, zárkozott ember, aki ide, a Napoleon ágya elé hozatta be íróasztalát, méltó képviselője a hatalmas, történelmi családnak, amely mélyen eresztette be gyökerét a népek öntudatába s amely mindig be fog folyni a világ sorsának intézésébe...

Szirmai fejében, míg a király az ablakban állva tépelődött, eddig sohasem érzett világossággal gyuladt ki az a gondolat, hogy a magyar nemzet sorsát össze kell kötni jóban-rosszban e hatalmas család sorsával, s hogy vállvetve kell leküzdeniök a nagy világtörténelmi válságokat... Vállvetve, mindig egymás mellett és sohasem egymás ellen...

Végre Ferencz visszafordult.

— Tegyük föl, hogy összehívjuk az országgyűlést. Mi lesz azután? Mit vár ön e lépéstől?

— Minden jót, felség. A nyugalanság megszünését, a szükséges adók és ujonczok megszavazását, a trón iránt való szeretet és hűség megerősödését, s áldásos reformokat.

A király kinosan fölszisszent, mint a beteg a műtő orvos kése alatt.

— Reformokat? No lássa. Ez az, amitől félek. Minden reform forradalomban végződik. Desinit in piscem mulier formosa

— Nem, felség. A reform fölöslegessé teszi

a forradalmakat. Különben is okos, óvatos és mérsékelt reformokat gondolok. Olyanokat, amelyek a magyar nemzetet kivezetik az ázsiai elmaradottság állapotából. Ha Magyarország vagyonos, művelt és erős lesz, annak felséged örülhet a legjobban, mert a nagyhatalmi állást és a dinasztia érdekeit egy ilyen ország jobban szolgálhatja...

Ferencz fejével bólintott és szeme jóindulattól fénylett.

— Mindez szép. Hanem, mielőtt jobbra vagy balra döntenék, alszom rá egyet. Ez az én kipróbált elvem...

Két ujja hegyét, legmagasabb kegyelme jelül odatartotta Szirmainak, s azután visszament íróasztalához.

A kihallgatásnak vége volt. Szirmai mélyen meghajolt, s mindig háttal az ajtónak kifelé indult. Már közel volt az ajtóhoz, mikor Ferencz visszaszólította.

— Régóta szemmel tartom önt, kedves Szirmai. (Most már nem mondta neki, hogy „fiatal ember“.) Ne csodálkozzék, ha egy szép napon nagy felelősséggel járó állást bizok önre. Elégszer adott nekem felelősség nélkül való tanácsokat. Hadd érezze egyszer, hogy más az: felelősség nélkül, merész, igen merész tanácsokkal állani elő; s más az: e merész tanácsokért viselni minden felelősséget...

Kint tavasz volt. A zöld falak fülkéiből fehér szobrok ragyogtak elő. A glóriett dór ivei alatt selyemruhás udvarhölgyek sétálgattak. A gárdisták aranyos, piros kabátja úgy viritott a kastély előtt, mint pipacsok a buzaföldön. A szökőkutak vize, ötletes elmék játékához hasonlóan, magasra szökelt a napsugaras, tavaszi levegőben.

De Szirmai sötét és gondolkozó volt. Jó-

kedve, gondtalan vidámsága eltűnt. Hosszu léptekkel közeledett fel az a nehéz óra, amikor neki nemcsak a maga, de a mások tanácsaiért is viselnie kellett a felelősség súlyát. Amikor megszűnik a király „tárcza nélkül való“, felelőtlen s így boldog tanácsosa lenni.

A kapunál az őr tisztelgett.

— Hát már ez is tudja?

Pedig dehogy tudta. Nem tudott az semmit. Csak az arczáról látta, hogy gondba van merülve. Ergo: valami nagy urnak kell lenni.

S valóban, néhány nap múlva Szirmai nagyur lett, a magyar kancellária alkancellára.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXVI.

Az 1825-iki országgyűlés.

Az országgyűlést összehívták. Ez a váratlan esemény nagy örömet és lelkesedést keltett Magyarországon. Az alkotmány feje felől elvonultak a fenyegető felhők. Az ég kitisztult.

Annál váratlanabb volt az udvar ez elhatározása, mert az európai helyzet nem kedvezett a szabadság és alkotmányosság ügyének.

A spanyol forradalom üszkét eltaposták. A déli német államok szabadsági mozgalmait lenyűgözték, Lombardiában és Velenczében elevenen befalazták a népakaratot. Oroszország és Németország vaskézrel tartották fönt a rendet otthon és a szent-szövetség kész volt Európa három legnagyobb katonai államának hadierejét mozgósítani minden pillanatban a rendszer védelmére s a népek elnyomására.

Metternich rendszere, hatalmának, fényének delelőjén állott. Ily körülmények között még a hevesebb vérű hazafiak is belátták, hogy az udvart nem külső kényszer bírta rá az alkotmány elismerésére, hanem Ferencz lelkére jótékony befolyások érvényesültek.

Suttogni kezdték, hogy Metternich ellene volt az országgyűlés egybehívásának. Azt tehát nélküle, sőt ellenére hívták össze. Mig ő, éjjeli lidércz mód-

jára, egész Európára ránehezedett, s a nemzetek lélekzetét elszorította, addig Magyarországon az ősi alkotmányt kieresztették börtönéből.

Szidták is Metternichet, mint a bokrot. Gunyvereket terjesztettek róla, s nagyban készültek, hogy az országgyűlésen kiporolják ő exczellenziájának hercegi köpenyegét.

Szerencsére Szirmai résen volt. Ő jobban tudta hevesvérü honfitársainál, hogy aranyhidat kell építeni a futó ellenségnek, s hogy Metternichet nem jó ingerelni. Inkább arra kell törekedni, hogy belényugodják a változhatatlanba, s hogy neheztelés, sértett hiuság, bosszuvágy ne maradjon szivében.

Szirmai bizalmas leveleket irt barátainak, sőt személyesen is lennjárt Pozsonyban az országgyűlés megnyitása előtt. E titkos megbeszélések folytán Niczky azt javasolta, hogy Metternichet, amiért Magyarország iránt annyi rokonszenvvel viseltetik, válasszák meg diszfőrendnek. Legyen ülése és szavazata a főrendiházban. Ez a szokatlan kitüntetés jól fog esni a birodalmi kanczellárnak, de jól fog esni a királynak is. Mert végre is, az oroszánt nem jó ingerelni.

Általában Szirmai szerencsés kézzel szötte király és nemzet között a bizalomnak és szeretetnek szálait.

Az ő tanácsára elhatározta a király, hogy fiatal nejét, Karolina Augusztát, megkoronáztatja. Mint illatos koszoruk között a koporsó, úgy eltűnnek az elnyomatás éveinek sérelmei és szenvedései, a királyné megkoronázásának fénye, közjogi jelentősége ragyogó pompája alatt.

Az országgyűlést, — szeptember 15-én — maga Ferencz nyitotta meg. A trónbeszédet állva, föltett kalppal mondta el. Szeme szórakozottan

révedezett a karok és rendek arczán, nemzeti fényüzésén, daliás pompáján.

Hangját alig hallották, oly erőtlen volt. De a trónbeszéd egyik végső mondata lánggra lobbanította a nemzeti lelkesedést s visszhangzott tőle az egész ország.

Ez a mondat az ország alkotmányára vonatkozott, amelyet Ő Felsége „bölcsh. törvények által mindinkább és mindinkább körül bástyázva“ akar átszarmaztatni utódaira.

E szó leirhatatlan lelkesedést támasztott, mert eltalálta és megelőzte a karok és rendek legtitkosabb, legbensőbb gondolatát.

Az alkotmány ellen intézett nyílt és alattomos támadások megszűnván, az országgyűlés tagjai elejét akarták venni minden későbbi támadásnak. Azzal az eltökélt szándékkal jöttek össze, hogy a magyar alkotmányt erős biztosítékokkal sánczolják körül, hogy megnehezítik, sőt lehetetlenné teszik az alkotmány erődeinek nemcsak bevételeit, de ravasz megkerülését is.

Ez a czél lebegvén szemeik előtt, nagy volt örömük és meglepetésük, mikor az alkotmány „körülbástyázását“ maga a korona kötötte szívkükre, csodálatos ösztönnel találva el legbensőbb gondolatukat.

Ferencz aggodalma eloszlott, látva a rendek lelkesedését. Érezte, hogy a magyarok lelke hárfa, amelynek hurján egy kis jóakarattal és művészi érzékkel gyönyörű dalokat lehet játszani.

Bizalmasai előtt nem titkolta megelégedését. Metternichnek kegyesen bólintott fejével. A főherczeg nádorral kezét szorított. De ragyogó kisérétében hiába kereste azt, akitől a jó tanács eredt, hiába kereste Szirmait.

Szirmai a megyékben utazott. Nem ugyan

álruhában, de teljesen ismeretlenül. Meg akart ismerkedni a megyék állapotával. Színről-színre akart látni mindent. Fényképfölvételeket vett emberekről és viszonyokról, hogy lássa, mire van a nemzetnek legégetőbb szüksége.

Ez útjában nem a hatóságok szemüvegén nézte a népnek baját, hanem ujját a sebekbe mélyeszté.

Faluról-falura járva, mindenütt ugyanazon bajokat találta. A nép szegény, a nemzet milliói nem maguknak élnek, nem öncélú lények, a legnagyobb, országos terheket mégis ők viselik. Tudatlanság, elmaradottság, bizalmatlanság, sötétség mindenütt. Az osztályuralom és osztályállam százféle nyomora!

A bécsi kormányok örökös támadása az alkotmány ellen megtermette átkos gyümölcsét. A nemzeti tevékenység arra az egyetlen feladatra pontosította össze minden erejét, hogy az alkotmány ellen intézett támadásokat visszaverje. S így minden más parlagon hevert. Se vagyonosodásra, se művelődésre, se a nép terheinek enyhítésére, se belső reformokra nem volt ideje és kedve a nemzetnek. Ha ugyan nemzetnek lehet nevezni azt a néhány százezer embert, — a nemességet, — amely a kötelességek és terhek áthárításában mindig nagylelkűbb volt, mint a hatalomnak és a jogoknak megosztásában.

Mig Szirmai a megyéket járta, addig az országgyűlésen az történt, ami fiatal házasoknál a mézeshetek után: a kormány és a rendek összeperlekedtek.

A rendek megnyitották a sérelmek és panaszok zsilipjét. Feliratukban elősorolták, mily támadásokat intézett a kormány az ősi alkotmány ellen. Követelték a királyi biztosok eltávolítását, s mind-

azoknak elejtését, akik a kényuralomnak kész eszközei voltak.

A királyi leirat hangja rideg és kimért volt. Nem tartotta szerencsésnek a beheggedt sebek felszakgatását, s pártját fogta azoknak, akik az uralkodó parancsát hajtották végre. Hü szolgálait a korona senki kedvéért el nem ejti.

Ez a királyi válasz lehütötte a rendek lelkesedését. Ferencz hajthatatlan, atyai abszolutizmusa érzett ki belőle, s a Metternich rendszerének sorvasztó szele. Ha az alkotmány megtámadását javasló gonosz tanácsosokat az uralkodó „hü szolgálknak“ minősíti, akkor hol marad az elégtétel, a visszaretentő példa, a multakkal való szakításnak őszinte szándéka?

Pető Pál s a hozzá hasonló politikusok, akik nem tudtak, de nem is akartak kievezni a hagyományos sérelmi politika vizeiből, jól kizsákmányolták a rendek lehangoltságát. Izgató beszédekkel növelték az elkeseredést, és néhány nap alatt sikerült a tanácskozások nyugodt, előzékeny hangjába belecsöppenteni epéjüket és gyűlöletüket.

Azon a ponton állott a dolog, hogy a szép remények között megnyillott országgyűlés eredmény nélkül oszlik szét.

Szirmai a felső megyékben járt. mikor a történeteket hírül vette. Sietve utazott Bécsbe. S mert akkor már a főherczeg nádor is ily értelmű előterjesztéseket tett a királynak, sikerült rábirni Ferenczet, — ámbár bizalmatlan és haragos volt, s Szirmait tette felelőssé mindenért, — hogy második leiratában nyugtassa meg az ország rendeit.

E leiratban, — amelyet Szirmai fogalmazott, — elismeri a király, hogy az adókivetés és az ujjonczszedés joga egyedül az országgyűlést illeti meg; igéri, hogy a királyi helytartótaná-

csot törvényes hatóságában fenntartja, hogy a megyék egymásközötti levelezésének szabadságát, új törvénnyel kívánja biztosítani. S kijelenti ünnepelesen, hogy el van tökéelve megorvosolni minden sérelmet, amit a rendek feliratukban elébe terjesztenek...

Ez a szerencsés leirat végleg megpecsételte a korona és a nemzet között helyreállott békét. A bizalom és a szeretet mézeshetei újból előről kezdődtek.

Szirmai hiába vonult félre szerényen, a rendek, az országgyűlés összehívását, s az udvar okos engedékenységet az ő érdeméül tudták be. Niczky gróf hangosan hirdette ebbeli meggyőződését mindenfelé, s a szép Elza grófnő fünekfának elmondta, mily nagy befolyása van Szirmainak a magyar ügyek intézésére. Oly hatalom ő, akivel Metternich is kénytelen megalkudni.

Ezek a finom udvari pletykák eljutottak a vármegyékbe is s a nemesség széles rétegeiben elterjedtek és hiteltre találtak. Szirmai nevét szárnyára vette a hír, s a népszerűség, — amelynek lenge szoknyácskája után sohasem szaladgált, — utólérte és fehér karjával forrón átölelte.

Csak egy ember volt, akit az események e fordulata boldogtalanná tett: Pető. Pedig az ő hire is emelkedett. Izgató beszédei híressé tették nevét, s furfangos eszét bámulták mindenfelé. Nem lett volna oka rá, hogy a zöld szemű szörnyeteg, a politikai féltékenység hatalmába kerítse nagyravágyó szívét. S hogy lelánczol: Prometheus módjára, az irigység keselyűi kikezdzék máját.

Elza grófnő éles szemét nem kerülte el Pető Pál kinja. Jót mulatott rajta, s arról gondolkozott, hogy ez országszerte terjedő Szirmaikultuszt mi módon juttassa kitörésre otthon Baranya-

megyében? Csak kedvező alkalomra várt, hogy (mint Niczkynek diadalmasan mondá) borsot törjön — de erős borsot — a baranyavári Danton orra alá.

Az alkalom nem sokáig késett. Az öreg nagyasszony, Szirmai édesanyja, megbetegedett. A fia meglátogatta. Elza grófnő fölbiztatta a férjét, hogy Szirmait, aki az országgyűlés összehívása óta először tette be lábát a szülőföldjére, nagy ünnepséggel fogadják.

A főispán kezébe vette a dolgot, s nemcsak a maga vármegyéjét lármázta tele, de összeharangozta a szomszéd vármegyéket is.

Szirmait ennélfogva utjában egyik meglepetés a másik után érte. Nagy ünnepséggel és nagy szeretettel fogadták mindenfelé. S ami nagyon föltűnt — s amit bécsi ellenségei nem is késtek ellene kihasználni — csaknem királyi pompával.

De Baranyamegye határán volt legmelegebb a fogadtatás. A határfaluban, a főjegyzővel élén, több mint ezer lovas várta. Niczky beültette a négyes fogatába, s megindult a menet, hatalmas porfelleget támasztva. A porfelhőből is kiragyogott a sok selyem, bársony, antik ékszer, lovak csótárja, s a görbe magyar kard.

Pető Pál nem térhetet ki; mint a megye első alispánjának, az üdvözlő beszédet neki kellett elmondani.

Érezte, hogy száz éles szem ügyeli. Elza grófnő csipkés napernyője alól, gunyos tekintetek nyilát lövöldözte felé. Niczky sima, borotvált arczáról, — mint a házeresről tavaszkor a jégcsapok, — befagyott gunymosolyok válnak le... S a felesége, ez a csöndes, hallgatag, némán szenvedő asszony, mintha minden mozdulatával azt mondaná: szégyelje magát, uram. Senkinek,

még fejedelemnek sem szabad ily tartózkodás nélkül elárulni kegyetlen önzését és halálos gyűlöletét. A társadalom minden törvénye tiltja ezt. Ha ön meg meri tenni, hogy ily nyiltan fitogtassa barátságtalan érzését, akkor akár meztelenül járhat a legnépesebb utczákon...

Mindezen tekinteteknek engedve, Pető nem utasította el a megye kívánságát. Baranyavár kapujánál ő állotta el a Szirmai utját, s bár a szokottnál fakóbb arczczal, az alkanczellárt szíves szavakkal, ékes beszéddel üdvözölte. Minden érdemet neki tulajdonított, hogy Metternich szívében fölébressze a hatalmi féltékenység ősi ösztönét. Keze reszketett kardja jaspis-markolatán. S kemény szíve vonaglott, mint a gyík, amelyre fűben vigyázatlanul rátaposnak...

De hazaérve nem tudott uralkodni magán. Letépte magáról dolmányát, kardját a földhöz vágta, ékszereit elszórta, azután öklével beütötte dolgozószobája ablakát, hogy friss levegő tóduljon be rajta, nehogy dühében megfulladjon.

Beáta rányitotta az ajtót. Megállott a küszöbön és hidegen végignézte a dühöngő embert.

— Mit csinál? Ne legyen gyermek...

A harag lobbot vetett Pető Pál szívében. Szeme szikrázott, megfogta a fiatal bánatos asszony csuklóját és szilaj erővel megszorította.

— Gyönyörködni akarsz kinomban te is? Na hát gyönyörködjetek... Nincs mit restelnem, hogy mindenütt utamban áll az a ficzko... Utamba áll ott is, ahol minden jog csak engem illet: a te szívedben és gondolataidban... Te törékeny asszony! Ugy sietnél felé, mint ahogy lesietnek a völgybe a patakok! Bezzeg te megvetéssel nézel le reám erényed fagyasztó magaslatáról, mikor apró hűtlenségeken rajta értél. Pedig bűnös vagy

te is. Vétkeztél gondolatban!... Csak azért nem lettél az övé, mert úgy neveltek, mert ez vagy az a tekintet visszatart. De ha az akarat s a kívánság bünszámba megy: akkor nincs mit egymásnak a szemére vetnünk, te fehér arczu Magdolna!

Beáta kirántotta kezét a vad ember szorításából. E vakmerő támadásra visszatántorodott. Azután előre jött, két lépéssel átlépte a férje küszöbét s az ajtót betette maga után.

— Maga gyáva! Igenis gyáva, mert megszorította a kezemet s mert megsértett... Hogy mi az én gondolatom, ahoz magának semmi köze. Hogy van-e valami vágyam, valami álmom, az örökre az én belső titkom marad. A külső világban tartozom önnek egygyel-mással, s ott maga az erősebb. De lelki világomhoz ön nem férkőzhetik. Ott korlátlanul szabad vagyok. Ott, mint a selyembogár, begubózhatom lelkemet senkitől sem ismert gondolatok fénylő szálaival... Eszerint ön féltékeny? Nem kérdezem, hogy van-e joga rá, mert hiszen a felesége, az áldozata vagyok, s még nem váltunk el... De ha tudni akarja, őszintén megmondom önnek: sajnálom, hogy Szirmaival későn találkoztam. Már az az egy körülmény, hogy ön gyűlöli: elég nekem arra, hogy tiszteljem s becsüljem... Mert az ön gyűlöletét csak a jó és az erényes emberek érdemlik ki...

Pető komoran hallgatta felesége beszédét. Guny, harag, féltékenység, boszuvágy és gyűlölet váltakozva villant át arczán. Minél tovább szólt Beáta, szenvedélye minél jobban elragadta, ő annál inkább leküzdötte fölindulását. Mikor szavait bevégezte, Pető akkor már nyugodt volt, de egész alakja remegett, mint a nemes vérű paripa, amelyet sebes futásában egyetlen, erőszakos rántással megállítanak.

— Tehát beismeri?

— Nem ismerek be semmit.

— Azt mondta, lelki világában ön szabad, mint a madár. S hogy én oda nem férkőzhetem.

— Mi különös van ebben?

— Nincs benne semmi különös. Hanem lássa: az, aki felé önt, virgoncz kis patakot, a nehézkedésnek s az esésnek ellenállhatatlan természetű törvényei vonzzák, — a maga hőse husból és vérből való, halandó ember.

Beáta szeme elsötétült.

— Ölje meg. Ha ugyan hagyja magát...

Pető kaczagott.

— Ölje meg, vagy — úgy-e, az is megeshetik, — ő öljön meg engem. Nem. Élni fog. S élni fog ön is, kedvesem. De egymáséi nem lesznek soha. Egymás után epedve, egymás után sovároghat hadd járjanak egymás mellett, mindig egymás mellett a földi utakon... Egy szalmaszálat fektetek keresztül az ön hálósobája küszöbén. S azt a szalmaszálat egyiküknek sem lesz bátorsága sem fölemelni, sem átlépni soha... Ám a pusztá életén kívül a lelki szeretőjének nem kimélem semmijét. Ha eddig volt okom, ezentul száz okom lesz gyűlölni. Csakhogy óvatosabb leszek. Nem adok alkalmat sem önnek, sem másnak, hogy fölzavart tengerszem módjára hánykolódjam s háborogjak az önök mulattatására... Hideg leszek, számító, óvatos és kifürkészhetetlen. Végtére, a boszunak vannak finomabb formái is. Ugy nézzon rám, hogy sima leszek ezentul, mint a legyalult asztal... Családiasan mindjárt meg is ebédelhetnek rajtam...

Beáta egykedvűen hallgatta az urát. Tiszta, ártatlan tekintetével ránézett, azután könnyedén vállatvonva, kérdezte tőle:

— Bevégezte?

— Be.

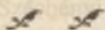
— Vallja be őszintén, hogy ez a beszéd szónoki gyakorlat volt, s hogy ezt elmondja legközelebb... a pozsonyi diétán... Szirmai rávette Ő Felségét, hogy hívja össze az országgyűlést, s így a beszélés művészetének kisebb-nagyobb szelmái, mozgásba jöhetnek újra... Mozogjon hát, uram, bátran tovább, felhasználva a kedvező irányu szeleket... Máskülönben jóéjszakát.

Otthagytá Petőt magában, sóbálványnya válna.

— Mivé lesznek a félénk vadgalambok, — tépelődött magában, — ha megszedülnek az erdő illatától s a tavasz verőfényétől... Ah, ez is megszedült... Jó, hogy idejekorán észrevettem...

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

XXVII.

Idill Mehádián.

Szirmai szakgatást érzett a jobb karjában és a vállában. Orvosa azt mondta, baja hülésből ered. Megfázott, mikor Pető megmentése végett tél derekán utazott le Bécsből Baranyavárra.

Ferencz, akinek jó szive volt, s aki kegyelt embereinek még az egészségi állapotára is vigyázott, sürgette, hogy menjen le néhány hétre Mehádiába. Gyönyörű szeptember van ugyanis.

Az alkanczellár hát utra kelt. Külön postakocsin utazott, a titkárával és két inasával. Utközben a legelső fogadóban lakott, a legdrágább table d'hôte-t ette, busás borralalót osztogatott mindenfelé, az anyjának vett két rőf velencei aranylánczot, s a két heti ut Mehádiáig mégis alig került száz aranyába. Olcsó világ volt még akkor.

Utközben megállott egy-egy napra. Nem pihenés okából, hanem azért, hogy a helyi viszonyokat tanulmányozza. Ismerni akarta az ország minden vidékét, személyes tapasztalatokat gyűjtött mindenfelé.

Végre beértek a Cserna folyó rengetegei közé. Alig akadtak egy-egy községre és jól mivelt szántóföldre. A törökök kiéltek, letaroltak, kiirtottak itt mindent. Nemzedékekre elpusztították ezt a szép országrészt.

Maga Mehádia is nyomoruságos fészek volt abban az időben. Sok volt a fürdővendég, kevés a lakás. Némelyek cigányok módjára, szellős sátrak alatt táboroztak. S még szerencséseknek érezték magukat, hogy nem kellett szabad ég alatt lakni, mint a beduin pusztákon.

A meleg fürdői azonban híresek voltak, legfőkép a Francisci forrás. Kénes vize sok nehéz nyavalyából kigyógyította a siralomvölgyének lakóit.

A híres mehádiai meleg forrásokat a huszas évek orvosai derűre-borura alkalmazták. Minden baj ellen rendelték. Ha valakinek a szeme fájt, vagy ha háromnapos hideglelése volt, ha köszvény kinozta, vagy ha golyót kapott a halandó porhüvelyébe: mindezért Mehádiába kellett menni. Voltak, akik soványító kurának használták. A soványnak, akikbe csak háltni járt a lélek, s akiknek csontja zörgött, azt remélték, hogy meghiznak tőle.

Inni a vizet akkor még nem itták. A magyar ember, ha már inni kellett, inkább bort ivott.

A fürdő maga, — abban az olcsó világban, — méregdrága volt. S pénzéért a vendégnek se kényelemben, se megfelelő lakásban, se tisztaságban és türhető konyhában nem volt része. A legtöbb szobába becsurgott az eső, a falakon zöld penészsvirágok nyiladoztak, s a szennyes, szűk vaczkokon a vendéget megette a bolha. Vagy ha nem ette meg, legalább ébren tartotta. Egész éjjeleken nem tudtak aludni tőle.

A fürdői élet maga unalmas volt. Postát hetenként egyszer kaptak. A napieseményekről aligha voltak jobban tájékozva, mint a hátsóindiai angol helyőrségeken.

Mehádia szűk völgyben feküdt, s így rengeteg sok por volt ott és türhetetlen hőség. A gyönyörű tölgyfaerdők hűvössége, árnyéka, fris-

sesége, csöndje, költészete csábitotta ugyan a harmincz fokos hőségben megpörkölt vendégeket, de ezekben az erdőkben több zsivány rejtőzködött, mint énekes madár. Ami nagyon elvette az emberek kedvét attól, hogy az erdőben sétáljanak.

A közeli falvak népe előzőnlötte reggelenként a fürdőt. A tüzös oláh parasztok oda czipelték minden elhanyagolt sebüket, ragadós kiütésüket.

Orvos nem volt, s így mindenki annyiszor fürdött, ahányszor jól esett. A paraszt nép öt fürdőt is vett naponként. Sokan nyakig benne ültek egész nap a vízben, s úgy elgyengültek, hogy ájultan estek össze, s félholtan huzzák ki őket belőle. Három nap alatt elvégezték a harmincz fürdőt, amit otthon az orvosuk rájuk szabott, vagy az ismerősük rájuk disputált.

Traján császár már ismerte e helyet, s használták az előkelő rómaiak. Csakhogy akkor bizonyára paloták, nyárilakok, szép utcák állottak itt. Márvány vályu hozta le a hegyekről a forrásvizet, s az erdőkben több vad volt, mint zsivány.

Szirmai türhető lakást kapott. Az alkanczellárnak és kíséretének, Bécsből jött rendeletre, a katonai kincstár nagy kőházában tartottak fenn néhány világos, száraz szobát.

Az első nap eltelt valahogy. Ebéd után Szirmai titkárával sétálni indult. A Cserna patak mentében jártak fel és alá. A vízben csak úgy hemzsegett a hal és a rák, a csalitok felett fehér sólymok keringtek. Szirmainak gróf Torgau jutott eszébe, s az a boldog fiatalkor, mikor a szász gróffal sasokra lesett.

Ez az ifjuságára való emlékezés jókedvre hangolta. A titkárnak anyjáról beszélt, aki most

büszke és boldog, s aki a kis ősi házban most is reá gondol...

De kedve hamar elszállt. A folyó partján nyakig a földbe ásott parasztra akadtak. Csak a feje volt ki a földből. Nehezen lélekzett az istenadta, arczán szederjes foltok támadtak.

Eleinte büntényre vagy hatósági önkényre gondolt. Azt hitte, a paraszt boszu áldozata. De mikor ki akarták szabadítani sulyos helyzetéből (az ásó még ott hevert, amivel elföldelték) előjött valahonnan a felesége és a legény fia, s nagy óbégatások között felvilágosították a „mariászát“, hogy a gazdájukat skorpió csipte meg, annak egyetlen jó orvossága van: nyakig be kell ásni a megmart embert, hogy a hideg, nedves föld kiszívja a veszett mérgét.

— Hogy el vagyunk maradva titkár ur, — sóhajtá Szirmai elgondolkozva. — Halálra hütheti magát a szerencsétlen. A kisebb bajért megkockáztatják a sokkal nagyobb bajt. S ezt nevezik gyógyításnak...

A Cserna folyását követve, az erdőhöz értek. Az erdő szélén egy csapat határőrezredbeli katona állott. Ahogy Szirmai bement az erdőbe, a katonaság hozzászegődött kíséretül.

— Mit akarnak ezek a jó emberek?

— Rosz hírű erdők ezek, méltóságos uram. Sok bennük a zsvány.

— Annál jobb. Reménylem, nem fél tőlük titkár ur?

A titkár nevetett, fehér, egészséges foga csakugy ragyogott a jóízű nevetéstől.

— Nekem nincs okom félni. Értem nem kár. De méltágod élete drága. Szedlniczky keze messzire elér. Itt is őrzí méltágodat. Ugy hallottam, Ő felsége személyesen felelőssé tette.

Szirmai összeránczolta homlokát.

— Csak nem képzelik, hogy én katonai fedezet alatt sétálgatok? Magyarország alkanczellárja, — Magyarország földjén! Rendelje vissza a derék cserepárokat és adja oda ezt az aranyat az őrmesternek. Igyanak meg néhány pohár bort az aggódó Szedlniczky egészségére.

Mig a titkára a reábizottakat elvégezte, Szirmai beljebb hatolt az erdőben. Jó negyed óráig ment így, mikor napsütött tisztáson fiatal nőt látott.

Fiatal nő lehetett, mert lenge, fehér mouselin ruhába volt öltözve, s mert ruganyos, friss volt a járása. Kezében könyvet tartott. Ugy elmerült az olvasásban, hogy a férfi közellétét észre sem vette.

A hogy előre ment, a fény és az árnyék váltakozva esett karcsu alakjára. Kalap nem volt a fején, fekete kontya egyetlen arany nyillal volt átszurva.

Szirmai megállott. Ugy gondolta, hogy lépése, az ág zörrenése a magányos nőt megijesztheti, ha az erdőnek, — mint a kikapós asszonymak, — csakugyan oly rossz hire van. Halkan, lábujjhegyen másik ösvényre tért. De a fekete konty, a kedves, fiatal asszonyfej, nagyon érdekelte.

— Kihez hasonlít vajjon? Fehér-e az arcza, mint a Beátáé?

Olyan helyre ért, ahol százados vörös fenyűk illata érzett. Egy mókus, jöttére megriadva, a földről felszökött a fenyőfa törzsére és kétségbeesetten nekiiramodott a szédítő magasságnak. Bozontos farkával a fatörzset csapkodta, s mindig a fa azon oldalán menekült feljebb és feljebb, ahol Szirmai nem láthatta.

— Bizonyosan megijedt volna ő is, a másik kis mókus... Lenge ruháját felfogva bemenekült

volna az erdő sűrűjébe. Utonállónak nézett volna, mint ez a kis vörös mókus vadásznak... Pedig fegyvertelenül járok, kelek. Nincs szivemben szerelmi vágy, s nincs a vállamon puska. Nem akarok vadászni... semmiképen...

Mikor haza felé ment, egy szép kis emeletes házon akadt meg a szeme, a fala fehér volt, a teteje piros, ablakai fénylettek. Az eresze be volt futtatva vadszőlővel.

Nem tudta miért, úgy gondolta, hogy a nő, akit az előbb látott, e házban lakik. Hol is lakhatnék máshol, a nedves, piszkos mehádiai bérházakban?

Annál nagyobb volt a meglepetése, mikor titkára még az nap este megtudta az ismeretlen nevét. Beáta volt.

A tavaszkor baleset érte. Megcsuszott a márványlépcsőn és megütötte a térdecskáját. Ezért kellett Mehádiába jönni három hétre. A térdén egy kis daganat támadt, meg volt támadva a csonthárttyája.

Szirmai sietett hozzá.

— Maga járt az erdőben tegnap?

— Én.

— Fehér ruha volt rajta?

— Ilyen helyen mindig fehérben járok. Pedig, ugy-e, már nem illik hozzám?

— Látja, nem ismertem meg. Igaz, hogy csak a fekete kontyocskáját láttam. Arany nyíllal volt átszurva. Na de ilyent! Semmi sem sugta meg a maga közellétét. Hogy lehet az, hogy nem éreztem meg?

Beáta elpirult.

— Nem vagyok én se szél, se eső, hogy megérezzen.

■ Szirmai nevetett.

— A köszvényemre czéloz? Azt hiszi, hogy én már nem vagyok fogékony, csak a szélre? Magában van itt?

Beáta föltartotta a rózsás növendék-ujját.

— Magam vagyok itt, mint az ujjam... De ha az uram megtudja, hogy maga itt van, rögtön eljön utánam.

Szirmai megütődve nézett rá. Tréfál-e vagy komolyan beszél? De Beáta arcza komoly volt. Ez a vallomás, úgy látszik, kicsuszott a száján. A legügyesebb és legtartózkodóbb asszonynyal is megesik néha.

Petőné is észrevette, hogy végzetes vallomást tett akarata ellenére. Visszatérni erről az utról már nem lehetett, mert Szirmai nem engedte.

— Az én tisztelt barátom tehát féltékeny? S miért fél épen tőlem?

Beáta vállat vont. Enyelgő, tréfás hanggal szerette volna elütni a dolgot, csak hogy ez már nem ment.

— Nem tudom, Szirmai, hiszen maga a tanum, hogy nem adtam okot rá. Magához is olyan voltam, mint máshoz... Ugy-e nem kaczerkodtam magával? Kitüntettem-e, mondja?... De beszéljünk okosabb dologról. Maga tegnap érkezett, nekem meg csak öt napom van hátra... Öt nap sok is, kevés is. Arra elég, hogy kibeszélgessük magunkat; hogy elmondjak magának sok mindent, ami a szívemet nyomja. Ám arra kevés, hogy maga nekem udvaroljon. Annál inkább, mert hiszen az udvarlást még — el sem kezdte.

Szirmai elkomolyodott. Keze idegesen rándult meg.

— Ne tréfáljon ezekkel a dolgokkal, Beáta. Egy férfi szive, az olyan férfi szive, mint én

vagyok, aki sohasem szerettem senkit, nagyon komoly dolog...

Beáta elsápadt.

— Nem értett meg, barátom... Pedig oly egyszerű, oly érthető, oly mindenki által megfejtethető a magamforma asszony... Pető — azt mondják, — nagy ész, még sem tudott soha megérteni... Esze, szenvedélye, akarata meg tudna mozgatni egy világot; de arra képtelen, hogy megértse: egy szál mezei virág kinyílásának vagy hervadásának mik a törvényei? Vannak emberek — az uram ilyen, — akik gondját tudják viselni negyvenezer hold földnek, de egy cserép viola elpusztul a kezük alatt... Ha tudni akarja: az én sorom is ez... Mit mondjak még többet?...

Szirmai elérzékenyült. Megfogta az asszony kezét, az engedte.

— Ne haragudjék rám, hogy kicsikartam magától ezt a nyilatkozatot. De nekem tudnom kellett.

— Most már tudja, hogy nem vagyok boldog asszony, — nos, mi haszna van belőle? Hisz maga nem író, aki alakokat és regénytárgyat keres... Micsoda hasznát veszi hát a vallomásomnak?

Szirmai még mindig a kezét fogta. Férfias, erős, őszinte kézszorítása lecsillapította Beátát, s hangja a szerelmes asszonynak a szívéig hatott.

— Nincs belőle hasznom. Valamint abból sincs, ha felhők közül rám villan a napsugár. De öröömre szolgál... Reményt kelt bennem... Az életet és világot azóta szebbnek látom... Egész férfi áll ön előtt, Beáta. Olyan, aki nem él vissza bizalmával, s az ön helyzetét megnehezíteni nem kívánja... Nem is mondok ma többet ennél. Ez megrohanása volna a maga szívének... Pedig magának időre van szüksége. Időre, hogy magával

és másokkal tisztába jőjön... Magára hagyom, Beáta... Isten megáldja...

Elengedte a Petőné kezét, meghajtotta magát és mielőtt a fiatal asszony visszatartóztathatta volna, kiment az ajtón...

Beáta sóhajtott. Mintha lába gyökeret vert volna, megállott egy helyen. Kiáltani akart utána, de hangja mehtagadta a szolgálatot... Csak a könyei omoltak szakadatlanul. Könnyebb lett a szíve, hogy jól kisirhatta magát...

Késő ősz volt. Petőné fölhasználta az utolsó szép napokat, sokat sétálgatott Mehádia környékén. A hervadó vidék, a bágyadt napfény, a fátyolként szétszakadozó őszi köd, a meg-megujuló szelek, vetkeződni készülő tájnak gyöngéd, kéjes didergése s halk borzongása, — mindez nagyon hozzáillett a lelke hangulatához.

Az elválásnak, a változásnak, az elmulásnak milliónyi részlete folyt le szeme láttára. Előbb megváltozott a fáknek, a hegyeknek, s a levegőnek színe. Mintha sárgaságba esett volna a vidék, a lombokon, a mezőn, a tarlón, a hervadásnak színe látszott, vegyítve égő pirossal. Azzal a lázas piros színnel, amit beteg emberek arczán látunk.

A levelek zaj nélkül hullongtak, költözködő madárcsapatok tűntek el a kéesszürke messzeségben. A Cserna vizén nedves párák lebegtek, s a harmatos bozót — szép könyező madonna arcz módjára, — csak délfelé a napsütésben száradt meg.

Délután három óra volt, s egész nap nem látta Szirmait. Szívét az aggodalom összeszorította. Minden kis zörejre ügyelt. A gyötrő bizonytalanságban azt hitte, feje felett megáll az idő, s a perczek, mint a rák, hátrafelé mennek.

Végre a fürdőhöz vivő uton feltűnt a Szirmai

titkára. Sebesen, szinte futva jött, mindenfelé kémlelte az erdőt. Ahogy meglátta Petőné, köszönt és szóba állott vele.

— A gazdámat keresem.

Petőné ijedten nézett rá.

— Szinét se láttam egész nap. Az istenért, csak nincs baja?

— Délelőtt el volt foglalva. Hivatalos ügyeket intézett. De ebéd után, huszár-karabélyllyal kezében — eltűnt.

Petőné megkönnyebbült.

— Eszerint nem beteg. Mindig elfelejtem, hogy az ilyen nagy urnak temérdek a dolga. A füle se látszik ki belőle. Hanem maga izgatott. Mi van abban nyugtalanító, hogy fegyverrel ment ki Szirmai? Bizonyára sast akar lőni.

— Sast, karabélyllyal? Azzal, nagyságos asszonyom, csak embert lőnek.

— Embert? Mit beszél itt össze-vissza.

— Okom van így beszélni. Tegnap egy jókedvű kompánia mulatott. Magyar urak voltak, akik négyes fogaton jöttek ki a szomszéd falvakból. Este nagyot vigadtak. Az egyik — egy testőr — pisztolyt rántott s belelőtt a függő lámpába. A hölgyek elájultak, a vendégsereg szétszaladt. Ezt nevezik nálunk fürdői életnek...

— Nem értem az összefüggést.

— Mindjárt megérti, ha egy kis türelemmel lesz. Szirmai megszidta őket. A testőr sértve érezte magát és nagy lármát csapott. Ha jól tudom, ki is hívta...

— Kihívta Szirmait? A karabély tehát...

— Jobbnak hiányában, párbajpisztoly. Avval fogja lelőni a testőrt.

— Ő lövi le?

— Mint a verebet... Nem is őt féltem, azt a szerencsétlent. Orvos nincs, elvérzik szegény, mire a fürdőbe beviszik. Csak tudnám, hogy merre mentek. Összeszedtem egy kis puha vásznat, — föláldoztam egy ingemet, — hogy bekötözzem a sebet, amig valahonnan egy feldsert kerithetünk.

Beáta gyámoltalanul nézett a titkárra.

— Hátha Szirmait kell bekötözni?

— Nem azt, kérem. Biztos keze és nyugodt pillantása van. Nagysád fejéről is lelőné az almát. Pedig a világon ez a legdrágább fő az ő szemében.

Mint aki ostobaságot mondott, a titkár elhapta a szót s elpárolgott. Petőné sóbálványnyá válva nézett utána. Azután végigsimitotta homlokát, mintha rossz álmokat akarna elűzni, s ruháját föl se fogva, a sűrűbe rohant.

E pillanatban lövés verte föl az erdő csendjét. Csak egy lövés. Hiába hallgatódzott másik lövés nem esett. A lövés tehát talált. Valaki vérében fekszik, talán már a halállal vívódik. De ki? Melyik a győztes s melyik a véres áldozat?

Mintha minden ereje elhagyná, nem tudott tovább futni. Az ájulás környékezte. Ebben a végzetes pillanatban ketté nyílt a bozót és Szirmai kilépett. Kezében a karabély még füstölgött.

— Meglőtte? — kérdezte tőle Beáta szorongó, csöndes hangon.

Szirmai jókedvűen felelt:

— Meg.

— Meg is halt?

— Hogyne. A titkárom már a tollait tépi.

— Kinek, a testőrnek?

— A sasnak. Husz lépésről lőttem le a szikláról. Már három napja lesek rá.

— Hát a testőrrel mi van?

— Micsoda testőrrel? Ah, vagy azzal? Kép-

zelje: elillant. A segédeit vártam, de ő valószínűleg megtudta, ki vagyok, s félve a király haragjától, jobbnak látta szép szerével elpárologni. Hogy meg lesz ijedve a jámbor, ha ő fog őrt állani a Burgban, mikor kihallgatásra megyek. Láthatja ebből, hogy a 'mi' 'dicsőségünk, hirünk, nevünk nem sokat ér. Hogy ismerne bennünket az ország, ha még a testőr sem ismer? Ez olyan, mintha a maga urát, viczispán létére, nem ismerné meg az őrt álló megyei hajdu...

Beáta a fához támaszkodott. Nem volt jártányi ereje. Csak a szeme élt. Szive, lelke, szügies szenvedélye, szerelmének édes titka: mindez ott volt a tekintetében.

— A titkára megijesztett... Alig tudok a lábamon állani. Ülünk le...

Szirmai egy lapos kőhöz vezette, s leültek egymás mellé. Egyik sem szólt semmit. Ott gubbasztottak a napfényben, amely — a fáknak már nem volt összefüggő árnyéka — mindenfelől behatolt hozzájuk, s a Beáta fekete fején ragyogott.

Szirmai a huszár-karabélyt eldobta a fübe. Az ügyes és tapintatos titkár elvitte másfelé a sast, nehogy beszélgetésüket zavarja.

Vége Beáta megszólalt.

— Holnap utazom. A férjem hazaparancsolt. Annyira neheztel, hogy értem sem jön. Baranya-várig magam teszem meg a hosszú utat.

— Majd elkisérem én...

— Menjen. Csak nem akar még jobban hirbe hozni?

Mélabusan, szerelmesen mosolygott Szirmaira. A férfi még mindig maga elé bámult. Azután föl emelte fejét, s a fiatal asszonynak kezét a két tenyerébe fogta.

— Holnap utazik, s nem akar velem tisztába jönni?

— Mily régen tisztába vagyok. Azóta, mióta egyszer a szüretől, — emlékszik? — együtt haza lovagoltunk...

— Hogy szeretem, avval már talán régóta tisztában van. Nők figyelmét az ilyesmi nem kerüli el. De azt nem tudja, micsoda tervem van magával a jövőre nézve...

— Mi terve lehetne?... Bár maga tetszett nekem a legelső percztől kezdve, sohasem tudta volna meg, ha az uram szeretne. De megcsal. Tetten értem a szeretőjével... Mindennek vége... Házasságunk már csak formai együttélés. Nem kötelez semmire, csak arra, amivel anélkül is tartoznám magamnak, sőt merem mondani magának is: hogy amig nevét viselem, még a gyanu árnyékát se engedjem férközni hitvesi hűségemhez...

— Amig a nevét viseli! Eldobná-e értem a legnagyobb ellenségem nevét? Lerázná-e lánczait, hogy az enyém lehessen?

Beáta hallgatott.

— Nos, miért nem felel? Ha ő magát megcsalta, s ha maga őt nem szereti: miért ne bonthatnák fel házasságukat?

— Nem, Szirmai, azt nem teszem. Ez egyszerű megoldás volna. Hol maradna a bünhődés s a vezeklés azért, hogy oly meggondolatlanul kötöttem le életemet? Férjhez mentem a legelső férfihez, aki figyelemben részesített: anélkül, hogy egész életre szóló szerelemmel szerettem volna?... Meg aztán lássa... Maga dicsőséges pálya küszöbén van. Az udvar sohasem felejtene el magának, hogy elvált asszonyt vett el feleségül.

— Nem ismeri az udvart. Metternichnek sokkal többet néznek elé... Különben is kinek

mi köze az én magánéletemhez?... Ha ebbe is volna beleszólásuk: letenném hivatalomat abban a pillanatban...

Beáta a fejét rázta.

— Lássa, még csak beszélünk róla s már is mily végzetes gondolata támad... Azt mondja, nem értem tenné, nem egy szegény asszonyért, hanem a — maga boldogságáért... Én pedig azt mondom, hogy a nemzet boldogsága előbbrevaló az egyén boldogságánál... S hogy mi lett volna oly kis népből, mint a mienk, ha nem volnánk készek a hazáért bármily áldozatra?

— Mit akar tehát? Mit tanácsol, ha szeret?

— A lemondást. Egyedül a lemondást, barátom. A miért szeretem s amiért szeret: szükséges, hogy erőszakosan vágjuk ketté egymáshoz való viszonyunk összekuszált szálát?... Miért forgassuk fel ezért megszokott életrendünket? Nem elég az, hogy szívem az öné; hogy sokat gondolkozom magáról, hogy egész lelki világom maga körül forog? Hátha sohasem vallottam volna meg, hogy szeretem? Ha örökre titok maradt volna, ami szívemben végbe megy?... Hogy gyöngé voltam, s hogy nem tudtam elzárni titkomat: elég ok arra, hogy daczosan kihívjuk végzetünket, s hogy mesterségesen szaporítsuk az ön küldetésének nehézségeit? Hányszor megy el egymás mellett észrevétlenül férfi és nő, akik egymás szívének hurját megremegtetik? Akik egymásnak vannak teremtvé, — s azt egyikük nem tudja meg soha... Az élet tele van ily félben maradt vagy nem is sejtett szerelmi boldogsággal..... Miért ne legyen a mienk is olyan, avval a különbséggel, hogy mi tisztában vagyunk az egymás érzelmével...

Szirmai csodálkozva hallgatta e nemes sza-

vakat. Határozott természete, hajthatatlan lelke, amely erélyes tettekre volt teremtvé nem fogta föl teljesen, — talán nem is méltányolta eléggé — a Beáta idealizmusát. De szent volt előtte e nőnek tiszta, önzetlen gondolkozása, amelynek megváltoztatását rábizta a jövő eseményeire...

Addig is, amig a nagy természeti erők, a sziv örök szenvedélye segítségére nem jönne a boldogságáért folytatott küzdelemben, úgy találta illőnek, sőt úgy találta férfiasnak, hogy Beáta akarata előtt zugolódás nélkül meghajoljon.

— Mim lesz hát maga nekem?

— Mije leszek? Furcsa kérdés. A bátorsága, hogy pályáján ne lankadjon; az enyhülése, ha kifárad a küzdelemben; a titkos menedéke, ha meghasonlik a világgal és önmagával... Asszony, aki az édesanyja után, legjobban örül minden sikerének, s legjobban bánkódik minden rosszon, ami az életben éri...

Holdvilágos őszi este volt, mikor hazamentek. A holdvilág fénylő, hullámzó selyemfátyolhoz tette hasonlóvá a Cserna vizét, míg a part hosszában sötét, kifürkészhetetlen, sulyos árnyék nehezedett a folyó szélére.

A Cserna halk, örökös mozgásban volt. A holdfénytől megvilágított hullámoknak ez a csodálatos bűvös reszketése átragad a Szirmai szívére is. S nehézzé, elviselhetetlenül nehézzé tette a Beáta lemondási elméletét...

«Lemondani, lemondani,

Könnyü azt, haj — kimondani»...

XXVIII.

Non olet.

Beáta elutazása után Szirmai állami ügyeket intézett, amelyek itt sem hagyták nyugton, s Mehádia rejtett völgyzugában is rátaláltak.

Egyik reggel az udvari futár fontos és riasztó iratot adott át: Metternich levelét. E levélben a herczeg azt írta, nyakrafőre hagyja ott a fürdőt és siessen Bécsbe lóhalálban. Oroszország Konstantinápoly felé akar előnyomulni, habár ez Ausztriára nézve háborunak az oka. Össze kell hívni a magyar országgyűlést, hogy százezer katonát ajánljon föl a háboru czéljaira.

Szirmai a fejét csóválta. Érthetetlen volt előtte a dolog. A szent szövetség hatalmai nagy barátságban éltek Napoleon leveretése óta. Erős érdekek szálai fűzték össze őket. A viszony Ausztria és Oroszország között pedig különösen jó és bensőséges.

Metternich, az Oroszországgal való barátságot, gondos kertész módjára ápolta. Mi történhetett a szinfalak mögött, hogy váratlanul és minden előzmény nélkül, a két szövetséges hatalom farkasszemet néz egymással és fegyveres leszámolásra készül?

De nem sokáig törte a fejét Szirmai e rejtélyen. Nem volt szokása tünődni oly dolgokon,

amiben változtatni nem állott hatalmában. Sietve csomagolt, hogy ebéd után utra keljen.

Délután azután egy másik futár Metternich újabb levelét hozta. E levélben a herczeg értesítette Szirmait, hogy a két hatalom keletkező viszályát sikerült szerencsésen elsimítani.

Mélységes béke: ujra ez a jelszó. Természetes tehát, hogy katonára nincs szükség, s a király ezuttal nem veszi igénybe a magyar nemzet kipróbált áldozatkézségét. Szirmai maradjon tovább is Mehádián. Használja a híres kénforrásokat. Metternich szívéből kívánja, hogy viruló egészségben térjen vissza, de csak — a kura után.

Szirmai még jobban megcsóválta a fejét. Miért volt a nagy vitéz kardcsörgetés, ha most a béke ezüst fuvoláján Metternich epedő dalt fúj Oroszország ablaka alatt? Itt valami nincs rendén. Hogy mi az a valami, majd megtudja Bécsben néhány hét múlva. Mit törje a fejét rajta most, mikor az esze még mindig azon az édes asszonyon jár, aki elment, de aki után — mint zseb-kendőjének, hajának illata, — kedves emlékek maradnak hátra? Tele van velük az egész Cserna völgye.

Tíz nap múlva visszament Bécsbe. Első dolga volt fölkeresni Metternichet. A herczeg igen barátságosan fogadta. Megköszönte, hogy a magyar országgyűlés őt oly ritka kitüntetésben részesítette. Eddig csak a fejedelmek halmozták el rendjelekkel és czimekkel, most egy nemzet. Ezért helyez ő oly sulyt magyar főrendiházi tagságára. Hogy ez a kedves gondolata Szirmainak támadt, abban ő egy pillanatig sem kételkedett.

Egyébként is üdvözölni kell Szirmait az országgyűlés eredményeiért. Ez eredmények meglepők. Ferencz szíve a könnyen lelkesedő magyar

nemzet szíven dobogott. A félreértések köde eloszlott. A vérző sebek begyógyultak.

A forradalmi szellem lába alatt beszakadt a föld. S a császárnak — képzelje csak barátom, — (itt a herczeg nevetve megfenyegette Szimait fehér ujjával) a maguk Corpus Jurisuk a legkedvesebb olvasmánya. Azzal fekszik és azzal ébred. S mind ezt a Szirmai ügyessége tette, aki, politikai értelemben szólva, boszorkánymester.

Viszont Szirmai kifejezte örömét, hogy az ő magyar politikája a mindenható herczeg tetszésével találkozik, és jóindulatu támogatására számíthat. Ez a becses támogatás biztosítja az új magyar politika sikerét.

Jól tudja azt ő, hogy az európai és a kabinetpolitika szédítő csucsáról nézve, a herczeg apró vakondturásnak tartja az ő igénytelen törekvéseit. Hogy ennek daczára figyelemben részesíti, az Szirmait megnyugtatja abban a tekintetben, hogy jó uton jár.

Kölcsönös udvariaskodások után Metternich mintegy véletlenül odavetette, hogy Koháry, a magyar kanczellár súlyos beteg. Szivbaja van, s így élete hajszálon függ. Minden pillanatban bucsut mondhat az árnyékvilágnak, és a magyar kanczelláriának.

Ő — Metternich — talán nem mond új-ságot Szirmainak azzal, hogy Ferencznek e fontos és diszes állásra csak egy jelöltje van: Szirmai Ádám. Talán mondani sem kell, hogy ő a császár e választását szerencsésnek tartja. Nemcsak szerencsésnek: a lehető legszerencsésebbnek — minden tekintetben.

Hanem ez az állás a legmagasabb állás Magyarországon, a nádoron kívül. Ezért van, hogy

Ő Felsége egyengetni akarja a Szirmai utját. Ahogy ő tudja, — s úgy tartja, elég jól tudja, — Szirmait a császár grófságra emeli. A grófi czim adományozása: hivatalos bejelentése a kancellárságának. Nem mintha nem volna méltó az egyszerű nemes, ez állásra a grófi rang nélkül is; hanem inkább a legitimitás és a monarchikus politika magasztos elveinél fogva, amely elvekben Ferencz felnőtt, s amelyeken veszedelmes következmények nélkül magát tul nem teheti.

Szirmai elhült, mikor az uralkodó szándékáról értesült. Vagyoni helyzeténél fogva nem örült a grófi czimnek, sőt elhibázott lépésnek tartotta azt. Ha ez az elhatározás az arisztokrácia megnyugtatóására van szánva, — épen az ellenkező eredményt idézi elő. S magának Szirmainak olyan lesz, mint a Dózsa György tüzes koronája: égetni fogja homlokát.

Mindezen okokat őszintén föltárva, nagyon kérte Metternichet, beszélje le tervéről a magyar királyt. De Metternich finoman mosolygott. Tisztelt barátja mit gondol? Nem ismeri a császárt? Ha valamit elhatározott, annak megmásítására nem veheti őt rá senki. A szive jó, de a feje kőből és vasból való. Nyugodjék bele tisztelt barátja abba, amin változtatni nem áll hatalmában. Visszatartani a felség kegyét nemcsak fekete hálátlanság volna és nagyfoku illetlenség, de egyértelmű volna azzal, hogy kiváló tehetségeit Szirmai nem akarja az ország javára értékesíteni. Akiben a fejedelem és a nemzet bizalma (a „nemzet“ szót Metternich, mindannyiszor leirhatatlan hangsúlylyal és finom kicsinyléssel ejtette ki) oly módon egyesül mint Szirmaiban, — az jó és hasznos szolgálatokat tehet az államnak. S nincs jogában kitérni az elől, hogy az ügyek élére álltassék.

Azt hiszi Szirmai, neki nem teher, hogy ő valamennyi kabinet gyóntatóatyja? Hogy a fejedelmek és államok csak ő rá tekintenek bizalommal? Hogy, mint Midás király a nádasra, rábizzák évtizedek óta a népek összes kényes titkaikat? Hogy ő szabja meg irányát és eszközeit egy egész világrész politikájának, — s Atlaszként vállain hordja a földgolyót, — bizony ez kifárasztja és untatja őt, s tőle nagy egyéni áldozat. . .

A herczeg elsőrangú társalgó lévén, két óra úgy eltelt, hogy Szirmai észre sem vette. E két órai beszélgetésből sok mindent megtudott, amire nem volt kíváncsi, de az Oroszországgal való viszály hirtelen keletkezéséről és még hirtelenebb elmúlásáról nem tudott meg semmit.

Délután eszébe jutott, hogy meglátogatja Elza grófnőt. A grófnő otthon volt s nagyon megörült Szirmainak. Mind a két kezét elébe nyújtotta, s maga mellé ültette.

— Rossz ember, elhanyagolja a régi barátait. . . Amit egyszer magának megjósoltam, ime beteljesült. Mert ugy-e szükségét érezte, hogy meglátogasson?

Szirmai kék szeme mosolygott.

— Valóban szükségét éreztem, grófné.

— A politikában önérzetesen, egy kicsit talán fenhéjázva utasította vissza szolgálatomat. Érezte erejét, nem akart nőre támaszkodni. De most ide jött szépen, hogy elbeszélgessen velem . . . szerelméről.

— Szerelmemről?

— Ne tagadja, se ne titkolja. Az ön és Beáta regénye szívemet nagyon meghatotta. Megindító történet az önöké. S még nincs vége. . . Mikor megtudtam, egy kicsit megfájdult a szívem. Hiszen

volt idő, mikor kínálhattam magamat önnek. Mikor senkinek sem áldoztam volna fel örömeztőbb fiatal, ragyogó asszonyi voltomat... Nem kellett. Ma sem tudom, mi volt az oka: az-e, hogy nem tetszettem, vagy a „morál”. Mert azt mondják, van az is... Hanem ez elmúlt... Azóta tapasztalatokat szereztem a szerelem és az élvezetek művészetében. Még pedig, mondhatom, gazdag tapasztalatokat... De ön, Szirmai, kedven czem ma is. Nem úgy mint régente, hanem más értelemben... Abban az értelemben, hogy barátja az én barátom, és ellensége az én ellenségem... Hogyne érdekelne hát a maga idillje, amelyre oly régóta vártam?...

Szirmai elkomolyodott.

— Az én idillem?... Az nem mulatságos eset, grófnő. Aligha kerül be a bécsi botránykrónikába. Szeretem Beátát. Ám ő a másé... S az „enyém és tied” elvéről szigorú nézeteim vannak!

Elza grófnő szomoru és csöndes lett, mint éjjel az erdő.

— Ettől féltém-én, barátom. Ha nem volnának nemesebbek nálunk, nem volna oly nagy szerencsétlenség, hogy egymásba szerettek. De így, csak szenvedés lesz osztályrészük... A boldogság teljes rózsái helyett a vértanuság tövis koronáját viselik sebzett homlokukon...

Szirmai megfogta a grófnő kezét és udvariasan megcsókolta.

— Mindez meglehet, grófnő. Tudom, és hálás vagyok érte, hogy az ön részvételére számíthatunk. Ez a beszéd azonban szomoru... Ha nincs ellenére, ejtsük el, mint egy pár fekete keztyűt... Valamit szeretnék megtudni öntől.

— Kire vonatkozik az a kérdés?

— Metternichre.

Elza grófnő elfintorította az arcját.

— Róla? Nem jó helyen kereskedik, barátom. A herczeg szakított velem.

— Ah a csapodár!

— Ah a gazember! Képzelse: egy fiatal csodaszép leánynak udvarol s nőül akarja venni.

— Érdekes hymenhir. Engem mégis jobban érdekelne megtudni, mi a valódi oka az orosz-osztrák viszálynak?

Elza grófnő fölkel és az inasnak megrendelte, hozza be a fekete kávé. Azután leült s egy értékes legyezővel legyezte magát. Szőke haja csakugy repkedett. Szép szeme, — mint aki arzenikumot eszik, — ragyogott a kárörömtől.

— Maga nem tudja? A herczeg kanállal eszi a pénzt. Egész vagyonok folynak el kezei alatt. A francia háborúk kártalanítási milliói, a Rotschilddal kötött kölcsönök tiszteletdíjai, a közös börze-ügyletek busás osztalékai, a Gitschinben, Töplitzben, Reichenbergben megvásárolt békék ára: mindez nyomtalanul eltűnt az ő fényűző, könnyelmű, fejedelmi költekezésének feneketlen örvényében.

Szirmai kedvetlen lett.

— Mindezeket a mendemondákat én is ismerem.

— Maga tul udvarias, vagy tul ártatlan, ha ezeket a dolgokat mendemondáknak nevezi. Az is mese, ugy-e, hogy Ferencz korlátlan hitelt nyitott Metternichnek s hogy a herczeg egyetlen sor nyugtája nélkül a titkos kabinet-alap terhére, tíz milliónál nagyobb adósságot csinált?

Szirmai összehuzta a szemöldjét.

— Ez igaz, de mi van ebben? Ezek a nagy, európai politika névtelen kiadásai... Az állam érdekében költötte el ezt a herczeg.

A grófnő ingerülten felelt:

— Na jól van, csak védelmezze ... Áttérek arra, amit kérdezett ... A herczeg ötven ezer aranyat huzott évenként Sándor czártól, „barátságos levelezések” czimén.

— Egy körülményt elfelejtett a grófnő: a felséges ur tudtával és beleegyezésével.

— Nos?... Mit akar ezzel bizonyítani? Azt talán, hogy a herczeg visszautasította egy idegen uralkodó évdíját? Elég az hozzá: Oroszország és Ausztria között a herczeg lángesze, türhető jó viszonyt teremtett. Egész addig...

— Meddig?

— Mig Miklós czár, a Sándor czár utóda, meg nem feledkezett a herczeg évdíjáról. Azóta — ez a két időpont csodálatosan összeesik, — a két állam politikájában ellentétek, surlódások, komoly összeütközések keletkeztek. Sőt a háboru köztük hajszálon függött...

— De miért maradt el a háboru?

A grófnő a földre dobta legyezőjét, úgy hogy összetört.

— Semmi. Az ő ajándéka... Hogy miért maradt el? Valóban nem tudom. Nem vagyok az önök nagy politikájának titkába beavatva. Amit én tudok, az, ön szerint, nincs összefüggésben a háboru fellegének eloszlásával. Miklós czár emlékezőtehetsége megjavult. S barátságos levelezések czimén, a herczeg újra tiszteletdíjat huz az orosz udvartól, még pedig hatvanezer aranyat évenként.

— Grófnő, önből a boszu beszél...

— Csalódik. Száraz tényeket mondtam el. Az aranyaknak különben nincs szaga. A czár aranyainak sincs. A herczeg azt tartja, — s helyesen tartja, — hogy: non olet...

Szirmai vette kalapját és botját, s amily sebesen az udvariasság megsértése nélkül tehette, elpárolgott...

Egyik délelőtt Szirmai, akit Koháry helyett kanczellárnak nevezett ki a király, azzal jött ki a Burgból, hogy a trónörökös nagyon beteg, s még az nap meghal. Izgatottan beszélt a dologról titkárával.

A trónöröklés kérdéseiről sok szó folyt Bécsben. Kávéházakban és vendéglőkben azt beszéltek, hogy Ferdinánd főherczegnek az udvarnál hatalmas ellenségei vannak. Ferencz maga közönyös hozzá. A miniszterek a másodszülötthöz huztak. Maga Metternich pedig egyenesen arra törekszik, hogy az örökösödési rend kijátszásával és megkeverülésével, a másodszülött főherczeg trónörökösnek nyilváníttassék.

Szirmai e kérdésben az első pillanattól fogva Ferdinánd főherczeg pártján állott. A monarchikus elv nevében kívánta, hogy a trónörökös ellen szőtt udvari cselszövények megszűnjenek. S nem titkolta abbeli meggyőződését, hogy Metternichtől, a legitimitás lovagjától, legalább is különös, résztvenni a király elsőszülött fia ellen indított méltatlan hajszában.

Ferencz és a trónörökös között feszült volt a viszony. S ezt a feszültséget ügyes, gonosz kezek még fokozták és élesztették. Maga Ferencz sokkal jobban át volt hatva a legitimitás elvétől, hogysem az öröklési rend megváltoztatására nyíltan törekedett volna. Bizalmasai azonban ismerték az uralkodó ama titkos óhaját, hogy Ferdinánd mondjon le önként öccse javára két nagy birodalom koronájáról.

Metternichnek nem volt más célja, mint-hogy állását megtartsa. Abban az igyekezetében,

hogy hatalma teljességet, nagy befolyását, uralkodója kegyét megtartsa, sokszor alkalmazkodott Ferencz természetéhez. S abban mesterkedett, hogy eltalálja legtitkosabb gondolatát.

Éles, sasszeme, a mely lelkébe látott az embereknek, csakhamar fölfedezte Ferencz rejtett óhaját. Hogy a trónörökös beteges volt, hogy tehát alkalmatlan az állami ügyek vitelére, s a magas állásával járó reprezentálásra, — ez a körülmény elég volt arra, hogy megnyugtassa amugy is könnyen megnyugtatható lelkiismeretét. Avval a finom óvatossággal, amely minden diplomáciai lépését jellemezte, érlelte a dolgot és biztos, erős kézzel vitte megoldása felé.

Szirmai, mihelyt az udvari ármánynak nyomára jött, szokott nyíltságával és határozottságával kelt védelmére a trónörökös ügyének. Nem törődve azzal, hogy Ferencznek titkos reményét kell tönkretennie, előterjesztést tett az uralkodónak. Nyíltan kimondta, hogy Ferencz ellenkezésbe jut legtöbb kormányzati elvével és életének minden törekvésével. S rossz, igen rossz példát ad a népeknek, mikor a legitimitás aranyfonalát a maga kezével szakítja el... Ha felülről elszakítják, elszakíthatják alulról is. Különösen a magyar nemzet fogja rossz néven venni a pragmatika szankció kötéseinek átlukasztását.

Másodszor történt meg Szirmai kanczellársága óta, hogy politikája a Metternich politikájával élesen összeütközött. Ferencz sokáig habozott. Nem döntött sem jobbra, sem balra. Érezte, hogy Metternich álláspontja szívének kedvesebb. De mint mindig, most is józanul ítélte meg a helyzetet. Belátta, hogy Szirmai a törvényt és alkotmányt képviseli e kérdésben. Az igazság tehát az ő részén van.

Épen azért, mert az uralkodó még ingadozott a két álláspont között, s a döntést egyik napról a másikra halogatta, a trónörökös betegségének híre megijesztette Szirmait.

Délután az udvari orvosok tanácskozásra gyűltek össze a Burgban. E tanácskozáson megállapították, hogy közvetlen veszedelem nem fenyegeti a trónörökös életét.

Szirmai döntő lépésre határozta el magát. Baden-Badenbe utazott Metternichhez, s ott írásbeli előterjesztést adott át neki. Ez előterjesztésben a kancellár azt javasolja, hogy a trónörököst meg kell koronázni magyar királynak haladéktalanul. Elejét kell venni ama hireszteléseknek, hogy az udvarnál a trónöröklés rendjének megváltoztatását tervezik. A törvényesség elvének legelső képviselője — a király — nem tűrheti azt el, hogy azzal vádolja a világ: elsőszülött fiának jogaiból való kiforgatásában sántikál. A trónörökös megkoronáztatása egy csapással elnémit minden sutogást és hiresztelést.

A herczeg elolvasta a rövid előterjesztést. Szirmai csak arra kérte őt, hogy azt ne közölje a nádorral, nehogy a dolog időnek előtte kipattanjon.

Metternich megigérte. De mert érdekében állott, hogy a magyar kancellár e kérdésben vereséget szenvedjen, legelső dolga volt a Szirmai iratát, úgy a hogy volt, Budára, a nádor czimére elküldeni.

Másnap Szirmai megtudta, hogy a herczeg megszegte szavát. Sietett Metternichhez és haragos szemrehányást tett neki. Azzal fenyegetődzött, hogy leköszön állásáról. Vagy pedig küldjön el valakit a herczeg, aki bontatlanul foglalja le az iratot, ahol eléri, abban a postahivatalban.

Metternich megszeppent. Annak tudatában, hogy a király egy bizalmas emberével szemben helytelen módon járt el, nem merte felidézni a kancellár-válságot. Hátha a császár Szirmainak ad igazat?

Másrészt, Ferencz tudta nélkül, nem merte lefoglaltatni utközben a nádornak küldött levelet. Nem akarta halálos ellenségévé tenni a nádort, egy befolyásos főherczeget.

Szorultságában jelentést tett Ferencznek. Az uralkodó Szirmai javára döntött. Megbizta, állítsa ki a felhatalmazást a titkára nevére, s küldje el a szóban forgó irat feltartóztatására

Mig Szirmai a szomszéd szobában megírta a fölhatalmazást, a király barátságosan szóba állott Wirknerrel, a kancellár fiatal titkárával. Kérdezte, ebédelt-e már? Mikor megtudta, hogy nem, megparancsolta, hogy sietve hozzanak ebédet neki. Ez a nagy kegy, beavatottak szemében, bizonyitéka volt a Szirmai erős állásának.

Félóra mulva nyolcz lovas udvari kocsin indult utnak Wirkner, Parndorfon át. Minden attól függött, idejében eléri-e a levelet Szirmai meghagyta, hogy a lovakat ne kimélje, s hogy ne riadjon vissza semmi akadálytól kitüzött célja elérésében.

Az udvari lovak közül estére kettő kidőlt, ott hagyták az országúton, mint egy nagy harc nehéz sebesültjeit. Látna az udvari kocsit, a „gyors-paraszt“ mesés árakat követelt azért, hogy a titkárt, — mint mondá, „szelek szárnyán,“ tovább vigye. Wirkner megadta, amit kívánt, ráadásul megígérte, hogy minden kidőlt lovát készpénzben megfizeti, s hogy kamatok kamatjával téríti meg minden kárát, ami emberben, állatban esik.

Ujfalu nevű sváb községben érte el a titkár a postát, Budához közel. Bement Budára, hajnali

álmából fölverte a postaigazgatót, s előmutatta neki a Ferencz által aláírt nyílt parancsot.

A postaigazgató a sárga földig meghajtotta magát és minden gondolkozás nélkül elrendelte a nádornak czimzett irat kiszolgáltatását.

Szirmai egész éjjel nem aludt. Attól félt, Wirkner elkésik s a postát el nem éri. Annál inkább félt attól, hogy előterjesztése a nádor kezébe kerül, mert a nádort a trónörökös barátai közé nem számithatta. Végre vasárnap reggel, bejelentés nélkül betoppant titkára, kezében lobogtatva az elfogott levelet.

A dolog azonban kiszivárgott valahogy.

Az ujságok leírták a Wirkner lóhalálban való utazását. A titokteljes utas, aki alatt udvari lovak dőltek ki, aki udvari kocsiban utazott, s aki repülő hollandi módjára száguldott át annyi mértföldön, figyelmet ébresztett.

A palatinusnak is fülébe ment az eszeveszett utazás hire, nyomoztatta a dolgot és megtudott mindent.

Attól a pillanattól fogva elhidegült Szirmai iránt, sőt ellensége lett. Még pedig félelmes és hatalmas ellensége.

Metternich pedig mosolygott. A „magyar tuskó“, ahogy a kanczellárt bizalmas körben elnevezte, szembe mert szállani az ő mindenható akarátával. Itt volt az ideje, hogy a szárnyai hegyét megnyirbálják.

XXIX.

Hunok harcza.

Szirmai magasra kiemelkedett honfitársai sorából, ami elég ok volt rá, hogy sokan gyűlöljék.

Nemzetének kiváló szolgálatokat tett, Ferencznek föltétlen bizalmát birta; de ez csak egygyel több ok volt arra, hogy megbuktatására törekedjenek.

Mióta ő állott a kanczellária élén, a magyar ügyek vitelére megszűnt minden alkotmányellenes befolyás. A német tanácsosok és Metternich helyett, Ferencz az ő szavára hallgatott egyedül.

Ő világosította föl az uralkodót, hogy Magyarország alkotmányát tiszteletben kell tartani. A 25-iki országgyűlés összehívása az ő érdeme volt. Az ő befolyása okozta, hogy — mint Metternich gunyosan mondá, — a király a Corpus Jurissal feküdt és ébredt, s azontúl, élete végéig hű maradt a magyar alkotmányhoz.

Az osztrák titkos rendőrség beavatkozását a magyar ügyekbe ő törte meg. Szedniczky, a híres rendőrminiszter, nem is bocsátotta meg neki soha, hogy hatalmának napja Magyarországra nézve leáldozott.

A közigazgatásba rendet hozott be és igazságot. Kormányhivatalokba a legjobb hazafiakat

nevezték ki. A protestánsok sérelmeit megörvösolta.

Büszke volt rá, hogy magyar. Bécs, az udvar állásának méltósága, mindez nem gyöngítette meg erős fajszeretetét. Ellenkezőleg: hivatalában, udvari ünnepélyeken, a bécsi társaságban, s uralkodója színe előtt, mindenütt tüntetett nemzeti érzelmeivel. Bécsben amiatt gyűlöltek, de ő ment a maga útján, nem tántorította őt meg sem az ellenszenv, sem a népszerűség.

Ferencz király nagy személyes bizalmát nemzete javára használta ki. De azután kihasználta minden habozás és félelem nélkül, talán olykor kiméletlenül.

Nagy magyar birodalom álmképét varázsolta az uralkodó szeme elé. Magyar hazafiak régi álmát, — mikor hű magyarjai körében, nemzeti dynasztiát alapít, s visszaállítja régi határait Mátyás király birodalmának. Hogy a magyarok földjét újra három tenger mossa.

Ismerve Ferencz félelmét a forradalmi mozgalmaktól. gyökeres reformokba nem ment bele oly mértékben, amint óhajtott volna. Arról azonban teljesen meggyőzte, hogy a magyar nemzet hűségében és dinasztikus érzésében minden körülmények között bizhatik.

Hogy a trónörökös ellen indított cselszövényeknek útját vágta, s rávette Ferenczet, hogy elsőszülött fiát, magyar királylyá még életében koronáztassa meg, hatalmas ellenségekre tett szert.

Ezzel azonban mit sem törődve, magára vállalta, hogy a trónörökös megkoronáztatását és az ujonczok megajánlását, a magyar országgyűlésen minden nehézség nélkül, gyorsan keresztül viszi.

A koronázás napját szeptember 26-ára álla-

pitotta meg, és Metternich így tudatta az örvedes eseményt a külföldi hatalmakkal.

Pető Pál, vetélytársa országgraszoló sikerén elkeseredve, csak kedvező alkalomra várt, hogy boszut álljon Szirmain; hogy magas polczáról letaszítsa, vagy ha az nem megy, legalább érzékenyen megalázza.

Egész télen tervezgetett. De kísérletei egytől egyig kudarczot vallottak. Mindazáltal nem tágitott. Napokig töprenkedett, valami gyorsan ölő politikai méregre áhitozva, amelylyel láb alól eltehetné.

Beáta hetek óta figyelte férjének vulkánikus háborgását, s bár titkolni igyekezett előtte sötét gondját, fekete terveit, szenvedélyes sóvárgását a háboru alkalmá után: a szerelmes asszony a lelkébe látott. Érezte, hogy Szirmai ellen valami készül. Résen volt.

Pető minden kis jelenségre ügyelve megtudott egyet-mást. Megtudta, hogy Niczky, mióta Szirmai grófi czimet kapott, iránta nagyon meghidegedett, sőt azóta nem titkolta ellenséges érzelmeit. Azt, hogy főméltóság lett a kurta nemes fiuból, elviselte, sőt hizelgett magának, hogy része van e szédítő emelkedés előkészítésében. Hanem az, hogy Szirmai rangban hozzá emelkedett, hogy a hivatalnok fia csak oly gróf lett, mint ő: már több volt, mint amennyit elviselhetett.

Azt is látta Pető, hogy a főnemesség körében a kanczellárt gyűlölték, lenézték, kicsinyelték. Az ország első mágnásai tartottak számot e fényes állásra. Sohasem bocsátották meg a „szerencselovag“-nak, a „senki-fiá“-nak, hogy beleült a hatalomnak abba a székébe, amelyben előtte csak nagy, történelmi nevek viselői ültek.

Hogy pedig nemcsak beleült, de hogy az

udvaroknál lévő minden befolyásuk eltörpült az ő roppant befolyása mellett; hogy tehát Ferencz életében le kellett mondaniok a reményről, hogy apró udvari cselszövényeik hálójában megfoghatják és megfojthatják őt: tehetetlenségüknek ez a tudata dühüket ingerelte és ádáz haragjukat csak fokozta.

Az sem volt titok Pető előtt, hogy Szirmai, aki oly előzékeny, oly nyájas, oly szolgálatkész volt a magánál alacsonyabb sorsuak, a kis emberek irányában: a mágnás világ gyűlöletét nem apró tüszurásokkal, hanem hideg lenézéssel, szigorral, sőt olykor nála szokatlan göggel viszonzotta. Amely körülmény nagyon malmára hajtotta a vizet Petőnek, a ki a főrangú világ s a kancellár e meghasonlásának e réseit még tágitani igyekezett.

Az első jó hirt azonban Pető a múlt év őszén kapta. Ekkor értesült róla Niczky révén, akivel most kereste az érintkezést, hogy Szirmai a nádort megsértette, s hogy a nádor, akinek hatáskörét és befolyását különben is nagyon szűk körre szorította a maga kérlelhetetlen erélyével és befolyásával, — azóta nem szívelheti a kancellárt, s kerüli a vele való találkozást.

Mikor tehát hire jutott, hogy a trónörökös megkoronáztatásának időpontját szeptember 26-ára tűzték ki — és a Szirmai egyenes tanácsára, — Pető Pál arcza csak úgy sugárzott a meglepédestől.

Terve készen volt: itt a kedvező alkalom rést ütni a kancellár tekintélyén. Kényszeríteni kell, — a tárgyalások elnyújtásával, — hogy a koronázás napját, a melyet a külföldi hatalmakkal is tudatott már az udvar, be ne tarthassa. Látni fogják ebből, hogy Szirmai nem ura többé a magyar országgyűlésnek; hogy nem bírja ott többé

a maga akaratát nagyobb foku ellentállás felidézése nélkül keresztülvinni.

Mikor Pető kifőzte tervét, a diéta tárgyalásainak mesterséges elhuzását, s így a koronázás napjának elodázását, — madarat lehetett volna fogatni vele szertelen örömében.

Akivel nem birnak külső ellenségei, a nagyhatalmu kancellár ellen meg kellett indítani a *hunok harczát*.

A hunok harczát, a mely oly gyakran megismétlődik a magyarok történelmében. A hunok harczát, amely Mátyás király trónra léptét megelőzte és követte. A hunok harczát, amely még kedvező történelmi pillanatokban is meghiusította, hogy magyar ember üljön a királyi trónra, nemzeti dinasztíát alapítva. A hunok harczát, mely ellenkirályokat támasztott; amely kurucz és labancz táborra osztotta fel egyugyanazon ország édes gyermekeit; amely véres országgyűlést tartott Ónodon és megkötötte a szathmári békét. A hunok harczát, amely kegyetlenül megindult mindenki ellen, aki a maga erejéből valamire vitte; amely annyi polgárháborúnak, annyi belső meghasonlásnak annyi viszálynak lett okozójává. A hunok harczát, amely akkor pusztit leginkább, ha egy kicsit jól megy a dolgunk; a mely városokban, megyékben, falukban, kastélyokban, nemesek portáján, az ország minden zugában és a nemzet minden rétegében egyformán dul, s nemzedékről-nemzedékre szomoruan bizonyítja azt a tételt, amit ellenségeink kárörömmel, a jó hazafiak mélységes bánattal emlegetnek: magyar a magyarnak legnagyobb ellensége.

A hunok harcza tehát megindult Szirmai ellen is. Niczky vállalta magára, hogy e kelle-

metlen hirt megviszi. Nem engedte volna el e „baráti“ szolgálatot senki másnak.

Kényelmes, világos pozsonyi dolgozó szobájában ülve, a kanczellár fontos előterjesztéseket készített.

Sohasem készített még ily gondosan előterjesztést. Minden mondatát, minden kifejezését hosszú megfontolás alá vette. Ezuttal nemcsak tartalmára, hanem az irat külső szépségére is tekintettel volt. Azt akarta, hogy színe, tüze, fénye legyen, mint a napfényben csillogó selyemszővetnek.

A délelőtti órákat felhasználva, jegyzeteiben lapozgatott s régi országgyűlési naplókban keresgélt.

Dél volt, Szirmai még mindig íróasztalánál ült. Száraz, tiszta világosság lepte el a szobát, melyben élesen meglátszott minden kis tárgy rajza. Ebben az átható józan világításban, tiszta fővel mérlegelte a kanczellár az országgyűlés kimeneteletét és következményeit. Érezte, hogy sohasem volt nagyobb szüksége barátai támogatására, mint ez alkalommal.

Erre vonatkozó terveken jártatva az eszét, fel és alá lépdelt a nap teljes fényében. Árnyéka tisztán és élesen lerajzolódott a falra, amint az egyik megvilágított ablaktól a másikig járkált.

A fal, a világos ablakok, a szoba, ahol oly sok gondolat villant meg fejében; a lámpa, mely sokszor virrasztott vele lázas munkákban eltöltött éjszakákon át... mindezek nem sejtették, mi lebeg Szirmai szép terveinek feje felett. Egykedvűen vették, hogy köztük van a fiatal kanczellár, derecsdő hajával, nyílt nézésű, kék szemével, s lelkének határtalan becsületességével és önzetlenségével.

Szirmai lelkesedik, bár nem tudhatja ő sem,

mily sors vár reá. Bármily eszes és bölcs, ő sem lát előre egy lépést sem a bizonytalanság ködében, mely a mai napot elválasztja a holnapi naptól. Ő is, más is — mindannyian emberek — vakon megyünk előre az időben, pedig előttünk, minden órában, nem sejtett események, váratlan szerencsétlenségek fekete seregélyei lepik el a levegőt, a fák ágát, leszállva ránk egyesével, kettesével, néha tömegesen a titokteljes „holnap“ mélységes árnyékából...

Szirmai is, a minden zugában megvilágított szoba tiszta, szőke ragyogásában járva-kelve, nem hallja, nem érzi, mily tömege repked feje fölött a fekete bajoknak, — meglehet már holnap — ellepik fejét, szívét, szerencsáját, élete útját...

A délelőtt munkában telt el. Délután a huszárja benyitott s egy nevet jelentett be, amelylyel ura gondolatban néhány pillanat előtt sokat foglalkozott.

Jobban tette volna pedig, ha pisztolylyal lőtt volna be a szobába, minthogy bejelentette e nevet. S Szirmai is jobban tette volna, ha ahelyett, hogy fénylő tekintettel, vidám mosolylyal, kitárt karokkal sietett elébe, huszárjának megparancsolja, hogy álljon egyenesen útjába annak a mosolygó arczu balvégzetnek, amely a Niczky gróf képében vele született, őseitől öröklött méltósággal, jött be házába.

Niczky biczegett. Nagyon megviselte a nagyvilági élet, de ő nem érezte a rohanó esztendők romboló hatását. Az öltözködésén legalább nem látszott meg. Nyakkendője, ingbodra, nadrága és feltűnő mellénye, mindez még a fiatalosnál is fiatalosabb volt.

A biczegésnek nem tulajdonított valami nagy fontosságot. Semmiképen sem tartotta az öregedés

jelének. A mithológiából vett hasonlattal vigasztalta magát. Plutó is biczegett, mégis szerették az Olympus fiatal istenasszonyai. Miért ne szeretnék őt a modern asszonyok, akik ugysem igen válogatósak?

Erős, angol illatszereket árasztva magából, Niczky leült, szemben Szirmaival. S mint hogy sohasem volt diplomata világéletében, mindjárt kitalálta, miért jött.

— Nem jó hirt hozok, kanczellár ur.

— Mi az?

— Hosszabb vita lesz a diétán.

— Bánom is én. Hadd beszéljék ki magukat a jó urak, ha nekik jól esik. A diéta szóáradatában majd elhelyezem az én vizimalmaimat. Azokban a rendek nekem örölnék.

Niczky előkelő arcza megrándult. Hangja megkeményedett.

— Csakhogy neked határnapod van. Nem lesz koronázás 26-án.

Szirmai kezdte érteni.

— Az igaz, az én határidőm rövid. Pető egymaga kibeszéli, ha kedve tartja. S a diétán sok a Pető-féle szóművész. Egy kis barátságos gonoszindulat kell csak ez éretlen csinhez s az, úgy látom, megvan — Petőnél. De tireátok, reményilem, számíthatok?

Niczky jobb válla idegesen megrándult.

— Ahogy vesszük... Te a mi megkérdésünk nélkül tüztet ki a koronázás határnapját. Erre csak az országgyűlés illetékes. Átlépted hatáskörödet, kanczellár ur, vigyázatlanságod következményét el kell viselned... A magas állásu embereknek főleg — hogy is mondjam, hogy ne sértselek? — ha hirtelen az emelkedésük, sok az ellenségük. Csak természetes, ha a sok sértett hiuság, sértett érdek, összegyűlt keserűség és epe,

nem szalasztja el az első kedvező alkalmat, amikor megmutathatja a foga fehérét.

Szirmai jéghideg büszkeséggel emelte föl fejét. Leírhatatlan kicsinylés volt hangjában, ahogy válaszolt.

— Ah, tehát a fogatok fehérét akarjátok megmutatni. Nem a hazát nézitek: az én csekély személyemet... Erről reátok ismerek... Jó, hát én is üzenek valamit, — mert úgy látom, a szerelmi posta szerepére vállalkoztál. — Azt üzenem Petőnek, azt üzenem a sok sértett hiuságnak, mellőzött érdeknek, összegyűlt keserüségnek és megtelt epezacskónak: a trónörököst megkoronázzuk. Se égszakadás, se földszakadás, se a tárgyalások mesterséges elhúzása, se az országgyűlés ebben engem meg nem gátol.

Fölállott, s egy mély lélegzet után, visszatért arczára és szemébe a mosoly.

— Ez az utolsó szavam ebben a dologban... A grófnőt még nem láttam. Pedig az udvar holnap Bécsből elindul. A követek, katonai meghatalmazottak, udvari méltóságok, főherczeg és főherczegasszonyok s maga Ő Felsége: mind lejön Pozsonyba. A testőrség és a konyhaszerek már megérkeztek. A Felség ebédeket és estélyeket fog adni... Téged az elsőik között hivattalak meg...

Niczký elértette, hogy mint a háboruba induló hunok követének, hamarosan kitette Szirmai a szűrét... Az, hogy hirtelen a feleségét hozta szóba, s udvari ebédeket, udvarias kijelentése volt annak, hogy nem tárgyal velük és nem alkuszik.

Egykedvű veres arcza nem árulta el érzelmeit. Pedig dühös volt, s a megalázás fullánkja beletört a szívébe. Elment...

A szobából rég eltűnt az átható, tiszta vilá-

gosság. A szemközt levő házak mély árnyékot vetettek az ablakra. Alkonyodott.

Szirmai, bár Niczky távozása után órák teltek el, mozdulatlanul állott íróasztalánál és gondolatokba mélyedt.

Az árnyak mind sűrűbben lepték el az utcát és szobája minden szögletét. Eszre sem vette, hogy egészen besötétedett. Nem csöngette be az inast, hogy gyertyákat hozzon. Az alaktalan homályból kihallatszottn egy-egy sóhaja.

Bizonyára arra gondolt, hogy a magyar holló eltér a többtől. Az mindig a másik magyar holló szemét vágja ki.

Tudniillik: ha birja...

Az országgyűlésen szeptember 14-én terjesztették elő a királyi javaslatokat. A rendek csak 18-án kezdtek tárgyalni. Négy nap a Petőék terve részére meg volt nyerve.

Akkor azután fölállott Pető és nagy beszédet mondott. A beszéd, mint mindig, szép volt. Tetszett a követeknek, a karzatnak, az ifjúságnak, s az utcának is. Niczky, aki Pető ékesszólására és bőbeszédűségére czélozva, nem egyszer mondta Szirmainak, hogy akkor volna boldog, ha nem volna nagyobb szóbősége, mint egy vadembernek; ha jelekkel kellene megértetni magát embertársaival; s hogy neki a néma ember az eszményképe, akinek még a beszéde is cselekedet s akinek minden szava munka: ugyanaz a Niczky most tüntetőleg bámulta a Pető szónoklatát s egyik mesterkélt csodálkozásból a másikba esett.

Beszéde végén Pető, az ellenzék nevében azt javasolta, hogy a koronázási hitlevélben vétessék be két új dolog. Mondassék ki, hogy a felség miniszterei, az uralkodónak adott minden tanácsért, minden tényeért, jogilag és egyénileg felelősek. Ez

a francia forradalom eszméinek egyike volt. Mondassék ki továbbá, hogy még a közvetett adókat, például a só árát se lehessen, csak az országgyűlésen megállapítani.

Beszédét végezve Pető helyére ült, fogadva barátai üdvözlését. Fél szeme a Szirmai arczát kémlelte. A kancellár nyugodtan ült helyén. Hol a körmét nézegette, hol a csizmája kecsege-orrát. Bizalmasai hozzásiettek, s azoknak derült kifürkészhetetlen arczczal adott utasításokat a fölmeült indítványnyal szemben.

A többség rövid, de heves vita után elvette a Pető indítványait. A királyi hitlevélnek, a kancellár által javasolt 1792-iki formáját elfogadták, s ez határozatba ment. De kívánták annak világos és parancsoló kijelentését, hogy trónváltás esetén a megkoronázandó új király hat hónapon belül tartozzék összehívni az országgyűlést.

A főrendek táblája hajlandóságot mutatott a karok és rendek e határozataihoz hozzájárulni. Csakhogy akkor mi sem állott volna utjában a trónörökös megkoronázásának.

Pető aznap éjjel tizenkét órakor tanácskozott Niczkyvel. E tanácskozások értelmében másnap fölállott a vörös gróf, aki Pető multkori radikális indítványaiért lelkesedett, mindenki bámulatára, most soknak találta azt a kevesebbet is, amit az alsó tábla elhatározott.

Beszéde ugyan inkább kecske-megegés volt mint szónoklat, de a főrendek felültek neki. Ismerve a gróf bizalmas viszonyát a kancellárhoz (e viszony elhidegüléséről sejtelmük sem volt), Niczky állásfoglalásában a kancellár kezét látták. Nagy többséggel elhatározták tehát, hogy viszon-választ küldenek.

Szirmai Metternichtől jött, mikor a főrendek izenetváltozásnak hírét lelkendezve megvitték neki.

Niczky sakkhuzása sikerült. A lapda már át volt dobva az alsóház kerítésén. Az alsótábla majd újra visszahajítja a főrendek portájára. Szép labdajáték lesz ebből a két tábla között. Szenvedélyes viták törnek ki. S Pető és Niczky egy kis ügyesség mellett könnyű szerrel kibőjtölhetik az ominózus szeptember 26-iki határnapot.

A kanczellár hivei csak most látták a kelepczét, a melyet a Pető boszuja fölállított s amelybe Szirmai vigyázatlanul belement.

Próbálták puhítani Petőt, megostromolták Niczkyt, azután csüggedten, elszomorodva hozták meg a hirt, hogy a kanczellár ellenségei hajthatatlanok.

Szirmai titkára a kezét tördelte, míg végre kétségbeesése feltűnt a kanczellárnak is.

— Mi baja, barátom?

— Még kérdezi kegyelmességed? A trónörököszt nem koronázhatjuk meg kellő időben. Excellenciád ellenségei győztek. A nagyhatalmakat s az udvart felültették. A helyzet kulcsa nincs a mi kezünkben, hanem az átkozott Petőében. Nagy felsülés ez, kérem szeretettel...

Szirmai szeme komoly tűzben égett. Kezével olyan mozdulatokat tett, a mi veszedelmesen hasonlított alkalmatlan szunyogok elhajtásához.

— Csak az a baja, fiacskám? Ne busuljon: a koronázás 26-án meg lesz.

— Akkor kegyelmességed politikai ezermester.

Szirmai mosolygott. Nehány erélyes, rövid lépést tett a szobában, s az ablaknál megállott. Sokáig kinézett. A titkár már azt gondolta, hogy teljesen megfeledkezett róla. Csöndesen ki akart

menni. Az ajtónál volt, mikor a kanczellár szava utjában megállította.

— Ismeri maga azt az ősi szokást, hogy amely napon a koronát a templomból a király lakására viszik, attól számított három napon belül meg kell ejteni a koronázást?

— Ismerem.

— Na lássa, ez az. Ellenségeim mindenre gondoltak, csak erre nem. Ezt kifelejtették a számitásból. Vagy talán azt gondolták, nincs bátorságom előidézni e vis majort, mely halomra dönti az ő terveik kártyavárát? Hanem ebben csalódtak. A szent koronát a templomból, ágyuk dörgése és megfelelő udvari szertartás között, még ma a trónörökös lakására vitetem. Ma van szeptember 23-ika. Mától számított három nap alatt Ferdinándot magyar királylyá koronázzák, akár tetszik Petőéknek, Niczkynek, akár nem. Nézze, már viszik...

A titkár az ablakhoz rohant. Huszonegy ágyulövés reszkettette meg a szűk pozsonyi utcákat. Láta a koronaörök ezüst sisakját; fénylő alabárdját. Testörök, udvari méltóságok, papok kísérték a menetet. S látta biborbársony párnán a szent koronát félretört keresztjével, remek foglalatú drágaköveivel. A szent koronát, amelyet már oly sok magyar királynak tettek föl homlokára, amelynek árnyékában az uralkodót, egy alkotmányos nemzet hűsége, szeretete és halálraszánt vitézsége óvja és környezi...

A menet lassan, méltóságosan vonult el, mint valami álomkép... A titkár fölkiáltott meglepetésében és örömeiben.

— Erre senki sem gondolt. A gróf ur e bátor elhatározása nemcsak ellenségeit lepi meg, de barátait is.

A korona átvételének hire a kanczellár ellen-

ségeit megdermesztette. Pető fogcsikorgatva ismerte be, hogy a játszmát megint elvesztette. Niczky a vállát vont.

— Ja Danton, mit gondolt maga? Azt hitte, Szirmai minden védelem nélkül megadja magát? A haditervet ön főzte ki. Ön vallott vele szégyent. Papiroson — mint a haditervek á talában — szépen ki volt eszelve minden. De az ellenség nem papiros numerus. Élő valóság. Nem azt hiszi, amit neki előirunk. S rendesen nem ott bukkan föl, ahol mi fogadására egész haderőnket lesbe állítottuk...

A kancellár erős föllépése hatalmas benyomást tett a rendekre. Az országgyűlés állandónak jelentette ki az üléseit. Még az nap este létrejött a két ház között a megállapodás, 24-én a határozatokat Szirmai a királynak bemutatta s még az nap délután megjött a legfelsőbb jóváhagyás.

A koronázásnak semmi sem állott útjában. De megnyiltak az egek csatornái, s ami halálos ellenségeinek nem sikerült, azok szépen elmosták a kancellár nevezetes terminusát.

Ferdinándot két nap múlva — 28-án — koronázták meg magyar királynak.

Szirmai hatalma és dicsősége délpontján állott. A király mindent elkövetett, hogy kedves emberét a nádorral kibékitse. Mielőtt elutazott volna Bécsbe, egy időben magához hívatta a kettőt. A nádor, királyi rokona kedvéért, látszólag meg is bocsátott és kezet szorított a kancellárral; de szíve tele volt idegenkedéssel, a mit Szirmai legujabb sikere — amelylyel a cselszövények hálóját egy erélyes kardcsapással ketté vágta, — nem hogy csökkent, sőt titokban nagyobbra növelte...

Az ujonczok megajánlásánál Pető újra elülről kezdte mesterkedését.

De kinos meglepetésére, az ellenzék egyik

legtüzesebb kiválósága emelt szót az ujonczok sürgős megajánlása mellett oly indokolással, hogy „a legrosszabb kormánytól sem lehet megtagadni a haza védelmének eszközeit, válságos időkben.”

— Meg van véve a gazember, — dühöngött magában Pető, s gyűlölködő álmodozással nézte a kanczellárt, ahogy a karzaton ülő Beátának, szivig-ható, borus mosollyal köszönt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXX.

Istenek alkonya.

Hideg eső veri Pozsony város kövezetét.

Pető Pál ma szokatlanul későn kelt föl. Csengetésére zöld huszár jön be, hogy az öltözködésnél segítségére legyen.

A nagy viczispánnak rossz kedve van. Valami közalgó szerencsétlenség függ a feje fölött, amely úgy át fogja hűteni szívét, mint a földet a hideg eső. Vagy talán rosszul aludt, ami a nagy és kis emberekkel könnyen megesik.

Az ebédlőben leül. Máskor fölvidul a hófehér asztalterítő, a metszett, karcsu poharak, a bágyadt fényű ezüstneműek társaságában. De most kedvtelen, sőt mogorva.

A felesége még nem jött le. Egyáltalán az utóbbi időben ritkán reggelizett és ebédelt a férje társaságában. Csak a világ előtt voltak már férj és feleség. Otthon a jól elzárt, kényelmes, fényűző szobákban Beáta kerülte az urát, s mind idegenebb volt hozzá.

Ma különben olyan fanyar kedvben volt Pető, hogy nem bánta, ha magára hagyják.

Szórakozottan vett a kezébe egy német lapot, amelytől a censura megvonta a postai szállítást, de amely ügyesen kikerülte a hatóságok szemét, igen

sok magyar ember ázához járt. Csak szokásból, gépiesen olvasta, de az esze máshol járt.

Egyszerre, — mintha lobbót vetett volna az egész lap, — az izzó betűk össze-vissza égették szivét. A külföldi ujságból kellett megtudnia, hogy a fekete angyal, a cholera, átugrotta a katonai kordont és hol itt, hol ott üti föl a fejét Magyarország és Ausztria városaiban. Pető a félelemtől elsápadt mint akármelyik közönséges halandó. Bátor, elszánt ember volt különben, de a ragályos betegségtől irtózott. Gyermekekorában azt jósolta egy cigányasszony, hogy kolerában hal meg...

Egyike volt azoknak, akik a katonai kordon felállítását sürgették. Nyilván azt hitte, hogy a fekete rémet is rendőri felügyelet alá lehet helyezni, hogy utlevél nélkül ő sem lépheti át az ország határait.

S most mégis itt van. Eszébe jutott a jóslat... Félóráig mozdulatlanul, sápadtan nézett ki az ablakon, mintha a hideg esőtől, a ködös, hideg időtől kérne tanácsot.

Az eső állhatatosan, egykedvűen verte a kövezetet. Bőrig ázott járókelők áldották magukban a soha ki nem fáradó felhőket, amelyeknek szürke mélységében némi rozsdás pirosság tünedezett föl.

Sokan talán látták is az ablaküvegen át a halvány arczot. Oly ember arczát, akinek szürke most a világ, s akinek élete felhőben — mint az égbolton — talán már ott lappang egy kis rőt fény: a közelgő alkonyat jele.

Pető sokáig nézte az esőt. Egyik csepp olyan, mint a másik. Milliónyi esőcsepp egyforma, mint ahogy egyforma milló ember, ha nem is arczban, de örömben és fájdalomban. Hány ember van még Pető Pálon kívül, akit ebben a hideg, nedves, kö-

dös időben, halálos rettegés fog el a kolera fel-
léptének hírére...

Odakint még folyton esett. Pető fájdalmas
tépelőzéséből felriadva, kávéját gépiesen a szájá-
hoz vitte. Mig ő töprenkedett, a kávé kihűlt. Össze-
borzadt, ahogy a hideg folyadék ajkát érintette.
A halálra, a holt emberre emlékeztette őt ez a
hidegség. Oly emberre, akit egy pillanattal előbb
még az élet melegsége járt át.

Beátát szerette volna látni. A becsengetett
huszár azt mondta, kikocsizott.

— Kikocsizott, ebben a gyalázatos, rossz
időben?

Rászorult volna most a neje vigasztalására.
E pillanatban erősen érezte egy tiszta, odaadó
asszonyi szívnek a hiányát. Ő maga volt az oka,
ha a felesége szive elfordult tőle.

Hátha neje is megcsalja őt, a hogy ő meg-
csalta a szép, fiatal asszonyt? Hová kocsizott ilyen
korán s ilyen csunya időben? Nincs-e kedvese,
akivel titokban összejön?... A kanczellár most
Pozsonyban van... Holnap akar elutazni... Hátha
találkozásra ment Beáta, titkos szerelemtől tele
szívvel, mint ahogy tele van éjjeli harmattal a
virágok kelyhe?... Ha nejének is volna puha,
rejtett szerelmi fészke, mint amilyen neki volt,
ahol a rézhaju Ormai Piroskát rejtegette?

Ez a gondolat nagyon meggyötörte.

Kezét ökölbe szorítva, eszes képéből kikelve
járt-kelt szobáiban.

— Hanyatlom, erősen hanyatlom, — mor-
mogá keserűen, megállva egyik ablaknál, ahonnan
végig láthatott az utcán. Gyermekek érzések
kinoznak. Gyanakszom, mint a nyárspolgár, ha
ablaka alatt megcsendül a huszártisztek sarkan-
tyuja, s fiatal felesége kinyitja az ablakot...

Nem, ennyire még nem vagyok. Pokolba az érzelgős hangulattal, pokolba a féltékenységgel!... A feleségemnek van rá ezer oka, hogy hűtlen férjnek tartson, s rossz élet van közöttünk emiatt. ...Szép fiatal asszony ő, olyan a szive, mint a forrásban levő must. Csoda-e, ha megtetszenék neki valaki? Ha azt az utat követné, amelyet én mutattam meg neki? Helyes, de mi köze ennek a féltékenységhöz? ... Miért gyanakodjam? Miért gyötörjenek szívemésztő kételyek? Miért kinozzam magam föltevésekkel?...

Ide tények kellene. Ha hűtlensége kézzelfogható, megtapintható valóság, s nem beteges agyrém: akkor még mindig elég idő marad megboszulni magam. Nekem nincs időm, hangulatokkal és kedélyhullámmal törődni. Tiszta, száraz, kegyetlen világosság kell nekem, nem az árnyak és a fénynek változó, homályos játéka a faleveleken...

Ahogy így tűnődött, Beáta megjött. A zárt hintó begördült a kapun, néhány pillanat múlva Beáta lépett be, fénylő tekintettel, jókedvűen, szépségének teljességében. Ahogy könnyű, ruganyos léptekkel végigment a szobán, szomorúság nélkül, sőt vidáman nézegetve a szürke, hideg esőt, Pető Pál szive elszorult és kételyei megújultak.

Hiába tiltakozott ellene, ő bizony kézzelfogható valóság nélkül is ébredezni érte szívében a féltékenységet. Neje ragyogó szeméből, vigságából, a hajába tűzött rózsából, egész szerelmi történetet alkotott képzelete.

Most érezte életében először a vágyat, embertársának a legtitkosabb gondolatában olvashatni. Ha ő most beláthatna a keskeny, sima homlok mögé: vajjon mit látna ott? Ahogy meglátni a női szem tükörében egy fának, háznak, szélfuvott

ágnak piczinyke rajzát: miért nem látni meg a férfi képét, akiért eped? A homályos szoba képét, ahol édes szenvedélylyel összejöttek? A bűn képét, amely, ha már elkövették, nem hagy más nyomot maga után, mint egy kis ragyogást a szemben, s egy parányi bágyadt mosolyt, a csóktól elborított szájacská szögletében?...

Érezte, hogyha el nem megy hazulról, dühét, elkeseredését, okatlan gyanuját, nem lesz képes elfojtani. . .

Az eső még mindig esett, lassan, unalmasan, örökké. Dél felé járt az idő, ő nem evett semmit reggel óta, mikor a kihült kávé a halált juttatta eszébe. A halál csak kihülés. . . Megéhezett. Ormai Piroska jutott eszébe, akit már egy hete nem látott, s akinél jól lehet ebédelni. Megparancsolta, hogy fogjanak.

Mióta Beáta az erdei lakban meglepte őket, azóta Pető Pozsonyban, a külvárosban bérelt lakást Piroskának. Csöndes, a világtól elfalazott utcza volt az, ahol Piroska lakott.

A leányt betegen, ágyban találta. Megijedt, mikor ránézett. A szép kis vörös leány megsoványodott, szeme lázasan csillogott, hangja rekedt, tompa volt, mint a katonák gyászposztóval bevont dobja.

— Mi bajod? — kérdezte és leült ágyához.

— Régen nem voltál itt, — felelé a leány szemrehányó hangon. — Több egy heténél, hogy nem láttalak. Ti férfiak egyformák vagytok valamennyien; elhanyagoltok, mihelyt biztok bennünk. De én nem várom be, míg megunsz és eldobsz magadtól! Vedd tudomásul, hogy szakítok veled. . .

Pető csittította a leányt. Rézvörös haját végig simította.

— Sok dolgom volt. . . Államügyek. . .

Kedvtelenül, szakgatottan beszélt, egész valóján a kimerültség feltűnő jelével.

Piroska nyugtalanul mozgott az illatos, hófehér párnák között.

— A te államügyeidtől meg is halhatna az ember...

Pető erősen szürkülő bajuszát huzogatva, komoran a leányra nézett.

— A halál nem is oly rossz, s jobb ha előbb jön, mintha később... Sötétbe való ugrásnak nevezik némelyek, s félnek tőle, mert nem tudják: mi vár reájuk a fekete kapun túl... Nem a halál irtózatoss nekik, hanem az, ami utána jön... A szél megszűnése, a nap lenyugvása, a gyümölcs lehullása, a harmat fölszikkadása, a lecsillapított szomjuság, a kielégített öröm: hisz ez mind halál. Mert mindez elmulás.

— Mégis félsz a haláltól, Pető...

Pető összerázkódott, mintha hideg vízzel öntenék végig; de Piroska nem ügyelt rá, tovább folytatta beszédét.

— Ne beszéljünk a halálról... Mikor a szeretőd lettem, kivántam a halált... De most. Óh, mikor olyan szép az élet, mikor olyan vagyok, mint egy virágbaborult fiatal fa, amelynek minden ága verőfényben fürdik, — most nem szeretnék elpusztulni.

Pető mélabusan kérdezte:

— Hát boldog vagy, kis bolond madaram?... Ez hizelgő vallomás.

Piroska bágyadtan, kifáradva feküdt egy darabig. Csak a szemével intett „nem“-et. Végre szóhoz jutott.

— Veled szakítok, barátom. Elhatározott dolog ez, és sem kérésedre, sem fenyegetésedre nem változtatom meg szándékomat.

— Egyelőre se nem kértelek, se nem fenyegettelek, — mondá Pető fellobbanó büszkeséggel. — Ha szakítani akarsz velem, én nem marasztallak... Ugy sem győzöm már teljesíteni költséges rigolyáidat. Bizalmasan elmondhatom, — bár nem illik az ilyesmi és nem szokás, — hogy sok pénzembe kerültél. Ha te mindezt tudva, sülyedő hajónak tartasz, amelyet tanácsos nyakrafőre elhagyni: menj isten hírével...

A leány csodálkozva hallgatta Pető keserű beszédét. Ilyennek szerette őt, mikor levetette magáról az elegáns, egykedvű világfi álarczát s annak mutatkozott be, a mi volt: szilaj, szenvedélyes, vad férfinék, akit indulata minden pillanatban elragad...

— Beszéljünk okosan, barátom. Lehet, hogy tulságosan megkoppasztottalak. De mit akarsz, nem voltunk-e méltók egymáshoz? Nem fosztottad-e ki te is szívemet? Nem tépted-e teli marokkal ifjuságom virágait? Nem a tied voltam-e — szerelem nélkül? Az én kifosztott szívem s a te kifosztott zsebed vethetnek-e valamit egymás szemére?

Oly gunyosan és keserűen nevetett, hogy Pető végre megdermedt tőle. Szelidebb hangon szólott hozzá.

— Ne izgasd föl magad. Ne beszéljünk fosztogatásról, hiszen én akaratoddal tettelek szépséges szeretőmmé s te az én beleegyezésemmel költötted el pénzemet...

Piroska föltámaszkodott a félkönyökére.

— Nem vitatkozom veled, hiszen te a szavak nagy mestere vagy. Jó, hát szerettél s e szerelem nevében tetted tönkre fiatal életemet. De én oly tisztán belelátok szívembe, mintha napsütött

folyóvíz volna: én nem szerettelek soha. Szerelem nélkül lettem a tied. Irtóztató...

Kezével elfedte lángoló arcját.

— Csodálatos, — mondá Pető boszusan, — hogy csak most jössz rá erre.

— Oh, — felelé a leány leirhatatlan mosolylyal, — későn jöttem rá, mert csak egy hét óta tudom igazán, mi a szerelem.

— Még az enyém vagy, nincs jogod ilyen vallomást tenni, — mondá Pető, kitörő haraggal.

— Egy hét óta a másé vagyok, uram, — szolt a leány diadalmas mosolylyal, először hagyva föl a bizalmas tegezéssel.

— Beismered?

— Miért ne?

Oly kihívó hangon, a régi hetykeség oly teljességével mondta ezt, hogy Pető indulatosan szoritotta ökölbe kezét.

— Csak semmi heveskedés, barátom. A tragédiákat ki nem állhatom... Közöttünk nem járja az ilyesmi.

— Azt mondja, hogy soha sem szeretett, — mondá Pető, leküzdve fölindulását, s akaratlanul magázva a leányt ő is, — de hát miért lett akkor az enyém?

Ormai Piroska vállat vont.

— Hja, ha azt én tudnám, miért választottam ki annyi férfi közül, akik a czipőm sarka után futkostak? S ha egyáltalán tudnám, miért nem vártam meg nyugodtan, mint a becsületes lányok, azt a boldog időt, mikor az, aki meghódít, megkéri kezemet? Ezek titokteljes, megfoghatatlan dolog, barátom. Az élet tele van ilyen bolondságokkal. Mert a legnagyobb bolondság szerelem nélkül tönkre tenni magunkat...

Pető mogorván, gőgösen, vérig sértve hall-

gatta e megalázó vallomást. Hiuságát csontig sebezte e beszéd mindenik szava. De uralkodott magán Gunyos volt, s enyelgő hang alá rejtette — mint a diéta vitáiban is akárhányszor, — féktelen indulatát.

— Köszönöm a szives kalauzolást, szivének utvesztőjében. Lámpácskájával bevilágította a homályos zugokat; most már látok. Szakitási szándékát komolyan veszem. Mert ha nem akarna elválni tőlem, nem avatott volna be legbensőbb titkaiba... Sajnálom az aranyos napokat, — benső viszonyunk fojtó melegségű, édes napjait — nem azért, hogy elmultak, hanem azért, mert nem jönnek vissza többé soha...

Fölállott s keztyűjét kezdte huzni, mint aki menni készül.

Ormai Piroska kinos jelenetet, lángoló haragot, féktelen dühösséget várt. Ez a nyugodt, kifogástalan nagyuri elválás meglepte.

Kérte, hogy üljön le, egészen közel hozzá az ágya szélére. Azután lázas, fáradt arcát a Pető erős kezére fektette, mintegy megköszönve a sok jót, (az ékszereket, ruhákat, fogatot, nagyuri fényüzéssel fölszerelt lakást), amivel e kéz elhalmozta.

— Hálátlannak látszom, de nem tehetek róla. Ha megígéri, hogy nem lesz indulatos, ha szépen végighallgat, meggyónok mindent, mintha testvérem volna...

Pető szeszélyes lelkében egyike villant meg azoknak a váratlan ötleteknek, amelyekkel oly sokszor lepte meg barátait és ellenségeit. Leült a leány ágyára, arcza valami csöndes biztató mosolyban olvadt föl.

— Beszéljen bátran, kis madaram. Ugy be-

széljen, mintha bátyja volnék... Figyelek, csak kezdje...

Ormai Piroska hosszú vallomásba kezdett. Halkan, töredeztve beszélt. Petőnek nehezére esett minden szavát figyelemmel kísérni.

— Bennünk, bukott nőkben, — mint az égről lefutó csillagnak utófénye, — a tiszta, ideális szerelemnek sovárgó gondolata él. Oly fogékonyak vagyunk szüzsies tiszta szerelemre, mint azon szerencsés leánytársaink, akik, míg mi porban, szennyben siklunk le a lejtő legaljára, ott maradnak a hajnalfénytől ellepett, derült magaslatokon...

Ő, aki szerelmet ébresztett bennem, szelid, bánatos arcú, huszonkét éves orvosnövendék. Hogy hol ismerkedtünk meg; miként hatott rám félénksége és tartózkodása; mint néztem el abban az időben órákig a csillagos eget: ezek csekély dolgok s magát, Pető, nem érdeklik.

Azzal se untatom, — bár igen kedves dolog, micsoda nagy bátorítás kellett hozzá, míg annyira tudtam vinni, hogy megcsókolja — a kis ujjam hegyét.

Ugy-e, kinevet érte, mert hiszen égő, érzéki csókok tüzes záporával borította el ajkaimat? Pedig, lássa, önnek minden csókja nem ért föl azzal az egygyel, amelyet itt, a kisujjam hegyén viselek. A maga csókjai ártatlan vizcsöppek az övéhez képest, amely égeti a bőrömet, mintha izzó arany csöppent volna rá.

Aztán, öreg barátom, látott ön engem valaha pirulni? Soha. Még akkor sem pirultam el, mikor felesége az erdei lakban reánk nyitott... Lássa, ő pirulni is megtanított. Zavarba jövök és elpirulok, valahányszor, — mikor vele sétálok, — régi ismerőssel találkozom...

A multkor emiatt összetűztünk. Neki rosszul esett, hogy más férfiak láttára elveresedem, mint a főtt rák. Egész értekezést irt hozzám ez alkalommal. Oly komolyan fogta föl a dolgot, mintha egész életünkre kiható kérdésről volna szó. Hallgassa csak, mit irt a többek között?...

Piroska elővett a feje alól egy gyűrött papírlapot s ezt olvasta le róla:

„Mikor ön, kisasszony, egyik-másik ismerőse láttára elpirul, nagy aggodalmat ébreszt bennem, mert a pirulást a világ a szív beszédének tartja... Pirulása azt jelenti, hogy szíve az enyém, de valamivel a világnak is tartozik... Az lesz ezentul czélom, hogy többet szórakozzék.”

Piroska, amint e mondatokat felolvasta, kaczagott és sirt, s felkiáltásokkal kísérte őket.

„Ne higgye, hogy azért tanácsolom ezt, mert ha önnek több szabadságot engedek, azzal magának is több szabadságot biztosítok.” (Érti e mondatban rejlő ártatlan fenyegetést? Neki is több szabadsága lesz... Nemde elragadó?)

„Én már beteltem a világgal. Ismerem, mily méltatlan arra, hogy szerelmünknek csak az árnyékát is odaadjuk mindazért, amivel a világ bennünket kecsegtet. Nekem már volt dolgom emberekkel. Belátok romlott szívük fenekéig...” (Mit szól ehhez a zöld világfájdalomhoz? Ehez az édes affektációhoz, olyan ember részéről, aki a világot és az életet nem ismeri?...)

„Sorsom az ön kezében van letéve. (Az én kezembe, az ő tiszta, fiatal életének sorsa!) Öntől függ, hogy azt mondják rolam: boldog volt. Vagy azt, hogy nagy dolgokat akart véghez vinni; tudmánya, művei és gyógyításai túlélik őt, de ő maga boldogtalan volt szegény, mert senki sem sze-

rette... Mert önön kívül, édes kisasszony, (Nem pompás ez a régi divatu megszólítás?) mindenki más: senki"...

Bevégezte az olvasást, s a gyűrött papírlapot, mint valami nagy kincset, a vánkosa alá rejté.

Az olvasás Piroskát kifárasztotta. Nehezen lélegzett; de összeszedte magát mégis.

— Csak még egy perczig, kedves barátom. El akarok önnek mondani mindent... Az én kis orvosom is olyan, mint maguk, többi férfiak. Rossz ember. A szelid, gyöngéd levelek után szenvedélyes, követelő levelek következtek... Olyanok voltak e levelek, mintha kénköbe volnának mártva. Ugy irt ez az én édes kamaszom, mintha kitanult csábító volna... Leirta álmait, amelyek mind abban végződtek, hogy ő karjai között tartott... Egyszer, — azt írta — valami rosszul világított kupéban utaztunk, s egy lélek sem volt ott rajtunk kívül... Aztán könnyörgésre, duzzogásra, fenyegetésre fogta a dolgot. Néhány napig kiállottam, hogy nem jön el hozzám... Az ötödik nap, mikor a nyugalanság majd megölt, egyetlen szót irtam neki: „Várlak“... Eljött, itt maradt reggelig... Mikor lekisértem, mezitláb mentem végig a hideg márvány folyosón... Sokáig nem tudtam tőle elválni, dideregve jöttem vissza, meghültem... S ő mily megelégedett s boldog azóta... Még a szeme is jobban ragyog s a járása dőlcegebb. Nem félénk és szerény már, inkább majd kibujik a bőréből... Türelmetlenül várja meggyógyulásomat, és nagyon hetykén... fenyeget... Adta kis bolond Eskulápja... Most már elmondtam mindent... Igaz, egyet még nem... Nagyon beteg vagyok... Szédülök, nincs étvágyam, a fejem nehéz, s mintha valami nagy égés volna körülöttem, émelygés kinoz... Azt hiszem, éle-

tembe kerül az az egy éjszaka, a megbocsátás és az igaz szerelem éjszakája!...

Mig a leány beszélt, Pető Pál nézte, mily változáson megy át egész valója... Sulyos betegsége daczára, szeme fénylett, ajka mosolygott, friss, harmatos tiszta emlékektől, remegett egész teste... Azt, hogy beteg, hülésnek tulajdonította... Ugy érezte, e hosszú vallomásra nincs mit felelni. Barátságosan megszorította a leány kezét és távozott.

Az előszobában az orvossal találkozott. Csinos, fiatal fiu volt, tele életkedvvel. Szeméből a diadalmas, kielégített szerelem boldog önhittsége sugárzott...

Az eső elállott. Odakint már meggyújtották az utczalámpákat. Fényük hosszú vonalakban tükrözött a nedves, megázott gyalogjárón. Szél fujt, a lámpák nyugtalanul lobogtak a szélben.

Pető Pál, kocsijában összehuzódva, komor gondolatokba merült.

Valami gonosz előérzet azt sugta neki, hogy feje felett a szerencse napja leáldozott, s hogy nemcsak a nedves, szürke utczákon, de az ő pályáján is sötétedik, rohamosan sötétedik...

XXXI.

A fekete angyal.

Oroszország a lengyel fölkelést leverte. Ázsia belsejéből kegyetlen tatárcsordákat bocsátott rá a boldogtalan országra, akik vérbe-lángba fojtották a lengyelek szabadságát.

Az ázsiai hadsereg azonban a kolerát is behurczolta magával. Mint őszkor a legyek, rakásra hullottak az orosz hadsereg katonái, megfertőzve a vidéket mindenfelé.

Európa megrémült, mert a szörnyű betegség roppant hevesen lépett fel. Aki megkapta, halál fia volt, kevés kivétellel.

A hosszú békekorszak elpuhitotta a nemzeteket. A népek összeszedték valahogy magukat. A jólét és a vagyonosodás terjedt, s a civilizáció kényelme mind szélesebb néprétegeknek jutott osztályrészül. A szaporodás, — mint a nagy háborukat követő békekorszakokban rendszerint, — igen erősen megindult. Nem csoda, ha a fekete angyal szárnyzuhogása megdöbentette a kormányokat, s ha az életükért remegő népek kétségbeestek.

Az akkori orvosi tudomány azt tartotta, hogy a kolera érintkezés által terjed. Védekezni tehát csak elszigeteléssel, elzárkózással lehet ellene. Chinai fallal kell elzárni egyik országot, egyik

megyét, egyik várost, egyik falut, egyik házat, egyik embert a másiktól; minden mástól.

A megrémült Európa a legerélyesebb védekezést követelte Ausztriától. Fel is állították a katonai kordont Lengyelország felé és a Duna mentén mindenütt. Ferencz orvosa, Stift, korát messze meghaladó tudománynyal azt mondta, mindez nem ér semmit, mert a kolera átugorja a katonai kordonokat, meghozzák a szelek, hozza a folyók vize; s akár tetszik, akár nem, be fog kopogtatni Európa minden országába.

A király orvosának jóslata hamar beteljesült. Sárosban a kolera kiütött. Körülfogták szorosan, mint egy égő házat. S mint mikor az égő épület ajtaját bekötik, hogy akik benne vannak, ott égjenek: a kolerától meglepett vármegye lakossága szörnyű napjait állotta ki a reménytelen halálfélelemnek. Pusztult, fogyott, meg lett tizedelve, egy helyre zárva be a halál fekete angyalával.

Egy ideig úgy látszott, Sárosmegye elszigetelése teljesen sikerült. Akik ebben reménykedtek, keserves csalódásra ébredtek nyolcz nap múlva. A fekete rém átugrotta a kordont és Kassán, sőt Zemplénvármegyében lépett fel.

A nyugati hatalmak diplomatái reárontottak Ferenczre. Kivánták, hogy a kolera terjedését a Dunánál állítsa meg, bármily áldozatok árán és bármily eszközökkel.

Szirmai maga sietett felülvizsgálni a szigorú intézkedéseket. Magyarország becsületkérdésének tekintette, hogy a kolera rohamos terjedésének gát vettessék. Intézkedései nem mindenben találkoztak a nádor tetszésével, ami — Pető nagy öröme, — a két hatalmas ember személyes viszonyát még jobban elmérgesítette.

A katonaság éles töltényeket kapott. Ki volt

adva a parancs, hogy lőjenek le mindenkit. Azt, aki a kordonon át akar menni, azt is, aki a kordon közelébe jó.

Szirmai szekeren végigment a katonai vonalakon. Mindent apróra megnézett és naponként kétszer tett jelentést a királynak a tapasztalt hiányokról, s az azok megszüntetésére tett intézkedésekről

Pétevárad és Versecz között még állott a hid, azt leromboltatta. Földváron már menekülő emberekkel jött szemközt, akik ujságolták, hogy falujokban kiütött a fekete halál. Szirmai a helyszínére sietett. Orvosságot osztatott szét a nép között, a halottakat egyszerű deszka-koporsóba téve, harangszó nélkül temettette el, oltott meszet öntetve a holttestekre, a kolerás házakat fertőtlenített és körülzáratta a falut szorosan.

Onnan Fejérvár felé fordult. Ott már fenekestül föl volt fordulva minden. Nem akarták a városba beereszteni. A királyi biztos kocsiján, kerülő utakon Győrbe ment, onnan Parndorfon át Bruckba, ahol nyolcz napig volt vesztegzár alatt, nehogy a bécsieket megrémitse.

Alacsony deszkabódékban laktak itt husz álló napig, a vesztegzár alá vetett utasok. Minden bódé előtt katona állott őrt, feltüzött szuronynyal. E bódékban nagy volt a nyomoruság. Az eső beesett a tetőn, a víztől átázott szalma-zsupok megpenészedtek és megrothadtak.

Szirmai emberséges érzéke föllázadt a husz napig föltartóztatott utasok e nyomorgatása ellen. Írásban tett jelentést Ferencznek, — a levelét megfüstölték, s valami bűdös folyadékkal leöntötték.

A király e levél vétele után rögtön intézkedett, hogy Harrach gróf tágas és kényelmes

kastélyát ürítsék ki és rendezzék be a vesztegzárcéljaira . . .

Tíz nap múlva Szirmai Bécsben, Szörényivel ebédelt, mikor berontott a huszára és azt hozta hírül, hogy a haditanács épületében valaki kolerában megbetegedett.

Szörényi fölugrott az asztaltól. Az asztalkendőt a kravátlíja mellett felejtette, kezében villa volt. Torka összeszorult a félelemtől. A piros, életteljes arczon szederjes foltok támadtak, mint a feloszlásnak indult holttesten.

Szirmai csöndesítette.

— Bizonyosan vaklárma lesz. Miért ütött volna ki épen a haditanács épületében, holott annyi a szegényes, piszkos városrész?

A hír nem volt vak lárma. A haditanács épületének kapusa, a kolera jelenségei között betegedett meg és estére meghalt.

Fejvesztetten kapkodtak az emberek. Arra, hogy a császári város kellő közepén, minden előzmény és híradás nélkül föllépjen a fekete rém, senki sem gondolt.

A gazdag emberek tovább álltak még az nap este. Sokan úgy hagyták oda a palotájukat, hogy minden ajtó nyitva maradt. Éjjel, fáklyafénynél, egész népvándorlás indult meg. A sorompókon órák hosszáig hömpölygött ki a menekülő polgárság áradata.

Schönbrunnt hirtelen elzárták. A parkot három öl magas deszkafallal vették körül, és az udvari embereken kívül csak Metternich, Kolowráth és Szirmai kaptak benne szállást.

Szirmai épen Metternichtől jött. A herceg nagyon szepegett. Mint szellemes ember nem is titkolta. Dolgozószobájában mindenféle erős illatszerek füstölögtek, ő maga gummi köpenyegben

és gummisapkában ült s megparancsolta, hogy semmiféle államirat ne kerüljön néhány napig a szeme elé s hogy ne bocsássanak be hozzá senkit.

A kancellár gondolatokba merülve lépkedett a folyosó hideg márványkoczkáin, mikor — mintha a földből termett volna elő — az egyik oszlop árnyékából a király sovány, hajlott alakja bontakozott ki.

Mint rendesen, egyszerű, szürke ruha volt rajta. Nagyszélű szalmakalap volt a fején, mint akármelyik nyárspolgárnak. Ahogy kedvencz tanácsosát megpillantotta, elébe ment. Arcza tele volt gonddal, de jóságos kék szemében nyoma sem volt az ijedelemnek. A király megfogta a Szirmai kabátjának középső gombját és barátságosan meg-rángatta.

— Épp ilyen lehetett Róma, mikor Hannibál seregei megjelentek a kapuk előtt. Most látom, mily kevés bátor ember van a környezetemben... Képzelje, a parkot elzárták a világtól s a kapukon senkit sem bocsátanak be. Természetesen a kapukat rögtön kinyitattam...Schönbrunn mindenki előtt nyitva áll. Most pedig Bécsbe megyek, népem közé.

Szirmai elsápadt.

— Ne tegye, Felség.

A király eleresztette a megkinzott kabátgombot. Ránczos, megöregedett arczán ingerültség látszott.

— Ha háboruban vérüket kívántam, ők ki-ontották értem... S én elhagyjam őket a veszedelmekben...Jön velem?

Szirmai, beleegyezése jeléül mélyen meghajolt. Ez a kitüntetés boldoggá tette. Ha megoszthatja királyával a veszedelmeket: az már más.

Az udvari kocsis, akinek elő kellett állani, reszketett, mint a nyárfalevél. A fehér tollbokkrétás vadász oly arczczal ült föl a bakra, mint a katona,

akit golyózáporban egy veszedelmes sáncz ellen küldenek. Tudja, hogy ott hagyja a fogát, de nincs helye az ellenszegülésnek.

Bécs komor volt és néptelen. A házak ajtaja, ablaka bezárva, a boltajtókra a nehéz vaslakatok rátéve, a tüzek mindenfelé kioltva. Az utczákon alig lézengett néhány szál ember. Mint mikor — 1805-ben — a győzelmes Napoleon hadainak bevonulását várták.

Az a hír, hogy az udvar elhagyja Bécset, s hogy a császár Schönbrunnban légmentesen elzárkózott alattvalóitól, végképen elvette az emberek bátorságát.

Egyszerre csak a Burgban peregnek a dobok, harsognak a trombiták, az őrség fegyverbe áll.

Négy pej lótól vont nyitott kocsin, balján Szirmaival, a Kohlmarkt felől jön a császár. Egyenesen a városháza elé hajtat, ahol ezer meg ezer szegény munkás kér kenyeret és munkát, s ahol ökölbe szorított kezekkel fenyegetik a hatóságot, amely a kolerát közéjük beengedte.

Ahogy meglátják az ő „Franz“-jukat, egetverő örömmordítás támadt. Egy pillanat alatt megállítják lovait, a kocsit körülfogják és csókolják a kezét, a botját, a szürke gérokkját, mindenütt, ahol csak érik.

Az uralkodó feláll a kocsiban. Botjára támaszkodva, előre hajolt vállakkal, ránczos arczával és gyöngye hangjával nagyon elűt a Caesarok ismert szobraitól; de amit mond, az a néhány szó, nagygyá teszi őt e pillanatban, s a zárkózott, mindenkire gyanakvó embert a maga nemes mivoltában tünteti fel.

Mig körülötte orgiákat űlt a nép szeretete és szenvedélyes ragaszkodása, Ferencz — először életében, — beszédet tartott a tömeghez.

— Gyerekek! Megosztom veletek a veszélyt. Abból, hogy idejöttem közzétek, láthatjátok... Munkát és kenyeret kaptok; de azt megmondom, — itt hangja fenyegetővé és rikácsolóvá vált és botját fenyegetőleg rázta feje felett — jaj annak, aki zavart támaszt s a felsőbbségnek nem engedelmeskedik... Annak velem gyülik meg a baja...

Szirmai csodálkozva hallgatta e rövid beszédet. Benne volt ebben Ferencz minden hibája és erénye, egész valója, hosszú uralkodásának minden alapelve.

Ahogy rövid beszédét elmondta, kissé nehézkesen és biczegve leszállott az udvari hintóból és elvegyült a nép között, amely akkor már — a történeteknek híre menvén — nagyon megnövekedett. Átfogták térdét. A kezét, kabátját, vállát, csizmáit csókokkal borították el. Szirmai attól félt, vézna, beteges alakja, mint a rosszul égetett porcellánfigura, összetörik a felséges nép roppant kezében... *Országos Széchenyi Könyvtár*

Oly időben történt ez, mikor az orvosok nagyrésze óvakodott a beteghez hozzányulni. Mikor az ablakon át nézték meg a beteget és selyem álarczot tettek föl. Mikor a férj nejének, az atya fiának, a testvér testvérének érintésétől óvakodott és irtózott, s mikor — magasabb egyházi méltóságok rendeletére, — hasított végű pálczikán szolgáltatva ki a lelkész a szentséget a haldoklónak...

Ferencz tettének híre befutotta egész Európát. Tisztelettel emlegették nevét mindenfelé. Ugy ünnepelték, mint aki nagynak bizonyult a szerencsétlenség napjaiban. Népe pedig úgy szerette, ahogy a Habsburgok közül soha senkit...

Visszamenet a király jókedvű volt. Jókedve átragadt Szirmaira is, aki tanuja volt, hogy lehet föléleszteni egy egész nép önbizalmát, bátorságát,

lelkierőjét, egyetlen embernek határozott, bátor föllépésével.

A szürke, törődött öreg ember, aki magas, kemény kravátlíjába besüppedve, a schönbrunni uton olykor szunyókálni látszott, Szirmai szemében hősnek tűnt föl, épen olyan nagynak, mint Hannibal, Julius Caesar, vagy ellensége és kortársa, I. Napoleon.

Már közel jártak a schönbrunni magas deszkafalakhoz, amely megett Metternich herczeg háta előkelően borzadozott, mikor a király kedvencéhez fordult.

— Holnap tudtára adom falragaszokon az én bécsieimnek, hogy az orvosok tudománya számárság, s hogy a kolera nem ragadós. S meglássa: elhiszik nekem...

Történeti tény — s erre Ferencz büszke volt, — hogy falragaszának a bécsi nép hitelt adott, s hogy bár az emberek rakásra haltak, a „Franzl“ nevezetes kiáltványa óta, a könnyüvérű bécsi nép a fekete halált nem valami nagyon rettegte.

Mint Rómában a pestis idején, rózsakoszorus homlokkal, mámoros fővel tánczoltak át a jó bécsiek a másvilágra. Valamelyik divatos Láner keringő bűvös hangjánál...

*

Magyarországon a kolera véres zavargásokat támasztott. A felső megyékben különben is ingerült a hangulat, mert rossz esztendő volt, s az esőzések miatt a burgonya a földben rothadt meg.

Az éhező, földesurai által elsanyargatott népben bolondabbnál-bolondabb hírek jártak szájrul-szájra a kolera természetéről.

Olyan betegség lévén, amelynek a piszok és szegénység a terjesztője, leginkább az alsóbb

néposztály körében szedte áldozatát. Már ez a körülmény is izgatta és gyanakodóvá tette a tudatlan tót parasztot.

De még inkább gyanus volt előttük a betegség ellen való védekezés módja. A házak, falvak elzárása; katonai kordonok felállítása; a közlekedés teljes fennakadása; minden kereset megszüntése; fehér porok elhintése; a kutak „megmérgezése.”

A kutakba ugyanis felsőbb rendeletre, bismuthport öntetett a hatóság. A jómóduak vörös bort ittak és lengyel pálinkát, a vizet a szegény ember itta. Ő halt meg tehát tőle. Ezeket a haláleseteket a köznép annak tulajdonította, hogy az urak megmérgezték az ivóvizet, így akarnak megszabadulni szép szerével a jobbágyaiktól, nehogy élelmezni és tartani kelljen őket ily inséges időben.

Néhány falu föllázadt. A tisztviselőket agyonverték, a kastélyokat és urilakokat megrohták. Felgyújtottak mindent s a kezük közé került földesurakat válogatott kinzások között gyilkolták meg. Volt olyan, akit elevenen a földbe ástak. Másokat tűzhalálra ítélték. Némelyeket kegyetlenül megcsonkítottak. A szemevilágát tolták ki, vagy mint a hasábfát, az élő testét ketté fűrészelték.

Az égő kastélyok tüze messze világított. A falvakban a harangok örökösen kongtak, s éjjelnappal temettek. Mikor a fekete koporsókat már nem győzték készíteni, zsákba varrták a holttesteket, s szekérszámba szállították ki a temetőbe.

Ferencz azt kívánta Szirmaitól, hogy vas kézzel fojtsa el a jobbágyok zendülését.

A kanczellár kormánybiztost küldött, a statáriumot kihirdették, fegyveres erő jelent meg a lázongó községekben.

A kolomposokat összefogdosták és fölakasz-

tották, a kisebb bűnösöket börtönbe vetették, s a katonaság ott ült a község nyakán, sáska módjára kiélve, kipusztítva maga körül mindent...

Csönd lett utána, temetői csönd. A kanczellár azonban, mikor a király neki az eredményhez gratulált, kifakadt.

— A jobbágyság sorsát meg kellene enyhítenünk, felség. A kolera csak ürügye a szegény nép zendülésének, de az oka mélyebben rejlik: sok századnak szenvedésében... Kényes ez a kérdés, tudom, de hozzá kell nyulnunk. Felséged, aki népét annyira szereti, nem hagyhat méltóbb és szebb emléket maga után annál, mintha a földhözragadt és a röghöz kötött jobbágyvilág százados bilincset föloldozza... Mihelyt a kolera megszűnik, erre vonatkozó javaslatokat terjesztek felséged elé.

— Csak terjeszszén — mondá a király mélabusan, — de minél előbb. Öreg ember vagyok már nagyon, ne felejtse el. Időm lejárt, napjaim meg vannak számlálva...

Kinézett a dolgozószobája ablakán. Tekintete a schönbrunni park hatalmas, nyírott fáira esett, ahol még az unokáinak unokái is sétálgatni fognak, ha ide menekülnek az égető állami gondok elől.

Az élő, mozgó, haragos-zöld lomb-falak fülkéiből hallgatag márványszobrok néztek reá. S a pad, ahol bizalmas kihallgatásokat adott, ahol Szirmaiban, a kis kanczellária tanácsosban a jövő emberét oly szerencsésen fölfedezte, el volt öntve verőfénynyel...

Minden úgy marad itt, ahogy az ő életében volt. Csak ő tér meg őseihez s aluszsza majd a halál álmát, a kapuczinusok mogorva sirboltjában.

Szirmai meghatott lélekkel nézte az ősz királyt, ahogy lemondással, a fatalista megnyugvásával érezte közeledni a minden emberi pálya

végét, s így a királyokét is: a fizikai megsemmisülést...

*

Az Ormai Piroskánál töltött nap után Pető szörnyű reggelre virradt: a szép leány, az éj folyamán kolerában meghalt.

Ahogy megdermedve, az eset előzményeivel foglalkozott, eszébe jutott, hogy Piroska, mikor nála volt, főfájásról, émelygésről s pokoli szomjúságról panaszkodott. Éjjel jöttek a görcsök s az irtóztató láz, amely megölte.

Mikor tehát tegnap nála volt, ágya mellett ült, a kezét fogta: a leány már magában hordozta a gyilkos kór csiráját. Sőt az ki is volt fejlődve, mérges gyom módjára el volt terjedve benne...

Első érzése az volt, hogy el van veszve. El fog pusztulni nyomorultul, negyvennyolcz óra alatt... Mily borzasztó vég!

Aggodalmasan ügyelte magát. Érverése rendes volt, feje nem fájt, se szédülés, se szomjúság nem kinozta. Föllélegzett: Isten csodája folytán talán elkerüli szörnyű végzetét.

Hanem Pozsonyból menekülni kell, még pedig lóhalálában. Feleségének megüzente, hogy egy utra készen álljon. Mert itt, pozsonyi házukban, halálos veszedelem környezi őket...

Beáta ellenvetés nélkül fölkészült. Jól tudta, hogy férje nagyon fél a fekete angyal dögvészes leheletétől. Az Ormai Piroska váratlan halála különben őt magát is megrendítette...

Délig megállás nélkül utaztak. Azután váltott lovakor, megállás nélkül utaztak estig.

Pető mogorva és szótlan volt. Beáta azt hitte: Piroskát sajnálja. Szürke porköpenyegébe behuzódva, olyan érzése volt, mintha fáznék.

— Hideg a kezem? Nézze meg szivecském.

Alázatosan és félénken beszélt és kezét odartartotta a feleségének. Beáta megtapintotta.

— Se nem hidegebb, se nem melegebb, mint máskor.

E felelet megnyugtatta... Ujra hallgatásba merült. Gyönyörű erdei utakon haladtak, de mindez Petőt nem érdekelte. Csak egyszer zökkent ki sötét álmódzásából.

Elkerültek egy falut s régi, elhagyott temetőnél hajtattak el.

Kőkerítés fogta körül az örök nyugalom tanyáját. A kerítés felett sok fa és vaskereszt látszott s egy-egy márvány-obeliszk a bemohosult sirokon. A kapun, ahol oly sok szomorú menet haladt el néhány emberöltő alatt, s ahol oly sok koporsó tette meg az utolsó útját: a halál képe látszott. A csontember vasból való volt, s az esőben már régen megrozsdásodott. Kifeszített ijj volt kezében. Készült valakit lenyilazni. Mert semmi sem véd meg az ő nyilától.

Petőt a temető s a kis vasember kihozta sodrából. Elkáromkodta magát. Beáta megütődvenézett rá.

— Mi baja?

— Miért kérdi? Ugy-e sápadtabb vagyok, mint egyébkor?

Beáta hidegen ránézett.

— Ugyan kérem, ne képzelődjék...

Pető megint elcsöndesedett. De mig a lovak sebesen koczogtak az országuton, kétszer visszafordult. Szeme nem tudott betelni a temető nézésével. Mintha üldöznék őket, aggódalmasan kikerültek minden falut, járt országutat, ahol szekerekkel vagy emberekkel találkozhatnak. A járatlan mezei utakat keresték.

Mikor másnap a baranyai templomtorony kibukkant a fák közül, Pető a feleségéhez fordult.

— Menjünk az erdei lakba.

Beáta megrezzent, nem tudta leplezni ingerültségét.

— Oda?...

Pető megértette a sértett női büszkeség fellobbanását. Kérőleg, szinte gyámoltalanul nézett rá.

— Miért ne? Lássa, ott biztonságban leszünk. Elszigeteljük magunkat a világtól, amíg ez a szörnyű ragadós nyavalya meg nem szűnik. Miért tegyük kockára az életünket könnyelműen?

Beátának egy más férfi jutott eszébe, aki sorra vizsgálta a katonai kordonokat, aki a kolérától meglepett vidékeken gondtalanul utazik végig, aki maga nyújtja az orvosságot a betegnek, fabódében kiállja nyolcz napig a vesztegzárt, s aki a király balján ülve, Bécsben a néptömeg közé hajtat, a legnagyobb koleraveszély idején...

De nem szólt semmit. Megszánta az oldalán ülő, aggodalmaktól megkinzott embert, s egykedvű fejbólintással adta értésére, hogy nem bánja, menjenek az erdei lakba, ha épen tetszik...

Az erdei lakhoz érve, Pető megállíttatta a kocsit néhány száz lépésre a kaputól. Leszállott az ülésről, a feleségét lesegítette, azután megparancsolta a kocsisnak, hogy hajtson egyenesen Baranyavárra. Képpel se forduljon vissza többet az erdei lak felé.

Az erdei lakra, az ismert eset óta, senki se viselt gondot. Az utakat benőtte a fű, a park elvadult, minden ablaka be volt zárva, s az első lemosta sok helyütt a festéket a falakról. Egy öreg kulcsár lakott az egyik alsó szobában. Három cserép virág volt az ablakban, onnan látszott, hogy élnek benne.

A kulcsár elbámult, mikor az uraság, minden bejelentés nélkül, hirtelen betoppant. Kezet akart csókolni az urasszonynak, de Pető ráförmedt.

— Mi jut eszébe? Ebben a kolerás időben... Zárasson el minden kaput. A két szolgalegényt lássa el puskával. Én mondom, Baranyamegye alispánja: lőjjenek le mindenkit, aki a házhoz közeledik.

— Hát a postás legényt, kérem alássan?

— Mindenkit. A postást leginkább. A levelek terjesztik legjobban a ragadós betegséget. Egy léleknek sem szabad elhagyni az udvart. Még a lovakat se szabad megjáratni.

— Hát a terméssel mi lesz, instálom?

— Hadd rothadjon kint a tarlón... Tyuk, tojás, sertés, bornyu van a házban. Egy-két hétig megélünk belőle... A kutat betömeti kend, értette? Bort iszik a házban minden ember. Beáta közbeszólott.

— A kutra szükségünk van. Mosáshoz, főzéshez nem nélkülözhetjük. Csak nem öblögethetjük ki az edényt tokai aszuban?

Ez a csendes guny Petőt megharagitotta, de úgy tett, mintha nem hallotta volna. Folytatta szigorú utasításait. Az öreg kulcsár azt hitte, a gazdája esze megbomlott.

Éjjel, tizenegy óra elmúlt. — Pető fölebredt. Emelygése volt és a feje fájt. Fülében, szemében nehéz pörölyök zuhogását érezte. Abban a szobában lett rosszul, ahol oly mámoros heteket élt át Piroskával... Most már halott... Ragyogó, fiatal testét oltatlan mész közé temették el...

Keze reszketett, ahogy a gyertyát meggyújtotta. Felállott és a nagy állótükör elé támolgott. A gyertya magasra tartott lángjánál sokáig nézte magát. Ugy találta, hogy arcza a szokottnál sárgább, s hogy szeme bágyadt, mint a fölzávart erdei forrás.

Bekiáltotta nejét. Beáta, a ki a szomszéd-szobában aludt, bő köpönyeget vetett magára, úgy jelent meg az ajtóban. Ahogy meglátta Petőt, megijedt. Bárhogy uralkodott magán, az arczán, szemén át villanó félelmet Pető észrevette.

— Hivasson orvost!

— Csak nincs rosszul?

— De igen... Elkaptam a fekete halált...

— Elkapta?... Kitől kapta volna el, hiszen rajtam kívül senkivel sem érintkezett?

— Nála voltam azon az estén, amely az ő életében a legutolsó volt...

— Kinél volt? Piroskánál?

Pető megtámaszkodott az egyik székre, hogy el ne essék.

— Ő nála...

Beáta szeme kerekre nyílt a rémülettől.

— Feküdjék le, megfázik... Azonnal orvosért küldök... Mindez talán csak képzelődés...

Betuszkolta az ágyba és meleg dunnákkal gondosan betakargatta.

Mig a lovas legény Baranyavárra benyargalt, Pető mind rosszabbul lett. Hányt, görcsei voltak s lángoló szomjusága perczről-perczre növekedett.

— Olyan vagyok, mint a Sahara... Száz napnak forró sütését érzem magamon...

Beáta kezét a homlokára tette, s maga rakta fel az urára a parázson tüzesített meleg fedőket.

— Nem fél tőlem?

Az asszony halkan a fejét rázta. Nyugodt volt, de nagyon komoly.

Az orvos megérkezett. A megye hatalmas alispánjával nem mert úgy tenni, mint a szegény emberekkel szokta, s így nem az ablakon keresztül nézte meg. Bejött hozzá, de kezéről a keztyűt

nem huzta le s a lélekzetét amennyire lehetett visszafojtotta.

Megvizsgálta a beteget, kikérdezte, azután receptet írt. Mikor el akart menni, Pető kiküldte a feleségét.

Egyedül voltak. A viczispán közelebb intette az orvost és székkal kínálta meg. Az orvos leült, de óvatosan, csak a szék szélére. Pető a dunnája alól, átható, éles szemét rá emelte.

— Nos?

Az orvos összerezcent. Elértette, mire vonatkozik a beteg rövid kérdése.

— Még nem tudom... Meglehet, a jelek csalnak. Talán éretlen gyümölcsöt evett, vagy megfázott valahol. Ez esetben nincs mitől tartani.

— Ez esetben... Értem... Ha tehát se éretlen gyümölcsöt nem ettem, se meg nem fáztam, bajom: kolera.

— Fájdalom... Ez esetben fel kell tennem...

— Már megint „ez esetben.“ Megélek-e, amicze, erre feleljen?

Az orvos a szoba tetejét nézegette.

— Hogyne?

— Biztosit róla?

— Isten nem vagyok, viczispán ur...

Pető sóhajtott.

— Szóval, ha jó keresztény volnék, azt tanácsolná: papot hívassak...

— Sok embernek adták fel az utolsó kenetet, aki mégis meggyógyult...

Az alispán türelmetlen mozdulatot tett.

— Végezzünk... Csodákban nem hiszek... Ha meg kell halnom, mennyi idő alatt leszek csendes ember?

Az orvos merően reá nézett. Azután felállott.

— Mindent meg fogunk tenni, viczispán ur,

hogy az életnek megtartsuk... Egyebet nem mondhatok, se jót, se rosszat...

Pető intett a kezével, hogy az orvos elmehet. Az még habozott, de a beteg ráívalt.

— Ne untasson, ha úgy sem tud rajtam segíteni... Semmit sem tudnak maguk, amicze. Szamarak és kuruzslók...

Kimerülve dőlt vissza párnáira... Mikor Beáta bejött, abban az állapotban találta... Az orvos utasításához képest, aki a mellékszobában fűlelt s nem mert onnan elmozdulni, hideg borogatásokat tett az ura fejére.

Pető fölnézett. Nagy, beszédes szemében — mint távoli villámlás fénye, — erős indulatok, kemény belső harczok szikra lobbantja fel.

— Beáta!...

— Nagy fájdalma van?

— Oh igen!... Ne ringassa magát illuziókban, meg fogok halni...

— Isten kegyelme kiapadhatatlan...

— Ne beszéljen Istenről. Különben maga nő, maga hisz benne... Hát gondviselés az, hogy mint a legutolsó parasztnak, ebben a ragadós nyavalyában kell elpusztulnom? Hogy az én fejemnek, amely nagy dolgokra van alkotva, az a sorsa, ami sok ezer emberé, akiknek agya nem ér többet egy likas mogyorónál, mert benne soha egy gondolat meg nem született?... De hagyjuk ezt. Maga még azt hihetné, halálos ágyamon is szónokolok...

— Ne izgassa magát... Majd máskor, ha jobban lesz...

Pető halotthalvány arczán a nehéz gunynak felhője vonult át.

— Mikor... Talán mikor kiterítve fekszem s gyertyák füstölnek körülöttem... Nincs időm, Beáta... Hallgasson meg...

Felkönyökölt izmos karjára, úgy nézett a feleségével farkasszemet...

— Meg kell esküdnie, hogy sohasem lesz az ő felesége... Óh, mint gyűlölöm! Micsoda ostoba szerencséje van... Tele volt az ország vele, hogy a betegségtől meglepett vidéken járt, még sem pusztult el... S én, aki vigyáztam magamra, s futottam a fekete szárnyu rém elől: megkapom... Megkapom, hogy felszabaduljon az a nő, aki egyedül teheti őt boldoggá...

Beáta elfödte kezével arcát...

— Kivánta, hogy Szirmai elpusztuljon?

— De mennyire kivántam! Nem kivánta ugy a tiszta, szabad levegőt az, akit elevenen befalaztak. Esküdjék meg Beáta...

— Nem, nem esküdhetem...

— Nem, ugy-e? Hisz alig tudja elrejteni örömét. Olyan az arcza, a szeme, mint a kivilágított ablakok... Miért helyezi elébem őt? Azt hiszi, többet ér nálam, amiért lábujjhegyen lézengett a trónok körül?... Ne higye. Csak nagyobb a szerencséje...

A beszédben elfáradt, homlokáról gyöngyözött a veriték. Görcsös fájdalom volt; de emberfeletti erővel újra leküzdötte.

— Jobban tudott alkalmazkodni nálam... Csoda-e, ha többre vitte? Oda jutott, ahol a történelmet csinálják... Óh, hogy nem élhetem meg, mig porba hull... Nem tudok nyugodtan meghalni, ha meg nem esküszik... Menj kolostorba, szép Ofelia...

Beáta fölkel s kezét a háborgó, tüzes kórhóra, a Pető fejére tette.

— Nyugodtan, barátom. Most ne gondoljon másra, csak arra, hogy meg kell gyógyulnia...

Pető vadul megszoritotta a fiatal asszony

kezeit. Ujjacskáiból — mint a megmetszett rózsatőből — majd kiserkedt a vér, mégsem kiáltotta el magát...

— Nem esküszik meg?...

Beáta hallgatott.

— Menjen hát! Nem akarom többé látni...

Eltaszította őt magától s a fal felé fordult...

Virradatkor — az egész háznép a szomszéd szobákban virasztott — Pető nagyon rosszul lett. Az orvos csillapító szereket adott be s arra törekedett, hogy meleg borogatásokkal a görcsös fájdalmát enyhítse.

Négy órát ütött, mikor — egy fél órai mély alvás után — szemeit Pető kinyitotta. Körülnézett, de már nem ismert meg senkit. Félrebeszélt...

— Ha örökségképen rátok hagyhatnám fejemet — mondá, alig hallhatóan, Mirabeau e híres szavait ismételve s csontos, hatalmas fejére mutatott. — Pompás fő ez... S mennyi gondolat, nagy terv marad benne... Ássátok ki a fejemet... Ne hagyjátok a földben elrohadni...

Kegyetlen, vérígható gunyja még egyszer megjelent szája körül... S örök időkre ott maradt... Még halálában is gunyolta az embereket, a világot, vagy talán magát az életet...

Beáta sirva térdepelt le a halott ágyánál és lelki üdvéért buzgón imádkozott...

XXXII.

Lefelé a lépcsőn.

Ferencz király, akit fiatalabb férfi korában is „kis öreg”-nek hívtak gyakori betegeskedéseért és lelkének fanyarságáért, törődött aggastyánná vált.

Az öregség hava, amely reászakadt, még fagyosabbá és zárkózottabbá tette. Bizalmatlansága pedig határtalan volt. Maga Szirmai is érezte ezt.

Pedig senkiben nem bizott úgy Ferencz élete utolsó hónapjaiban, mint magyar kancellárjában.

A királyt halálsejtelmek gyötörték, nem csinált belőle titkot. Egyik trónbeszédében világosan célzott rá. A rendek megrendülve hallgatták. Nem mindennapi dolog, mikor a királyok, egyszerű halandó módjára, nyitott sirjukba révedezve bepillantanak...

Mint családja minden tagja, a király mély vallásos érzésben nevelkedett. Ez a vallásos érzés, az élő hitnek ereje, megenyhítette a halál gondolatát. Olyan volt az szemében, mint a kőhid a schönbrunni kastély előtt. Ha Bécsből jöve, a parkhoz akar jutni, át kell menni rajta. A halál csak hid. Rajta megyünk át mindnyájan a másik, a szebb világba.

Mint ember, leszámolt az élettél. De mint fejedelem országai helyzetére aggodalommal gondolt.

A törékeny testet most már csak egyetlen gondolat tartotta fönn. Az, hogy a birodalmat biztonságban hagyja utódára.

Különösen Magyarország sorsa aggasztotta.

Széchenyi reform-eszméi fölrázták az elalélt nemzetet halálos alvásából. A közéletben, amely a napoleoni háborúk nagy vérveszteségét már kiheverte, erőteljes vérforgás indult meg.

Elmaradottságát érezve, a nemzet minden tagja serényen munkához látott. A reform-eszmék megtermékenyítettek mindent. Mint mikor a természet lekötött erői felszabadulnak s elolvad a hó, megenyhül a levegő, melegen süt a nap, ki-zöldülnek a fák: Magyarország közléte tele volt a tavasz hangulatával.

Ferencz, élete alkonyán gyanakodva nézte ezt a sürgést-forgást. Bár Széchenyi szeme előtt elsősorban a magyar társadalom átalakítása lebegett, tevékenységét a társadalmi intézmények kiépítésének, kulturájának és anyagi jólétének szentelte, az öreg király átlátott a szitán. Tudta, hogy mindez politika. Sikeresebb és veszedelmesebb politika a vármegyék s az országgyűlés feliratainál.

Metternich nem osztotta a király aggodalmát. Szirmai pedig lelkendezett örömeiben, hogy a nemzet siet helyreépítolni századok mulasztását.

Az országgyűlésen is friss légvonat támadt. Az érzékeny Ferencz megérezte e légvonatot, a bécsi Burg jól elzárt szobáiban. Pedig meg se mozdultak tőle a nehéz, aranynyal áttört selyemfüggönyök...

A király szemmel tartotta az országgyűlés tárgyalását. Szedlniczky, akinek csillaga abban a mértékben hanyatlott, amily mértékben Szirmai hatalma emelkedett, Metternichtől megtudta ő fel-

sége lelkiállapotát. Nagy titokban országgyűlési rendőrséget szervezett Pozsonyban. Ez a rendőrség kikémlelte a követ urak minden lépését. Anyagi viszonyukról, összeköttetésükről, érzületükről, gondolkozási módjukról jól volt tájékozva. Ügynökei befurakodtak magánkörbe is. Kilesték a követek bizalmas beszélgetését, fölbontották levelezését s besugtak róluk mindent, amit titokban kinyomozhattak. Egy vigyázatlan szó, egy jókedvű szójáték, egy indulatos kézmozdulat elég volt, hogy a követek bekerüljenek a Szedlniczky fekete könyvébe.

Szirmai nyomára jött a dolognak. Az első pillanatban mód nélkül felháborodott s kiméletlenül akart föllépni a rendőrminiszter ellen. Meg akarta kérni Ferenczet, válaszszon kettőjük között. Hanem azután meggondolta a dolgot.

Egy kis utánjárással megtudta, hogy a pozsonyi titkos országgyűlési rendőrségnek ki a feje. Szepesi születésű tót ember volt, akit Szedlniczky az adósok börtönéből szabadított ki, aki tehát hálából és jó pénzért mindenre szívesen vállalkozott.

A kancellár magához hívatta Keményen rá-rivalt, ahogy négyszemközt voltak.

— Mit fizet magának, domine fráter, a bécsi „Jammerpudel”? (Ez volt a rendőrminiszter csufneve. A viperanyelvű Gentz nevezte el annak.)

— Kérem, gróf ur!

— Mindent tudok. Mennyit kap tőle, mondja? Mi a Judás pénze?

Az ágens elsápadt.

— Én becsületes ember vagyok. Merő hazafiságból szolgálom. A császárt szolgálom, kérem szeretettel; a főhercegeket, az állami rendet, Metternich urat, a dinasztíát.

Szirmai csöndesen mosolygott.

— Meglehet. Egyről azonban biztosítom. Ha én rá teszem magára a kezemet, domine spectabilis, s ott hagyom rothadni valamelyik vármegyeház börtönében, nem szabadítja ki a körmeim közül senki. Se Metternich, se a főherczégek, se a nádor, se az ugynevezett állami rend, amely hangzatos fogalom mögött a rendőrminiszter ur rejtőzik.

Az ügynök daczosan válaszolt.

— Majd kiszabadít a császár.

A kanczellár vállat vont.

— Gondolja? Ő felségének szép fehér keze van. Valódi fejedelmi kéz. Óvakodni fog magával bepiszkolni... De most nem erről van szó. Az uraságod tiszteletdíjáról. Három ezer pengő forintot csak fizet önnek Szedlniczky? Testvérek között is megér ennyit az ön veszedelmes mestersége.

Az ügynök fojtott hangon, lesütött fejjel, fordított egyet a dolgon.

— Miért volna veszedelmes a mesterségem?

A kanczellár egykedvű arcza felderült.

— Hogy miért volna veszedelmes? Nagyon egyszerű okból. Mindjárt megmagyarázom. Holnap néhány képviselő megtudja, hogy ön kémkedik utánuk. Levelüket felbontja, beszédüket följelenti, viselkedésüket a legmagasabb helyen besugja. Ezt megtudják holnap. S holnapután ön halott. Valamelyik sötét utczában úgy leütik, mint valami kóbor kutyát...

Az ügynök homlokán kiütött a hideg veriték. Törülgette arczát és nyakát a nagy, tarka zsebkendőjében.

— Na kérem... Most már megmondhatja, mit fizet önnek a rendőrminiszter.

— Ezerötszáz forintot.

— Az én tisztelt barátom egy kicsit szükmarku. Én is fizetek magának annyit, talán többet is. De csak úgy, ha helyén megmarad. Fölveszi szépen a Szedniczky fizetését, s szorgalmasan küldi neki a jelentéseit. Csakhogy az én számomra másoljon le minden jelentést, amit postán Bécsbe küld.

Az ügynök tulbaldog volt, hogy ily könnyű szerrel menekülhetett a csávából.

Azontul Szirmai minden este megkapta a bizalmas jelentés másolatát. Külön futárral küldte meg a királynak, aki igen jól mulatott azon, hogy a rendőrminiszter két-három nap mulva állott elő az ő bizalmas értesülésével. Oly időben, mikor már a Felség azokat a híreket a Szirmai révén megkapta, sőt régen el is felejtette.

A mindenható Szedniczkyt a gutaütés környékezte, mikor Ferencz a titkos jelentések átolvasása után minden reggel magához hívatta s alig rejthető kárörömmel mondogatta neki.

— De kedves Szedniczky, az ön hireit én már könyv nélkül tudom. Friss sütésű zsemlye helyett ön állhatatosan tegnapelőttivel szolgál.

A miniszter végre megsokalta a Ferencz csufolódását. Rájött, hogy Szirmai keze van benne a játékban. Mérgében elcsapta valamennyi pozsonyi ügynökét, s nem törődött többet a magyar követekkel. Ő tőle felfordíthatták az egész világot, ha nekik tetszett.

Az esetet azonban fölirta a kancellár számlájára. A régi tisztviselők birka-türelmével várta a visszafizetés napját. Bármily magasan fénylett is a Szirmai csillaga, — a rendőrminiszter biztosan tudta, hogy ez a nap, egyszer mégis csak elérkezik...

Ferencz király elköltözött őseihez.

Halála előtt néhány nappal, végrendeletben hagyta fiára országait. E végrendeletben szívére kötötte, hogy az állam alapkövét ne mozgassa. Uralkodjék, de irtózva forduljon el minden ujítástól. S mindenek felett egyetlen lépést se tegyen Metternich meghallgatása nélkül...

A végrendelet felolvasásánál jelen volt Szirmai is. Nem várta, hogy a király az ő nevééről is megemlékezzék utolsó akaratában. Ám hogy Metternichet még a siron túl is meg akarta tartani az állam élén, ezt Szirmai az új uralkodó hátrányára magyarázta. Nagyon át lehetett hatva Ferencz a fia vezetésre szoruló, gyöngé jellemének tudatától, ha azt a Metternichet tette urrá akarátán s minden elhatározásán, akitől ő, amíg élt, magát befolyásoltatni nem engedte.

A bécsi nép mély fájdalommal fogadta Ferencz halálhírét. Hát még mikor megtudták, hogy a császár végrendeletében nekik hagyta szeretetét! Az egész császári város könnyben uszott.

Szirmai, fekete diszmagyarban, megjelent a Sveizerhof kápolnájában, ahol granátosok állottak kettős sorfalat.

A kápolna, amelynek vidám, derült ablakán, csendes miséken, mindenfelől beragyogott a verőfény, most tetőtől-talpig fekete posztóval volt bevonva. A padok, az oszlopok, a keresztelő-márvány-medence, minden feketében. Az oltáron is fekete terítő, közepén nagy fehér kereszttel.

A falakon az uralkodóház címerei. Száznál több viaszgyertya ég, nehéz, fojtó füsttel. Fekete baldachin alatt, csillogó aranyszöveten fekszik a koporsó. Aranyból való jogar és korona, hosszú uralkodásának jelvénye nyugszik fejénél, bibor vánkoson.

Koszoruk hevernek mindenfelé. A főherczegek s a főnemesség koszorui mellett, egyszerű polgárok koszoruja. A szigorú spanyol-etikette daczára idejutottak a nép ragaszkodásának, és siron túl tartó szeretetének természetes virágai. Maga az új fejedelem rendelte ezt így.

Mozdulatlan testőrök állottak sorfalat a koporsó körül. S míg a kíváncsi nép végigmegy fénylő alabárdjuk között, félénk pillantást vetve a halottra, az alatt a kápolna valamennyi oltáránál állandóan misét mondanak az elhunyt császár lelkiüdvéért.

Szirmai letérdelt, s nézte a koporsót. Kicsinynek és keskenynek tetszett neki, igen szűknek arra, hogy egy nagy birodalom ura örökre benne aludjék...

A karzaton augusztinus barátok énekelnek. Szőrcsuklyájuk mélyen a homlokukra van huzva, úgy, hogy égő parázs módjára csak a szemük fénylik ki alóla. Halk, panaszos hangon, de egykedvű arczczal énekelik a Misererét.

A temetés másnapra volt kitűzve, délután négyórára. Az udvarmesteri hivatal, amely a temetés szertartását a legapróbb részletekig megállapította, elvesztette a fejét. Az idegen fejedelmek, herczegek, államférfiak, katonai küldöttségek tömeges érkezése zavarba hozta a főudvarmestert. Szerencsére Metternich, aki a század leghiresebb diplomatája és legleleményesebb kotillion-rendezője volt, megkönyörült rajta, s maga vette kezébe a bonyolult dolgot. Az ő nőies, gyöngéd ujja türelmesen lebonyolította az összekuszált szálakat. Ugy ment minden, mint a karikacsapás. A spanyol-etikette legmegrögzöttebb hivei is elismerték, hogy Ferenczet az előirt udvari szertartás legteljesebb betartásával temették el.

Az utcák, a merre a halott ment, megteltek

néppel. Feketébe öltözött, kisirt szemü, egymás hátán szorongó, gyászoló néppel. „Franzl“, aki oly sok ideig élt közöttük s aki mindnyájukkal szóba állott, tőlük ezt megérdemelte.

A nap hol kisütött, hol elbujt a felhők mögött. Apró, futó esők jöttek, de a néptömeg mozdulatlanul állott, mint a fal. Sőt, — ami nagy dolog, legalább is olyan, mint mikor egyhelyben állják a huszárok a puskatüzet, — még az esernyőket sem nyitották fel.

Ablakon, erkélyen, kéményen, építőállványon, kerítésen, szobron, szökőkuton, mindenütt ember ember hátán. S ez az ezernyi meg ezernyi tömeg csöndesen viseli magát. Lábujjhegyen jár, mint a családtagok az ujszülött bölcsőjénél.

A nagy város valamennyi tornyában megkondul a harang. Annak a jele, hogy a halottas menet a Burgból elindult.

A menetet egy szakasz nehéz lovasság nyitotta meg. Marczona, feketére sült legények, fénylő sisakban és sulyos aczélvértben. Egyik ló megbokrosodott s a tömegbe rohant. Eltaposott néhány embert, amig nagy nehezen megfékeztek.

Azután a tisztikar jött gyalog. Ezernél több katonatiszt, az ezredek küldöttjei. Eljöttek a birodalom legtávolabbi részéből, bár Ferencz nem volt katona természet, inkább nyárspolgári hajlamai voltak. Ám végre is, császáruk nekik.

Papok és komor szerzetesek lépkedtek páronként a katonatisztek nyomában, kezükben viaszgyertya égett. Fapapucsuk végig kopogott a megázott kövezeten. Ők se rajongtak erte. Vallásos volt, de nem vakbuzgó. S az emberek hite között sohasem tett különbséget. De hát végre is, legfőbb kegyura volt egyházuknak.

Utánuk jött a város polgármestere, a városi

tanács, a tartományok küldöttsége, néhány püspök, az idegen államok képviselői, a diplomaták, a hivatalos magyar világ, élén Szirmaival, végül Metternich, himzett udvari öltözetben.

Nem valami nagyon szomorkodnak. A népmély gyászával ellentétben áll ez előkelő, magas állású, rendjeles urak derült egykedvősége, pedig ezek többet köszönnek a holt Caesarnak az utcán szorongó, sóhajtozó, siró-rivó egyszerű polgárnál.

Hatlovas fekete fogatokban jönnek a kamarások, az elhunyt fejedelem szárnysegédei, azután maga a gyászkocsi.

Nyolcz fekete ló huzza, tizenkét nemes apród gyertyával lépked mellette. Arciér és magyar testőrök, udvari zsandárok fogják körül a halott császárt, aki életében magában, minden kíséret nélkül szeretett járni népei között.

A koporsó után, amely minden koszoru nélkül, szerényen huzódik meg a gyászkocsi nehéz, fekete függönyének árnyékában, egy szakasz magyar testőr poroszkál, hófehér lovakon, amelyeknek hosszú farka a földet sepi. Előttük négy testőrtrombitás, kezükben ezüst kürt.

Egy század magyar huszár, s egy század cserepár zárja be a menetet.

Ahogy a gyászkocsi megáll a kapuczinusok templomának ajtajánál, lakájok fogják meg a koporsót s emelik le, összegyűrve arany szemfedőjét.

A katonaság tiszteleg, mindenki leveszi kalapját. S a négy testőr trombitás megadja a végső tiszteletet a legfőbb Hadurnak. Ezüst kürtjükön elfujják a generál-marschot.

Lassan, vontatva fujják. Bánatos, szinte elhaló hangja van az ezüst kürtnek, amely át meg

átjárja az emberek szívét s nem zavarja meg álmát a holt császárnak...

Ebben a pillanatban, csaknem életveszélyes tolongás támad a koporsó körül. A nép, amely tizezernyi tömegben lepi el a keskeny teret, még egyszer látni akarja a koporsót, mielőtt örökre eltűnnék a kapuczinus templom tölgyfa-ajtájában. A templom kicsi, oda már a nép nem juthat be.

A felállított katonaság kétségbeesett erőfeszítést tesz, hogy a rendet fentartsa. Hátukat a tömeg felé megvetve, puskájuk tusájával szoritják hátra az előállókat. De a viharos néphullám, mint valami vékony kerítést, fellöki őket, úgy hogy sokan arcczal előre buknak és diadalmasan áthömpölyög rajtuk.

Szerencsére a lakájok eltűnnek a koporsóval az egyszerű, szinte falusias templom ajtaján, s a tömeg tiszteletteljesen visszahúzódik. A siralmasan áttört katona-kordon szitkozódva szedi össze magát. Egy-két beütött csákón s elgörbült szuronyon és néhány beütött orron kívül egyéb baj nem történt.

A kamarások s a fekete pálczás udvari futár már előbb felállították a templomban a gyászkiséret előkelő tagjait, mindenkinek kijelölve a maga helyét. Szirmai közel jutott Metternichhez. A herczeg szórakozott volt. Szemben vele szép, fiatal apácza térdepelt s buzgón imádkozott. Fekete selyem burkonya teljesen elfödte madonna-arczát, szeme le volt sütve, csak az orra s parányi, rózsás szája látszott, ahogy az imádságot mormogta.

Metternich, aki a haláltól félt s a temetéstől irtózott, dühös pillantást vetett a térdeplő apáczára, azután idegesen fordult Szirmaihoz.

— Nagyon szomorú temetés ez, kancellár ur. Ezt a sok imádkozó barátot és apáczát, ezt a

komor éneket ki nem állhatom... Szebb volna meghalni valahol délen, izzó napfényben... Nyíló rózsák között... Szerelmes leányok fehér karjában.....

Szirmai nem felelt. Szeme a koporsóra tapadt, amelyet az udvari inasok reá tettek a fekete posztóval bevont egyszerű katafalkra.

Papok, érsekek és püspökök teljes diszben, a „Liberá me Domine“-t énekelték. De szinte sietve, hogy ami még a temetésből hátra van, azon mielőbb által essenek.

Azután szakállas, mezitlábos kapuczinus atyák léptek elő, mélyen szemükre huzott csuklyával. Fölemelték a koporsót és vitték lefelé a Habsburgok ősi sirboltjába. Három kapuczinus atya elől ment és fáklyával világított.

A főudvarmester, az elhunyt uralkodó szárnysegédei és kamarásai lekisérték a koporsót... A gyászoló közönség fentmaradt. A spanyol etikettnek hódolva, senki sem kísérté le őt más. Se a családja, se az idegen fejedelmek, se házának főherczegei, se a diplomaták, se az államférfiak, se a tábornokok, se az érsekek, se a püspökök, sem udvarhölgyei. Senki azok közül, akik udvarát ragyogóvá tették, akiknek tanácsára és szolgálatára életében számithatott. Senki azok közül, akik reámaradtak utódjára s akiknek szolgálatára ezentul egyedül az élő fejedelem tarthat számot.

Mert a halottat könnyen felejtik az élő kedvéért. De a holt királyokat felejtik el a legkönynyebben...

Ime Metternich! Ott áll már, komor gondolatait elüzve, mosolygó nyájassággal, az új fejedelem hátánál.

Szirmai szive nagy keserüségében felnéz s szeme találkozik a herczeg nevető, szinte kaczer

tekintetével. Eszébe jut, mily ellensége volt Metternich Ferdinándnak trónörökös korában. Mily hévvel mesterkedett azon, hogy mondjon le a korona jogáról, testvére javára. Akkor ő, Szirmai vetette magát közbe. Még a Ferencz neheztelése árán is, ő csikarta ki a trónörökös megkoronáztatását... S Ferencz, fia leghübb barátjául és legmegbízhatóbb támaszául mégis a herceget nevezte meg végrendeletében. Róla meg sem emlékezett.

A főudvarmester az alatt odabent bezárta a koporsót, s az aranykulcsot, megőrzés végett, átadta a kapuczinusok gvardiánjának...

A templom előtt vidám zsibongás támadt. A nép, amely szivéből gyászolta Ferenczet, szétoszlott. A tábornokok, érsekek, diplomata, udvari emberek, rendjeles nagyurak, testőrök pedig, örvendezve, hogy a temetésen valahogy átestek, — verőfényes mosolylyal tolongták a fölkelő nap körül, aki unott arczczal, a hosszú temetési szertartásban elfáradva, ült be fekete lovaktól vont hintójába...

Szirmai megállott a templom legfelső lépcsőjén. Fátyollal bevont kardjára támaszkodva, szomoruan, tűnődve nézte az oszladozó gyászkiéretet. Hallotta, ahogy egyik udvari főméltóság, barátja karjába kapaszkodva, leplezetlen gunnyal, a következő gyászbeszédet mondta a királyról:

— Négyszáz millió forint készpénz maradt utána. S végrendeletében népére hagyta a pusztaszeretetét... És mégis, hogy megsíratta az ostoba csőcselék...

Az udvari főméltóság elhallgatott. Várta, mit szól tisztelt barátja, minthogy azonban tisztelt barátja néma volt, mint a sült hal, hozzátette még:

— A csőcselék olyan, mint a felhő: hamar és ok nélkül könyezik...

Ok nélkül! Szirmaiban fellobbant a harag, de erőt vett magán. Csöndesen megrázta fejét, azután kardját vigyázva felfogta, s lement a lépcsőn.

Ahogy egyik fokról a másikra lépve mind lejjebb szállott, szive összeszorult a bus sejtelemtől.

Ahogy lefelé ment a drága halott, mignem ősei sirboltjába leért; nem száll-e lefelé ő is a hatalom s a dicsőség lépcsőfokán?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXXIII.

Támasz nélkül.

Ferencz halála után Metternich, Kollovráth és Lajos főherczeg ragadták magukhoz a hatalmat. Ez a híres „háromlevelű lóher” — így nevezte el őket a bécsi nép humora, — teljesen hatalmába kerítette az uralkodót.

Szirmai helyzete nehézé vált. A magyar főnemesség, boszútól lihegve várta, hogy állása fölfelé meggyengüljön. A nádor maga nyílt ellensége volt. Bécsben azért haragudtak rá, mert a magyar ügyeket kiszabadította a német tanácsosok befolyása alól. S mert a császár-városban kérkedett a magyarságával. Metternich is hordott valamit ellene a begyében. Különben sem volt az az ember, aki csak a kisujját is megmozdította volna, kegyvesztett emberek megmentésére.

Amit Szirmai Ferencznél Magyarország javára kivitt: az országgyűlés összehívását, az alkotmányellenes rendeletek visszavonását, a bécsi rendőrség beavatkozásának beszüntetését, az adminisztrátori rendszer elejtését, a sajtó szabadabb mozgásának eltürését, — mindez magában nem volt nagy dolog. De nehéz és veszedelmes vállalkozás volt a körülményeknél fogva.

Metternich egyénisége, mindenható befolyása és rideg kabinetpolitikája, Ferencz gyanakodó, a

népek szabadságától irtózó természete, nagyon megnehezítette Szirmai szándékát. Ennek daczára sok minden sikerült neki. Nemzete feje fölül akkor távoztatta el az alkotmány-elkobzás veszedelmét, mikor a nemzet ellenállásra gyöngé volt, s a hatalom a támadásra erős; mikor tehát alkotmányát Magyarország könnyűszerrel elveszthette volna.

Ferencz halála után, — tisztában volt vele, — kész prédája lett ellenségei gyűlöletének. A bécsi trifolium hamarosan megnyirbálta korlátlan befolyásának szárnyát. Csakhogy bukása most már nem árthatott nemzete ügyének.

Ma már a nemzet erősebb. A társadalom fölserkent százados tétlenségéből. Nyelvünk művelődik. Érnek Széchenyinek, a lángeszű agitátornak vetései. A közszellem mindenfelől résen áll. Sőt, — ami Szirmainak óvatosan rejegetett terve volt: a jognak megosztása a népek millióival — ez a gondolat is kezdett gyökeret verni. .

Wesselényi és társai már döngetik a törvényhozás ajtaját, a földhözragadt jobbagyság érdekében. A háttérben pedig feltűnt a fiatal Kossuth alakja. A reform-pártnak van már radikálisabb, merészebb árnyalata is. Ma már nem lehet megrohanni Magyarországot a legkomolyabb és legveszedelmesebb ellenállás fölidézése nélkül.

Hogy ő megmaradjon fényes állásában, az többé nem országos érdek. Föltette magában, hogy megválik állásától abban a pillanatban, mikor megalkuvás, vagy megalkuvás árán maradhatna csak meg.

Akármit hoz a jövő, őt az események készen találják. Nem sietteti a válságot, de nem is tér ki előle.

Akik úgy gondolták, hogy ily eszes és so-

kat tapasztalt férfi tisztán látja helyzetét, azok nem csalódtak benne. De ellenségekre, akik föltették róla, hogy állása megtartásáért magalkuszik a körülményekkel, keserves ébredés várt.

Ő maga hideg vérrel tette meg utolsó intézkedését. Ugy volt, mint a léket kapott hajó parancsnoka, aki a kapitányi hid dobogójáról nézi a rohanó hullámokat. A ki előre tudja, hogy mikor a siető hulámok hajóját elérik, mindennek vége lesz.

A hatalom hosszú élvezete érzéketlenné tette apró tüszurások iránt. E tüszurások most sürűben jöttek. A nádor, Metternieh, a Cziráky és Nádasdy grófok, maga a király, finom tüszurásokkal illették politikáját. Föl se vette.

Az volt reá a válasza, hogy hajthatatlanabb, kiméetlenebb, sőt gőgösebb volt mint bármikor. Szinte tüntetett a kuruczságával, ami az udvari léhűtőket ellene még inkább fölingerelte.

Szép szeme megvetőleg mosolygott, mikor látta elszigeteltségét. Senki sem volt igaz barátja az udvarnál s a főnemesség körében. A tányérnyalók és hizelgők száma pedig napról-napra apadt.

Azelőtt körülötte lebzseltek. Mint a musliczák a napsugár vonalát, úgy követték lépésről-lépésre a szerencséjét. Most kezdtek elpárologni. Egyszer egyik, másszor másik maradt el. Nem alkalmatlankodtak már oly gyakran mint azelőtt. Kénkövel sem lehetett volna őket kifüstölni régebben a kanczellária előszobáiból. Most lépesmézzel sem tudta volna visszaédesgetni őket.

Barátai, atyafiai, magyarországi ismerősei, akiknek függőben levő ügye volt a kanczellárián, nyakrafőre sürgették elintézését. Annak a jele, hogy nem igerl biznak már a hatalma állandóság-

gában. Sietnek tető alá hozni — mint vásárosok, ha felhőszakadás közelit, — törékeny portékájukat.

Még alárendelt tisztviselői is tartózkodók voltak vele szemben. Szolgálatkészségük megcsökkent, alázatosságuk és félénkségük eltűnt. Sőt egy tanácsosa nyíltan és tiszteletlenül összetűzött vele. A kanczellár nyomban elcsapta, nehogy a hivatalban fenekestől felforduljon a rend és a fegyelem.

De mindez még nem volt ok arra, hogy lemondjon állásáról. Várta a komoly összeütközés kedvező alkalmát, Tudta, hogy az nem soha fog késni.

Egyik este Metternich magához kérte. Fontos állami ügyekben kíván vele értekezni, — ezt üzente titkárával.

A herczeg nyájasan fogadta. Elébe ment az előszobáig s kézen fogva vezette be dolgozószobájába.

A beszélgetést azon kezdte, hogy minden ok nélkül, kicsinyelte a magyar országgyűlést. — Nagyon unalmas ez az alkotmányosdi, — mondá unott arczczal, leverve egy szőke női hajszalet, diplomata-kabátjának aranyhimzéséről... — Időmet, szolgálásaimat, mindennapi életemet teljesen fölforgatja. Még beszédemet és ruházatomat is meg kell változtatnom. Latinul kell beszélnem és huszárnak öltözködnöm. S igazán nagy kegy a rendektől, hogy nem parancsolják meg, hogy míg az országgyűlés tart, növeszszem meg a bajuszomat... Pozsonyban kell laknom, tisztelt barátom. Olyan ez, mintha Nisni-Novgorodban kellene időznöm. Le kell mondanom megszokott kényelemről. A diéta ideje alatt legalább ötvenszer kell kódorognom, Bécs és Pozsony között, ami összevéve hatszáz német mérföldet tesz ki. Annyi,

mintha Pétervárra utaznám, drága jótevőm és barátom., az orosz czár látogatására...

Szirmai föltette magában, hogy résen lesz. Nem jön ki sodrából, akármit beszéljen a herczeg. Bár a herczeg kicsinylése, amelylyel a magyar országgyűlésről szólott, boszantotta, még ő is tóditotta a dolgot.

Metternich ránézett. Na ennek — gondolá — vastag bőre van. Mélyebben kell beleszurnom a mérgezett gombostűket, hogy felszisszenjen.

— Ahányszor részt veszek a főrendek táblájának ülésén, mindannyiszor elszomorodom. Mily nagy foku tájékozatlanság! Mily sok üres, értelmetlen és czéltalan fecsegés! Meglőtt madár módjára, mily alacsonyan szálldos a vita! Sohasem megy tul a személyeskedés határán, nem emelkedik soha magas régiókba! Mindig a tüneteket gyógyítják, sohasem hatolnak az ország bajának gyökeréig. Holott a tünetek csak arra valók, hogy hidegen és jól megfigyelve, utmutatásuk fényénél, a bajok okaira rábukkanjunk... Nem gondolja, tisztelt barátom, hogy Magyarország alkotmánya túlélte magát? Valami ujjal kellene pótolni.

Szirmai, mint a koronázási vitánál a Pető szenvedélyes beszéde alatt, — csizmája kecsege orrát nézegette.

— Az a kérdés, herczeg, mit ad ön cserébe a rendi alkotmányunért?

Metternich mosolygott.

— Semmit. Nagyon jól meg lehet élni alkotmány nélkül. Csak azt kell megértetni az emberekkel, hogy az alkotmány százezrek kiváltsága. A nép millióinak se nem oltalom, se nem jog, se nem szabadság...

Szirmai ültében, halkan összeütötte a sarkantyuját.

— Ez forradalmi tan, herczeg. Izgatás felülről... Az a szerencse, hogy nem hallgat rá senki. A megsanyargatott jobbágy, akire ön számítani látszik, a legkevésbé... Egyszer már megégette a kezét, mikor az országgyűlés jogát akarta elkobozni. Óvakodjék játszani a tüzzel, mert másodszor a fejedelmi tekintélyt égeti meg... A folyamok nem folynak visszafelé. Oly időket élünk, amikor alkotmány-reformhoz csak az nyulhat, aki el van rá szánva...

A herczeg türelmetlenül közbe vágott:

— Mire?

— Arra, hogy több jogot és több szabadságot ad a népnek...

Metternich kivette gyémántokkal kirakott tubákszelenczéjét és a kanczellárt megkínálta.

— Több jogot, mikor az is sok, ami van? Szirmai, ön tréfál. Az én rendszerem végre is kell, hogy megteremje a maga gyümölcsét. Magyarországon is nagyobbra kell növelni a fejedelem hatalmát, a kurta nemesek, a kevély hét-szilvafások, a világtól elmaradt megyeházák befolyásánál.

— Elég hatalma van fölöttünk a magyarok királyának. De ha az ön szeme előtt, herczeg, a XIV. Lajos korlátlan fejedelmi hatalma lebeg, merész vállalkozását halaszsa el jobb időkre... Az isten szerelméért, nézzen kissé körül... Hagyja miniszteri szobáját, ékesen megfogalmazott diplomáciai jegyzékeit, a finom és szellemes elméleti politika színterét, a kabinet-titkok rejtelmeit, az egész csillagvizsgáló tornyot, ahonnan a tejutnak s a csillagoknak járását kémleli, hol jobb, hol rosszabb távcsöveken, de ahol a való életből, az anyaföld rögeiből, a fűben-fában működő természeti erőkből nem lát semmit... Faust módjára fordít-

son hátat a magas és legmagasabb politika száraz tudományának, s jöjjön a pirospozsgás Gretchenek karjaiba, vagy nézze meg a Walpurgis éjszakát, ha mindjárt Mefistót fogadná is el tanácsadójának... Az ön rendszere, herczeg, elérte a tökéletesség tetőfokát. Most már csak visszafelé fejlődhetik. Az atyáskodó abszolutizmus hurját ne feszítse tovább. Elpattan a hur magától, vagy a nép vágja ketté erőszakosan...

Metternich szükségesnek látta, hogy megállítsa a váratlan beszédzuhatagot.

— Ah, hát ezek az ön ékesszóló érvei. Ezekkel vette le lábáról az Istenben boldogult Ferencz császárt annak idejében...

Szirmai ajkába harapott.

— A halottra, nem tagadom, volt valami hatásom. Az élőnek meggyőzésére, legyen nyugodt, herczeg, nem vállalkozom. De én megmondom előre: aki ma Magyarország ősi alkotmányát megbolygatja, az polgárháborút idéz föl. Ha ebben sántikál, herczeg, mondja meg őszintén. S én ő felsége rendelkezésére bocsátom állásomat...

Metternich udvarias kézmozdulattal hallgatatta el Szirmait.

— Hová gondol, barátom, hová gondol?... Az kellene még, hogy faképnél hagyjon bennünket egy akadémikus eszmecsere kedvéért... Hanem egyre kérem, — tulajdonképen ezért hívtam, — tegyünk valamit a liberális mozgalmak elfojtására.

— A mi liberális mozgalmunktól nincs mit félni, herczeg. De ha fél tőle, semmivel sem növelheti meg jobban szárnyát és erejét, mintha elfojtására törekszik...

A herczeg szép arcza átváltozott. Belátott Szirmai kártyájába. Észrevette, hogy helyzete nehézségét fölismerve, a kanczellár meg akarja előzni

a reá mért csapást. Nem akkor akar menni, amikor ellenségei kifacsart citrom módjára tuladnak rajta. Ereje teljében akar bukni, a maga akaratából.

— Ön úgy beszél, kedves gróf ur, mint aki hangzatos sirversen törí a fejét... De azt csak nem lehet megtűrni, hogy éretlen ifjak egyesületeket alkossanak?

— Jobb, ha egyesületet alkotnak, mintha összeesküvést szőnek.

— Veszedelmes nézet, Magyarország kanczellárja szájában...

Szirmai büszkén emelle föl fejét.

— Meglehet, hogy igaza van. Ám Magyarország *volt* kanczellárja szájában talán nem oly meglepő.

A herczeg hidegen mosolygott.

— Ne fenyegetődzék, édes barátom. Olyan férfi, mint ön, nem hagyja el helyét nagy veszedelem idején. Önt keményebb fából faragták...

Szirmai farkasszemet nézett ellenfelével.

— Attól függ, mit kíván tőlem.

— Oh, csupa csiribiri dolgot. Wesselényi bepereltetését felségsértés miatt. Három, a Wesselényi ügyben gyanuba került ifjunak az elfogatását. A sajtó megrendszabályozását. Az országgyűlés hazaküldését...

— Egyebet semmit?

— Egyelőre ez elég.

A kanczellár felállott s két erélyes, gyors lépéssel ott termett a herczeg íróasztalánál. Elővett egy iv papirost s szeme megakadt az ezüst tollszáron.

— Mit akar?

— Meg akarom írni a lemondásomat. Ha ugyan nem veszi rossz néven, hogy itt irom meg, az ön hires asztalán, ahol Európa sorsát intézgeti.

Metternich ingerülten járt a szobában fel és alá.

— Kérem, ne hirtelenkedjék. Vegye úgy, mintha semmi sem történt volna köztünk... Végre is, oly magas állásban, aminőben ön van, gróf ur, nem szokás a fejedelmet cserben hagyni.

Szirmai szeme villámokat szórt. Hangja fátyolozott volt a nagy felindulástól.

— Én nem hagyom cserben, csak félreállok az ön gonosz tervének útjából. Jobb, hogy ma mondok le, herczeg, minthogy bűnrészesé legyek a felülről jövő államcsiny politikájának. Vagy hogy nyílt ellenzékbe menjek ellene.

Nem törekszem népszerűsége, ne gondolja. Ezer okot lehet felhozni lemondásomra. Ha tervüket néhány héttel elhalasztják, senki sem fog összefüggést keresni e tervek és az én visszalépésem között. Meguntam a küzdelmet, ennyi az egész. Mint régi, becsülettudó tisztviselő, helyet csinállok az új korszak embereinek... Mert új tömlő kell az új bornak... S a régi tömlőket kicserélik, természetesen az ön kivételével, aki a legrégibb és legkipróbáltabb tömlő minden tömlő között... Nekem nincs oly szerencsés természetem, mint önnek, herczegem. Nem tudok végigszolgálni minden rendszert egyforma hűséggel. Én barbár nemzet fia vagyok, akinek egy a hite, egy a hűsége, egy az ura s egy a meggyőződése... Hiába oly ügyes, szellemes és alkalmazkodó ön, herczeg, az ön órája is ütni fog. Amíg útjában állottam terveinek, Magyarország és herczegséged szépen kikerülték egymást... Ha elmegyek, majd hamar egymásba botlanak... Ebben a küzdelemben a rövidebbet nem az én hazám huzza... Jöhet olyan idő, mikor az ön elmés rendszere összeomlik. S földönfutókká válnak e rendszer

apostolai és mesterei... Amikor a Faust boszorkánykonyhája, amelyben egész Európa számára főzte csodaszereit, felrobbant..... És Faust, a jobb sorsra érdemes Faust, akit én a szabadba, a népélet csillagos ege alá hiába csalogattam, ott pusztul el nyomoruságosan diplomáciai műhelyében... Máskülönben, herczeg, Isten önnel... Otthon írom meg a lemondásomat...

Amig Szirmai e heves beszéddel könnyített lelkén, Metternich szép szája körül kötekedő gunyos mosoly lebegett.

— Ki hinné, hogy a magyarok közül még az exczellenciás urakban is ily sok kuruczhajlam lappang? Ami pedig a lemondást illeti, reménylem kedves gróf, arra még alszunk egyet...

Országos Széchényi Könyvtár

XXXIV.

A tulsó parton.

Szepessy Ignác uram nyílt házat vitt Budán. Módja is, de még tekintélyes hivatala is volt hozzá őkegyelmének, a legfelsőbb ítélőszék birájának.

Szepessy felesége nagynénje volt Petőnének. Az ura temetése után magához vette a fiatal özvegyet, akinek nem volt a világon kivül senkije. A gyászévet Beáta itt élte le, a legnagyobb visszavonultságban.

A gyászév letelte után még sokáig feketében járt. Nem mintha tüntetni akart volna gyászával, de félénk, zárkózott lelke visszariadt a társaság ítéletétől. Gonoszak az emberek. Attól tartott, hogy reá fogják: mohón siet elvetni magától a halott emlékét, — az élő kedvéért.

Mióta Pető meghalt, Szirmaival nem találkozott. Mindössze két levelet váltottak másfél év alatt. Az sem volt szerelmes levél. A helyzet tartózkodást parancsolt mindkettőjükre. Mint szélben az égő parazsat, takargatni kellett szívük érzését a gyászesztendőben.

Alig egy hete, harmadik levelet kapott Beáta Bécsből. Szirmai megírta lemondási szándékát. Nyíltan, tartózkodás nélkül vallotta be, hogy a leköszönéssel csak bukását előzi meg. Kellő támasz hiányában hivataloskodása csak vergődés volna.

A gombostűre szurt pillangó kinos vergődése. Ő bizony nem engedi magát besoroztatni az elbocsátott államférfiak diszes lepkegyűjteményébe.

Ezt a levelet Beáta nem mutatta senkinek. Egy kukkot sem árult el Szirmai szándékáról, a budai és pesti társaságokban mégis rebesgették már, hogy küszöbön van a magyar kanczellár-válság.

Hiába voltak óvatosak és tartózkodók : szivük titka is a világ szájára került. Elterjesztették bizony azt a kedves rokonok és ismerősök, a közlékeny nénikék, mintha csak a kisbíró utczahosszant kidobolta volna.

Szepessynén és az urán, a „Judex Curiae“-n kívül, egy lélek sem tudott a dologról bizonyosat. De a jelek világosan beszéltek.

Ezek a jelek, Beáta viselkedésének apró tünetei, éber gyanuval töltötték el a budai és pesti társaságot. Résen voltak tehát s mint valami össze-tört virágcserepet, darabonkint állították össze a tényállást.

Beáta szép volt. Özvegyi volta csak érdekesebbé tette. A fiatal urak sokat forgolódtak körülötte s nem egy előkelő ur megkérte a kezét. Azonban zuzmarás, csillogó téli reggel módjára megfagyasztott mindenkit, aki házassági szándékkal közeledett hozzá.

— Jól felöltözve, kecskebőrbekecsben kell felkeresni, mint az északsarki tájakat — mondá féltréfásan, félbosszusan egyik kikoszarozott ismerőse.

E hideg viselkedés okát kutatva, hamar rájöttek a dolog nyitjára.

— Szeret valakit, — mondák udvarlói. — De kit?

Megindult a találgatás, elmés kelepczék álli-

tása, ravasz farkasvermek ásása. Mindez nem vezetett célhoz. Mig nem Szepessy akarva nem akarva, kezükre járt a kocza-vadászoknak.

Politizálás közben valaki Szirmait szidta. Szepessyné megrángatta hátulról a selyem dolmánya szárnyát s a fejével meg a szemével intgetett, hogy az Istenért hagyja abba.

— Nem tudtam, — mondta a beszélő bamba képpel, — hogy ő méltósága oly nagy hive Szirmainak.

Szepessy kártyázott, de félfüllel odahallgatott. Zömök, kicsit elhízott öreg ur volt, hátul varkocsba kötve hordta őszülő haját.

— Mi mindnyájan nagy hivei vagyunk kanczellár uramnak. A hugomat sem véve ki...

Beáta elpirult.

— Tűz van, tűz van, — kiabálta irigykedve az egyik kikoszarozott kérő.

Attól fogva az udvarlók boszut állottak Beátán, hideg tartózkodásáért. Ugy viselkedtek vele szemben, ahogy a kikiáltott menyasszonyokkal szokás. A társaság azonban (mint gyöngéd nyakát a bársony Stuart-gallér) körülfogta előzékeny, rokonszenves figyelemmel és az évődőkkel szemben védelmébe vette.

A kanczellár népszerű nevének varázsa kiolthatatlanul élt a szivekben. Ami vele összekötésben volt, az embereket mindaz érdekelte. Hát még késői szerelmének poétikus titka. A nyár vége felé járja. Közeledik lábujjhegyen a szelid, méla ősz. Szeptember beköszöntött. A napsugárnak perzselő tüze megenyhült. Az átlátszó, tiszta levegőben érő gyümölcsnek és haldokló rózsának illata szállong... Ez a kanczellár szerelme a szép Beátához.

Szepessyék úgy éltek, mint a magyar középosztály házaiban általában.

Beáta szerette a zenét és szívesen énekelt. A divatos olasz operák hangjegyeit könnyv nélkül tudta. Sokat olvasott, kiterjedt levelezése volt. Ami szabad ideje ezenfelül maradt, azt himzéssel s más kézimunkával töltötte el.

Maga Szepessy hegedűszóval kísérte a huga énekét.

Nagy ritkán czirkuszba mentek, ahol tiz garas volt a beléptidij.

Sőt a haláleset után másfél esztendővel, mint néző, résztvett Beáta a Redutban egy táncmulatságon.

Két kamarás és tizenkét gárdista tartózkodott Budán állandóan. (Ez volt a magyar udvartartás.) E gárdistákon kívül a helyőrség tisztjei meg egy csomó nemes ifju tánczoltatták a hölgyeket.

Sarkantyusan, felkötött karddal tánczoltak s oly ügyesen, hogy a kellemesen összeccsendülő magyar sarkantyú kevés kárt tett a hölgyek ruhájának csipkefehéjében.

Ebben az évben enyhe tél volt. Oly szokatlanul meleg napok jártak, hogy február 20-án már az Orczi-kertben ibolyák nyíltak. A legöregebb emberek sem emlékeztek ily korai tavaszra.

A Dunán a jég megindult. Hatalmas jégmezők usztak lefelé, veszélyeztetve a közlekedést.

Beáta Szirmait várta. Előérzete azt sugta: megjön Bécsből.

Őt várva, csodálatos változás ment végbe gondolkozásában és érzésében. Mintha a budai hegyek szunnyadó erdőinek homálya, a mészégető kemenczék világító tüze, a derült, verőfényes reg-

gelek, a rohamosan megindult hóolvadás volna az oka : ujra fölélédt szívének eltűnt ifjúsága.

Régi ismerősei nem háborgatták boldog számkivetésében. Multjából, — ebből az elsülyedt világból, — csak a mehádiai kedves napok emléke maradt meg.

Bármily sokszor jutott eszébe a férfi, akit isteni és emberi törvények erejénél fogva most már szabad szeretnie, mégis szepegett a viszontlátás gondolatától.

Félt újra találkozni vele. Félt, hátha fölébred. A szerelem elragadtatása helyett nem a világ s az emberek gonoszságától megsebzett lélekkel jön-e meg az ő szerelmese? Nem hült-e ki a szive, mint téli éjszakán a föld?

A délután valahogy csak eltelt. Kezében himzéssel hallgatta az öreg urak politizálását. Arról panaszkodtak, hogy nincs ára semminek. Egy véka árpát nyolcz garasért vesztegetnek. Ez azért van, mert nincs kivitelünk és kereskedelmünk. Magyarország, amely tőkével, virágzó iparral, jó intézményekkel Európa egyik legszerencsésebb és leggazdagabb országa lehetne, — megfullad a maga zsirjában...

Egy másik ur a magyar gazdálkodást szidta. Főleg a szőlőművelést. Buda körül minden domb szőlővel van beültetve. A szőlőkertek száma beláthatatlan. Csakhogy hanyagon van művelve, egytől-egyig. A taposás, a hordóbaszűrés, a bor kezelése kezdetleges. Ez az oka, hogy nincs ára a tüzes, drága magyar bornak.

Igy keseregtek a haza sorsán, dicsőítve Széchenyi Istvánt s tőle várva az ország dolgának jobbrafordulását.

Beáta, a himzés szálaival vesződve, kedvetlenül hallgatta beszélgetésüket.

Rosszul esett neki, hogy Szirmaitól már nem várnak semmit. Hogy őt nem emlegetik. Szeretik, érdemeit sokra tartják, de a lemenő napot látják benne, amely pályáját megfutotta...

Fölkelt s az ablakhoz lépett. Az ablakok a Dunára nyitak. Odakint nagy szél dühöngött, igazi tavaszi orkán, amely meghajlitotta a fákat, s a házak meredek tetejéről a cserepeket leszakgatta. A kémények füstje megtépett özvegyi fátyol módjára huzódott az erős szélfuvásban... Az ő megtépett özvegyi fátyola.

— Ma nem kapunk vendéget Pestről, asszony — szólalt meg Szepessy félbeszakítva a politizálást. Ki kelne át a Dunán ily pokoli szélviharban?

Beáta szive összeszorult. Maga sem tudta miért, a Dunát fürkészte, nincs-e dereglye vagy csónak rajta?

Buda és Pest között abban az időben nehéz volt a közlekedés. Hajóhid kötötte össze a két testvérvárost, amelyet tél kezdetén fölszedtek. Amíg a jég teljesen el nem takarodott, a hajóhidat nem rakták össze még a király kedvéért sem. A Duna jegén sétáltak át Budáról Pestre és Pestről Budára az emberek. S azon jártak a terhes szekerek.

Legrosszabb volt tavaszkor, mikor a jég megindult. Ilyenkor dereglyén vagy apró csónakon lehetett csak közlekedni. E lélekvesztőkön ketten értek el. Az uszó jégtáblák között istenkisértés volt az átkelést megpróbálni.

Alkonyodott. A lemenő nap vérpiros fényvel öntötte el a meredek háztetőket, s a Duna uszó jégtábláit. Beáta a folyam közepén csónakot vett észre, amely nem törődve sem szélviharral, sem jégzajlással, szemmelláthatólag Budára igyekezett.

Nézte, nézte a merész küszködőt. Nem tudta miért, halálos részvétellel figyelte vergődését.

Ebben a pillanatban az egyik öreg ur megszólalt.

— A nagy politizálásban majd elfelejtettem.

— Mit felejtett el, bátyám?

— Egy nagy ujságot, hugom. Szirmai Pesten van. Találkoztam vele. Ide érkezett vacsorára.

A szép asszony elkiáltotta magát. Kinyújtott kezével a Dunára mutatott.

— Akkor ő az... Élete veszélyben forog.

Mindnyájan az ablakhoz siettek. Csak Szepessy nem vesztette el lélekjelenlétét.

— Hogy a kőbe volna életveszélyben? Aki Pestről Budára készül, annak át kell jönni valahogy a Dunán. Nohát átjön ő is. Micsoda nagy dolog van abban? Ezer meg ezer ember teszi meg ezt az utat, s a hajaszála sem görbül meg. Miért görbülne meg éppen neki?

— De szélvészben!

— De jégzajlásban!

— De alkonyatkor!

Kiáltá egyszerre a társaság. Csak Beáta hallgatott. Homlokát a hideg ablaküveghez szorítva, egy percze sem vette le szemét a Duna közepén ingó-bingó kis csónakról.

A csónak küzdött a szélllel, amely szemközt fujt vele. Beáta azt hitte, mindjárt fölborul.

Mig a többiek sopánkodtak, Szepessy bement a dolgozószobájába. Kihozta onnan a tábori távcsövet, amely apjáról, egy tábornokról, maradt rá örökségben.

A távcső üvegét gondosan megtörülgette és odaadta Beátának.

— Te jobban ráismersz, mint mi, ha csakugyan a kanczellár?

A fiatal asszony elvette a távcsövet. A keze reszketett, míg a szeméhez hozzáigazította. Sokáig kémlelte rajta a csolnakot, azután elkiáltotta magát.

Ez elfojtott kiáltásból megértette mindenki, hogy a veszedelemmel küzdő ember Szirmai.

Beáta erőt vett magán. Egy betűt sem szólt többé. Sápadtan nézte a hullámokon tánczoló járművet. Nem vette le többé a szemét róla...

Mintha az üvegen keresztül a lelkét akarná elküldeni hozzá, vagy mintha álmodozó fekete szemével meg akarná engesztelni a hullámokat, hogy az ő szerelmese körül elpihenjenek.

Egyszer csak a csónak egy lassan lefelé uszó, roppant jégtáblához ért. Beáta azt hitte, neki megy és dirib-darabra törik rajta.

Nem történt semmi baja. A csónak kikötött az uszó jégmezőn, mint valami szigeten. A benne ülő két ember kiszállott, s a lélekvesztőt a jégen szépen átvontatva, a másik végén a Dunába újra beleeresztették.

Szepessy ez alatt ott settenkedett Beáta körül.

— Tudnak azok lullázni jól. Ne féltsd őket, lelkem. Ne aggódj te Szirmai sorsán. Nagyobb szélvészeket és jégzajlást állott ő ki a bécsi politika vizein. Egész élete elemekkel való csatázás volt. Pályáján sokáig nem tett egyebet, mint az ellenséges jégtáblákat kerülgette ki egy-egy ügyes fordulattal...

Nyugodtsága — Beáta kivételével — átragadt az egész társaságra. Megállapodtak abban, hogy ezer meg ezer ember kel át hasonló körülmények között a Dunán, s elvéte történik mégis szerencsétlenség.

Szepessy kezdett kedélyeskedni.

— Nem tudom, a vacsorám vagy a borom

vonzza oly nagyon a kancellár uramat, hogy erőnek-erejével még ma át akar kelni a Dunán? ... Nagy bolond szerencséje van, annyi bizonyos... Ha nincs jégzajlás, s ha ily veszett szélvész nem kerekedik, úgy jön ide mint más szürke halandó. Így meg romantikus az érkezése. Reszkető szívvel várjuk és sirásra áll a szácskánk ugy-e, aranyos hugom? Jön, jön, mint valami hattyulovag. S ha egy óra múlva, — mert ennyit megtart, amíg szél ellenében a jég között átvergődik, — kiköt, lesz okunk tárt karokkal s a kiállott rémület izgalmával fogadnunk... Már tudniillik nekem, meg az én öreg asszonyomnak...

Az öreg ur kedve azonban erőltetett volt. Senkisémet felelt rá. Minden szem a Dunát fürkészte. Mikor borítja fel a szél a vakmerő hajósokat?

A nap leszállott. Eltűnt a földről rózsaszín világítása. Vértörő felhők huzódtak el Pest felett. Mentek amerre a szél hajtotta őket. A Duna körül megnövekedett a köd és a homály. Alig lehetett látni, mi történik rajta.

Beáta letette a távcsövet. Ajka megrándult, két kezét összekulcsolta: magában imádkozott... Minél jobban besötétedik, annál nagyobb a félelme. Szirmai élete Isten kezében van...

De nincs-e ott máskor is? Mindig? Az imádság valahogy megnyugtatta. Gondolatban eddig csak az átkelés veszedelmével foglalkozott. Mert már az is eszébe jutott: mi lesz azután, ha szerelmese kikerüli a veszedelmek tőreit?

Mit fognak mondani egymásnak?...Egymás szemébe halva, mi lesz a Szirmai első szava? Milyen lesz hátralevő egész életük?

A veszélyen, jégzajláson, a szélvészen, a ködbe és sötétségbe borult Dunán túl, ragyogó világosság következik: az, hogy egymásé lesznek...

Belépnek a kései, de azért nem kevésbé lángoló szerelem boldog tartományába...

Minél jobban sötétedett, a társaság annál inkább elcsöndesedett.

A szolgák karos gyertyatartókat hoztak be, s a velencei csillárt meggyújtották.

Kint zugott a szél, annál jobban esett ide bent a szoba barátságos, enyhe világossága. A nyitott márványkandalló ontotta magából a meleget.

— Olyan a kandalló, mint az érett férfiak szerelme, — jegyezte meg Szepessy, a kedélyesség félénk kísérletével.

Lassanként mindenki elhuzódott az ablaktól, csak Beáta maga maradt ott. Ő sem látott már semmit. Egészen besötédedt.

A társaság leült a kandalló közelébe, s félhangosan beszélgetett. Szirmairól szólott az ének. Szeretettel, megindulással szólottak róla. Fölsorolták érdemeit, a nemzetnek tett nagy szolgálatokat. Mily igazi, kemény férfi, s mily tetőtől talpig magyar. Alkotmányunkat egy válságos pillanatban ő mentette meg... Mindenki tudott róla valami jót vagy szépet. Egy-egy adomát, egyik másik szerencsés mondását, a bécsi államférfiakon aratott meglepő győzelmeit...

Beáta, míg szeme át akart hatolni a februáriusi téli este sötétségén, álmodozva hallgatta a társaság beszélgetését. Az előbb még az új kor hőseit emelgették. Most csak őt dicsőítik egyedül... Az ő szíve hőségét... Históriai alakját csöndesen ringatják, — nem oly vadul, mint csónakát a Duna, — a beszélgető urak társalgásának zsongó hullámai...

Egy fél óra eltelt, s az urak még mindig Szirmairól beszélgettek... Végre elhallgattak, s

aggódó arczczal a fali órát nézegették. Már itt kellene lenni, ha valami baj nem érte.

A Judex Curiae türelmetlenül feszengett székén. Szepessyné lopva a könyeit törülgette. Aggódtak érte mindnyájan. Csak Beáta állott az ablaknál átszellemült, mosolygó arczczal. Ő még a kanczellárról mondott sok szép dolognak a hatása alatt állott...

Ebben a pillanatban élesen megszólalt a kapus harangja. Látogató jött.

Az egész társaság megmozdult. Szepessy az előszoba felé sietett. Beáta még mindig az ablaknál állott, de már hátat fordított a zajló Dunának, a kiállott veszedelemnek, sötétségnek, bánatnak, gyötrő aggodalomnak. Ragyogó, szép szemét az ajtóról nem vette le.

A huszár kívülről feltárta az ajtót, s bekiáltotta a kései látogató nevét:

Gróf Szirmai Ádám... őkegyelme...

(Vége.)

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár